T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜŞÜNCE YAZILARININ İLKÖĞRETİM 2. KADEME ÖĞRENCİLERİNE ÖĞRETİLMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nurhan AYGÜNEŞ

İZMİR

2008

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜŞÜNCE YAZILARININ İLKÖĞRETİM 2. KADEME ÖĞRENCİLERİNE ÖĞRETİLMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nurhan AYGÜNEŞ

Danışman

Yard. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER

İZMİR

2008

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Düşünce Yazılarının İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerine Öğretilmesi Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/06/2008

Nurhan AYGÜNEŞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından …….....
……Türkçe Eğitimi……..…Anabilim Dalı
……Türkçe Öğretmenliği……..…Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. İlhan GENÇ

Üye Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNÇER

Üye Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

16/06/2008

Prof. Dr. Sedef GİDENER
Enstitü Müdürü

Y.Ö.K. DÖKÜMANTOSYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU

Referans No	**315147**
Yazar Adı / Soyadı	Nurhan Aygüneş
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 18514177330
Telefon / Cep Telefonu / e-Posta	02126260431 05054954814 mehmet.aygunes@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Düşünce Yazılarının İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerine Öğretilmesi Üzerine Bir İnceleme
Tezin Tercümesi	An Investigation On Teaching Argumantative Texts To Primary School Second Step Students
Konu Başlıkları	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Türkçe Öğretmenliği Bilim DalıEğitim Bilimleri Bölümü
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2008
Sayfa	- - - 180
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer
Dizin Terimleri	Okuma-anlama becerisi=Reading-comprehending skill
Önerilen Dizin Terimleri	Düşünce Yazıları=Argumantative Texts
Kısıtlama / Kısıt Süresi	Yok

Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Tez Merkesi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda tamamen veya kısmen çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

24.07.2008

İmza:

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencileri için hazırlanan Türkçe ders kitapları incelenerek bu kitapların düşünce yazılarının öğretiminde izledikleri yollar belirlenmeye çalışılmış ve düşünce yazılarının öğretiminin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan giriş bölümünde, tezin hazırlanmasına sebep olan problem durumu, çalışmanın amacı, önemi ve çalışmada genel olarak cevap aranan soruların neler olduğuna değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, metin kavramı ve metin türlerinin sınıflandırılmasında izlenen yollar ele alınmıştır. Ayrıca, bu bölümde, çalışmanın ana konusu olan düşünce yazıları üzerinde durulmuş ve düşünce yazıları kapsamında değerlendirilen deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin her birine ayrı ayrı değinilerek bu türlerin benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde, düşünce yazılarının öğretiminin nasıl olması gerektiği konusu tartışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulgular aktarılmış ve bu bulgular değerlendirilmiştir. Bu çerçevede öncelikle sırasıyla 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazılarının temel özellikleri incelenmiştir. Daha sonra ise yine sırasıyla 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazılarının öğretimi ile ilgili etkinlikler incelenmiştir. Böylece, ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, düşünce yazılarının öğretimi için yapılanların olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde, ayrıca, çalışmada kullanılan yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Diğer bir deyişle, bu bölümde, çalışmada kullanılan araştırma modeli, çalışmanın evreni, örneklemi, veri toplama araçları ve veri çözümleme teknikleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, yapılan incelemelerden elde edilen veriler değerlendirilmiş ve düşünce yazıları kapsamında değerlendirilen demene, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin her biri için örnek etkinlikler geliştirilmiştir.

Çalışmanın kaynakça bölümünde ise, çalışmada incelenen Türkçe ders kitapları ile çalışma sırasında yararlanılan kaynaklara ayrı ayrı yer verilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlama sürecimde büyük katkıda bulunan tez danışmanın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER'e ve çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen eşim Mehmet AYGÜNEŞ'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

YEMİN…….i
DEĞERLENDİRME KURULU TUTANAĞI…….ii
Y.Ö.K. DÖKÜMANTOSYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU.....iii
ÖNSÖZ…….....iv
İÇİNDEKİLER……....vi
TABLO LİSTESİ ……...xii
ÖZET……..xiii
ABSTRACT……...xv

BÖLÜM I

1. GİRİŞ ……....1
1.1. Problem Durumu ……1
1.2. Amaç ve Önem……2
1.3. Problem Tümcesi ……3
1.4. Alt Problemler ……4
1.5. Sayıltılar……..4
1.6. Sınırlılıklar …….5
1.7. Tanımlar …….5

2. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR……. 7

BÖLÜM II

3. METİN VE METİN TÜRLERİ……..…...8
3.1. Metin……8
3.2. Metin Türleri……...11

4. DÜŞÜNCE YAZILARI……..……17
4.1. Deneme……...21
4.2. Makale……24
4.3. Sohbet (Söyleşi)……29
4.4. Fıkra……...32
4.5. Eleştiri……....37
5. DÜŞÜNCE YAZILARININ ÖĞRETİMİ…….…....44

BÖLÜM III

6. YÖNTEM……...……...52
6.1. Araştırma Modeli……..……52
6.2. Evren ve Örneklem…….…...……...57
6.3.Veri Toplama Araçları……..…….57
6.4.Veri Çözümleme Teknikleri……..……58
7. BULGULAR VE YORUMLAR…….…...….59
7.1. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Düşünce Yazılarının Değerlendirilmesi…….…..….64
7.1.1. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel
Özellikleri……....64
7.1.1.1. Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel
Özellikleri…….64
7.1.1.2. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel
Özellikleri…….72
7.1.1.3. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel
Özellikleri……74

7.1.2. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri……..……...75
7.1.2.1. Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri……75
7.1.2.2. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri…….79
7.1.2.3. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri……82
7.1.3. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Metinlerinin Temel Özellikleri……84
7.1.3.1. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Metinlerinin Temel Özellikleri……..84
7.1.3.2. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Metinlerinin Temel Özellikleri……...87
7.1.4. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Yazılarının Temel Özellikleri……...…….88
7.1.4.1. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Yazılarının Temel Özellikleri……..88
7.1.4.2. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Yazılarının Temel Özellikleri…...….89
7.1.5. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Metinlerinin Temel Özellikleri……..89
7.1.5.1. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Metinlerinin Temel Özellikleri…..90
7.1.6. Sonuç……..……..…...90

7.2. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Düşünce Yazılarının Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….....94
7.2.1. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….…..94
7.2.1.1 Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……...94
7.2.1.2 Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……..…103
7.2.1.3 Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle
İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….….108
7.2.2. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….112
7.2.2.1 Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……..…112
7.2.2.2 Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……..115
7.2.2.3 Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……..117
7.2.3. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Sohbet Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….122

7.2.3.1 Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Sohbet Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……..122
7.2.3.2 Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Sohbet Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……..126
7.2.4. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Fıkra Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….130
7.2.4.1. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Fıkra Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……..……130
7.2.4.2. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Fıkra Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….130
7.2.5. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Eleştiri Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….135
7.2.5.1. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe
Ders Kitaplarındaki Eleştiri Türünün Öğretimi İle İlgili
Etkinliklerin Değerlendirilmesi……135

BÖLÜM IV

8. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER……138
8.1. Sonuç……138
9. KAYNAKÇA……..……144
9.1. Kullanılan Ders Kitapları……..…..144
9.2. Yararlanılan Kaynaklar…….…..145
10.ÖRNEK ETKİNLİKLER……148

10.1. Düşünce Yazılarının Tür Özelliklerini Kavratmaya
Yönelik Örnek Çalışmalar…….…..148
10.1.1. Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili
Örnek Etkinlikler (Canım Kitap)……150
10.1.2. Makale Türünün Öğretimi İle İlgili
Örnek Etkinlikler (Sevgi Bilgisi Folklor)……..…...…156
10.1.3. Fıkra Türünün Öğretimi İle İlgili
Örnek Etkinlikler (Okuma Sanatı)……...…162
10.1.4. Sohbet (Söyleşi) Türünün Öğretimi İle İlgili
Örnek Etkinlikler (Sabun-Kavun-Koyun)……...……171
10.1.5. Eleştiri Türünün Öğretimi İle İlgili
Örnek Etkinlikler (Fadiş, Bediş, Ediş)……175

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 Düşünce Yazılarını Oluşturan Türlerin Temel Özellikleri……...43
Tablo 2 Veriyi Analiz Etme Süreci…….... 57
Tablo 3 Türkçe Öğretim Programında Yer Alan Ana ve Alt Temalar……...60
Tablo 4 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Düşünce Yazılarının Temalara Göre Dağılımı…….91
Tablo 5 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Düşünce Yazılarının Türlere Dağılımı…….....93
Tablo 6 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin ve Deneme Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlanan Etkinliklerin Değerlendirilmesi……111
Tablo 7 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin ve Makale Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlanan Etkinliklerin Değerlendirilmesi…….120
Tablo 8 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet (Söyleşi) Metinlerinin ve Sohbet (Söyleşi) Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlanan Etkinliklerin Değerlendirilmesi …….128
Tablo 9 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Metinlerinin ve Fıkra Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlanan Etkinliklerin Değerlendirilmesi ……133
Tablo 10 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Metinlerinin ve Eleştiri Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi ……137
Tablo 11 Hazırlanan Etkinliklerde Kullanılan Metinler …….149

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; ilköğretim ikinci kademede kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazılarının niteliğini incelemek ve düşünce yazılarının temel özelliklerini kavratmaya yönelik hazırlanan etkinlikleri değerlendirmektir.

Bu amaç doğrultusunda, 2007-2008 eğitim-öğretim yılında ilköğretim ikinci kademede kullanılan bütün Türkçe ders kitaplarına, çalışma kitaplarına ve öğretmen kılavuz kitaplarına ulaşılmış, söz konusu kitaplardaki düşünce yazıları ve düşünce yazılarının temel özelliklerini kavratmaya yönelik etkinlikler belirlenmiştir. Daha sonra, bu metinler ve etkinlikler, nicelik ve nitelik açısından incelenmiştir. Nitelik açısından yapılan incelemede, düşünce yazıları kapsamına giren her tür için ayrı bir ölçüt geliştirilerek metinler ve etkinlikler bu ölçüte göre değerlendirilmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda; ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, düşünce yazılarının seçiminde kimi sorunların olduğu, bazı metinlerin tür özeliklerini yeterli ölçüde yansıtmadığı görülmüştür.

Yeni program çerçevesinde hazırlanan 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında, eski programdan farklı olarak, metinlerin türüne ilişkin çalışmalara ayrı bir bölümde yer verilmediği görülmektedir. Bu tutumun, ilköğretim döneminde Türkçe dersine ilişkin temel amacın; öğrencilerin anlama (okuma, dinleme) ve anlatma (konuşma, yazma) becerilerini geliştirmek olduğu göz önünde bulundurulursa doğru olduğu görülmektedir. Ancak, bu kitaplarda da bir okuma stratejisi olarak metnin yapısından hareket etmenin kullanılmadığı görülmektedir.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, düşünce yazılarının temel özelliklerinin öğretimi amacıyla hazırlanan etkinliklerde, genellikle metnin konusu ve ana düşüncesine ilişkin soruların yer aldığı ancak, metnin dil özelliği, yazarın konuya bakış açısı ve metnin biçimsel özeliğine yer verilmediği görülmektedir.

Bu çalışmada, öğrencilerin, düşünce yazılarının tür özelliklerini kavramasının önemli olduğu, metnin tür özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklerin metnin daha kolay anlaşılmasını sağlayacağı görüşü benimsenmiştir. Bu doğrultuda düşünce yazıları kapsamına giren deneme, makale, fıkra, sohbet ve eleştiri türlerinin öğretimi ile ilgili örnek etkinlikler geliştirilmiştir.

ABSTRACT

The aim of this study; to examine the quality of the argumentative text in Turkish lesson boks that is being used bysecond step of primary school and evaluate the activities are comprehended the basic fasic features of argumantative texts
According to this goal; all of Turkish student's books (work boks, teacher's quide books) that is being used by second step of primary school in 2007, 2008 education year.

Argumantative texts and the activities (aimed to comprehened basic features in these books) are determined.
Then, these passages and activities are examined carefully according to quality and quantity.
In these researches of the side of quality; fistly a different criterion for each type (included argumentative text) is improve and activities are evaluated according to this criterion.

Result of the researches; In Turkish students boks of second step of primary schools, having some problems of choosing argumantative texts and ıt is seen that some some passage couldn't reflect their type features as possible.

As different from old programs in Turkish boks (6. and 7. classes) prepored for new programs don't take place the studies about the type of passages in an alternative part.It is seen that some passages couldn't reflect their type features as possible.

As different from old programs in Turkish boks (6. and 7. classes) prepored for new programs don't take place the studies aboutthe type of passages in an alternative part.

It is seen that this behavior is right. Because the basic aim is to improve the capability of reading, listening, speaking and writing about Turkish lesson. However,

it is noticed that (in these books) as a strategy of reading, it isn't used while starting the structure of passage.

In activities prepared for teaching the basic features of argumantative texts in Second Grade Turkish Student's Books there are some questions about the topic and the main idea; but the language structure of text, the writer's points of view and the structure of the text is ignored.

In this study it is important to make students learn types of writing and the activities aimed to make students understand types of writing provides a beter understanding of the text itself. To support this idea, example activities to teach types of writing such as essay, article, anecdote, conversation and criticism are developed.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın temelini oluşturan problem durumu, çalışmanın yapılış amacı, önemi ve temel probleme ilişkin alt problemler aktarılmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın temel sayıtlılarına, sınırlılıklarına, çalışmayla ilgili temel tanımlara ve kullanılan kısaltmaların açılımlarına da bu bölümde yer verilmektedir.

1.1. Problem Durumu

Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim programında yaptığı değişiklikler çerçevesinde Türkçe programında da pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Çoklu Zekâ Kuramı temel alınarak hazırlanan ve kademeli olarak 6. ve 7. sınıflarda kullanılmaya başlanan Türkçe ders kitapları bu değişimin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Gerek yeni program çerçevesinde yazılan 6. ve 7. sınıf Türkçe dersi kitaplarında gerekse eski programda yazılmış olan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında okuma etkinliklerinin dolayısıyla metinlerin önemli bir yer tutuğu görülmektedir. Ancak ilköğretim ikinci kademede kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazıları incelendiğinde, gerek metin seçiminde gerekse metinlerin tür özelliklerinin öğretilmesinde bir takım sorunların olduğu görülmektedir. Ancak bu konuda geçerli ve güvenilir tespitler yapabilmek için, ilköğretim ikinci kademede kullanılan ders kitaplarındaki düşünce yazılarının ve düşünce yazılarını öğretmeye yönelik etkinliklerin bilimsel araştırma yöntemleri çerçevesinde ele alınması ve geliştirilen bu varsayımın doğru olup olmadığının

sorgulanması gerekmektedir. Bu nedenle, söz konusu kitaplardaki düşünce yazılarının ve düşünce yazılarını öğretmeye ilişkin etkinliklerin etkililiğini belirleyebilmek için, söz konusu metinler ve etkinlikler bilimsel yöntemler çerçevesinde incelenmelidir.

Çalışmada, bu problem durumu, çıkış noktası olarak alınmış ve ilköğretim ikinci kademede kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazılarının ve bu konudaki etkinliklerin öğrencilerin düşünce yazılarının tür özelliklerini kavramada yeterli olup olmadığı, dolayısıyla ilgili kitaplardaki etkinliklerin öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmeye katkısının olup olmayacağı tartışılmıştır. Ayrıca bu çalışmada problem durumunun incelenmesinin yanı sıra sonuç bölümünde düşünce yazılarının öğretiminin nasıl olacağı ile ilgili somut çalışma örnekleri de sunulmaya çalışılmıştır.

1.2. Amaç ve Önem

Bu çalışma, temel olarak 2007-2008 eğitim-öğretim yılında 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitaplarında kullanılan düşünce yazılarının metinsel özelliklerinin ve düşünce yazılarının tür özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklerin nasıl oluşturulduğunun ve ne düzeyde başarılı olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca yapılan tespitler ve değerlendirmeler sonucunda, düşünce yazılarını oluşturan deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin temel özelliklerini kavratmaya yönelik model etkinliklerin hazırlanması da bu çalışmanın temel amaçları arasındadır.

Bu temel amaçlar doğrultusunda, çalışmada yanıtlanmaya çalışılan sorular şunlardır:

- Düşünce yazıları nelerdir?
- Düşünce yazılarını oluşturan türlerin temel özellikleri ve birbirinden ayrılan yönleri nelerdir?
- Düşünce yazılarının öğretimi için yapılabilecekler nelerdir?
- İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarında düşünce yazısı olarak kullanılan metinlerin özellikleri nelerdir?

- İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarında düşünce yazılarını öğretmek için ne tür etkinlikler kullanılmaktadır?
- Düşünce yazılarının öğretimi için somut olarak ne tür etkinlikler yer almalıdır?

Yukarıda bahsedilen amaçlar doğrultusunda hazırlanan bu çalışmanın önemi ise, şu şekilde ifade edilebilir: Metinlerin tür özelliklerinin özellikle de düşünce yazılarının öğretimi üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Halbuki bir metnin yapısal özelliklerinin bilinmesi ve öğretilmesi, okuma sürecinin daha doğru bir biçimde yapılandırılmasına ve daha etkili bir okuma-anlama süreci geçirilmesine neden olacaktır. Bu çalışma, düşünce yazılarının öğretimi konusunda yapılan bilimsel çalışmaların azlığı göz önünde bulundurulacak olursa, böylesi bir konunun ele alınması bakımından dikkate değerdir. Bu çalışmada 2007-2008 eğitim öğretim yılında Türkiye'de okutulan bütün Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazıları ve bu türü öğretmeye yönelik etkinlikler, bir yöntem dâhilinde eleştirel bir bakış açısıyla incelenmekte ve bu doğrultuda somut olarak bazı etkinlikler önerilmektedir.

1.3. Problem Tümcesi

İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılmakta olan Türkçe ders kitaplarındaki deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerindeki metinlerin seçiminde ve bu türlerin öğretiminde kullanılan etkinlikler etkili midir ve söz konusu sınıflardaki öğrencilerin deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerini hedeflenen düzeyde öğrenebilmeleri için geliştirecek materyaller, etkinlikler nasıl olmalıdır?

1.4. Alt Problemler

Yukarıdaki biçimde ifade edilen genel problem durumu şu alt gruplara ayrılabilir:

• İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılmakta olan Türkçe ders kitaplarındaki deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerindeki metinler söz konusu türün temel özelliğini yansıtmada yeterli midir?

• İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılmakta olan Türkçe ders kitaplarındaki deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin temel özelliklerini öğretmek amacıyla oluşturulan etkinlikler yeterli midir?

• İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflardaki öğrencilere deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin temel özelliklerini kavratmak dolayısıyla öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmek amacıyla oluşturulan etkinlikler nasıl olmalıdır?

1.5. Sayıltılar

Bu çalışmada 2007-2008 eğitim öğretim yılında 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılan bütün Türkçe ders kitaplarına ulaşılmış ve bu kitapların tamamı incelenerek konuyla ilgi kapsam geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. İlgili kitaplardaki deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin ile ilgili bölümleri incelenirken konuyla ilgili yazılmış kaynaklarda aktarılan bilgilerden hareketle ders kitaplarında yer alan düşünce yazılarını ve düşünce yazılarının öğretimi ile ilgili etkinlikleri değerlendirmeye yönelik ölçütler hazırlanmış ve kitaplar bu ölçüte göre incelenmiştir. Hazırlanan bu ölçütlerin ilgili kitaplardaki düşünce yazılarını öğretmek için yapılanları değerlendirmede yeterli olduğu varsayılmaktadır. Söz konusu kitapların incelenmesi sürecinde objektif davranıldığı ve bilimsel verilerin göz önünde bulundurarak çalışmanın sürdürüldüğü varsayılmaktadır. İncelemeler esnasında dikkatli davranıldığı (sabit, sistemli ya da rastgele hatalardan herhangi birisinin yapılmadığı) varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Bu çalışmada, ilköğretim ikinci kademe için hazırlanan Türkçe ders kitaplarının düşünce yazılarının temel özelliklerinin kavratılmasını ne düzeyde gerçekleştirdiğini belirleyebilmek için, bir denek grubu üzerinde deneysel bir inceleme gerçekleştirilememiştir. Bu durum üzerinde, öncelikle, ele alınan kitap sayısının fazlalığı etkili olmuştur.

Bu çalışmada bütün kitaplarla ilgili tespitler sadece tek bir araştırmacı tarafından ortaya konmuştur. Yani bir inceleme grubu oluşturularak kitapların daha objektif ve güvenilir biçimde incelenmesi sağlanamamıştır. Bu duruma da teknik ve pratik olanaksızlıklar sebep olmuştur. Çünkü inceleme grubunun oluşturulabilmesi için, öncelikle bu grupta yer alanların konu alanıyla ilgili yeterli bilgi birikimine sahip olması ve bütün kitapları incelemek için çalışmaya geniş bir zaman dilimi ayırması gerekmektedir. Bu koşulların sağlanabilmesi de mümkün olamamıştır.

Çalışmada bu eksikliklerin giderilmesi için, kapsamlı bir ölçüt listesi hazırlanmış ve ilgili kitaplar araştırmacının kitap üzerinde elde ettiği sayısal veriler ve incelemelerin yanı sıra, bu kontrol listesine göre değerlendirilmiştir. Böylece daha objektif sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

1.7. Tanımlar

Bu çalışmada yer alan terimler, çalışmanın içersinde geçtiği ilk yerde tanımlanmıştır. Ancak çalışmada sık sık kullanılan, çalışma için önem taşıyan terimler ve tanımları şu şekildedir:

Metin: Yazılı ya da sözlü bir biçimde iletişime yönelik olarak dilsel öğelerle üretilen ve kendi içerisinde tutarlı olan bir bütündür.

Deneme: Yazarın, insana ya da hayata ilişkin herhangi bir konuda, kişisel görüşlerini, kesin sonuçlara varmaksızın, içtenlikle ve öznel bir tutum izleyerek yazdığı dergilerde veya kitaplarda yayımlanan düşünce yazısıdır.

Makale: Güncel ya da bilimsel bir konuda, yazarın kendi savını ispatlamak amacıyla, nesnel bir bakış açısıyla yazdığı, konuyla ilgili bilimsel verileri, kanıtları içeren gazetelerde veya dergilerde yayımlanan düşünce yazısıdır.

Sohbet: Okuyucuların ilgilisin çekebilecek günlük ya da genel olaylarla ilgili yarın kişisel düşüncelerini karşılıklı konuşuyormuş gibi ortaya koyduğu gazete veya dergilerde yayımlanan düşünce yazısıdır.

Fıkra: Siyaset, ekonomi veya sanat gibi güncel konularla ilgili yazarın kişisel görüşlerini, öznel bir bakış açısıyla ve gündelik konuşma diliyle yansıtan, gazete ve kitaplarda yayımlanan kısa düşünce yazılarıdır.

Eleştiri: Yazarın, bir sanat eseri hakkındaki görüşlerini, belli bir ölçüt kullanarak, öznel ya da nesnel biçimde yansıtan ve genellikle eseri açıklamak, eserin iyi-kötü yönlerini ya da eserin değerini ortaya koymak amacıyla yazılan, dergilerde ve kitaplarda yayımlanan düşünce yazısıdır.

2. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Yapılan araştırmalar sonucunda, gerek düşünce yazılarını, gerekse düşünce yazılarının öğretimini konu alan herhangi bir akademik çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Bu açıdan çalışmamızın ilk ve özgün bir çalışma olduğu düşüncesindeyiz.

BÖLÜM II

3. METİN VE METİN TÜRLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle temel olarak metin kavramının ve metin türlerinin neler olduğuna, metin türlerinden biri olan düşünce yazısının temel olarak neyi ifade ettiğine ve düşünce yazılarının diğer metin türlerinden ayrılan özelliklerine değinilmeye çalışılacaktır. Daha sonra düşünce yazılarını oluşturan deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin neler olduğuna ve bu türler arasındaki benzer ve farklı yönlere değinilecek, her bir tür için ayrıca türün temel özelliklerini yansıtan bir örnek metin sunulacaktır.

Bu bölümde aktarılan bilgilerle çalışmanın temelini oluşturan *düşünce yazılarının öğretimi* konusunun kuramsal temellerini oluşturan temel bilgiler aktarılmış olunacaktır. Konuyla ilgili pek çok çalışma incelendiğinde, ele alınan türlerin birbirleriyle benzer ve farklı yönlerinin net bir biçimde ortaya konulamadığı görülmekte, bu durum da düşünce yazılarının öğretiminde izlenmesi gereken yolu belirlemede güçlüklere sebep olmaktadır. Örneğin; makale ile deneme türleri birer düşünce yazısı olmakla birlikte, ilerleyen bölümlerde de değinileceği gibi, iki türün birbirinden ayrılan pek çok yönü bulunmaktadır. Gerek söz konusu türlerde yazılan metinleri anlamak için, gerekse makale türü ile deneme türünün öğretiminde farklı biçimlerde etkinliklerin hazırlanmasını gerekli kılmaktadır.

3.1. Metin

Metin kavramı üzerine düşünceler incelendiğinde, araştırmacıların metin konusunda farklı görüşler öne sürdükleri görülür. Araştırmacıların metin

kavramını açıklarken farklı bakış açılarına sahip olmaları, farklı metin tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Metin kavramı incelendiğinde, metinlerin dil ile oluşturulan somut varlıklar olduğu görülmektedir. Metin kavramını; okumayı oluşturan öğeler arasında değerlendiren Özdemir, okumaya konu olan, anlatımsal bir bütünlüğü bulunan sözcelerin oluşturduğu somut bir varlık, dilsel bir ürün olarak tanımlamaktadır (Özdemir, 1995: 32). Buna göre yazılı olan her şey metin niteliği taşımaktadır.

Metni somut bir varlık olarak ele alan bir diğer araştırmacı da İşeri'dir. Özdemir'le aynı görüşü paylaşan İşeri, metin kavramını; okumaya konu olan, anlatımsal bir bütünlüğü bulunan sözcelerin oluşturduğu somut bir varlık, dilsel bir ürün olarak tanımlamaktadır (İşeri, 1998: 9).

Günay da, bir metinden söz edebilmek için, dilsel öğelerden bir kesitin somut ve elle tutulur bir varlığının olması gerektiğini belirtmektedir (Günay, 2003: 35).

Metin kavramındaki somutluğu yazılı olmak biçiminde değerlendiren Adalı da, en geniş anlamıyla metnin, akşam eve geç döneceğimizi bildiren nottan, gazete dergi yazılarına, yazınsal ürünlere kadar yazılı olan her şeyi kapsadığını belirtmektedir (Adalı, 2004: 221). Diğer bir deyişle, Adalı da metin kavramını okuyucuya bildirim sağlayan yazılı iletiler olarak değerlendirmektedir.

Metinlerin diğer bir özelliği ise öğeleri arasında sıkı bir ilişkinin, bir bütünlüğün bulunmasıdır. Metin kavramının bu yönünün ele alan Aktaş, metnin, kendi içinde bütünlük oluşturan bir sistemi bulunduğunu, şekil ve anlam gibi metni meydana getiren parçaların farklı seviyelerde, çeşitli bakımlardan birbirleriyle ilişkili olduğunu belirtmektedir (Aktaş, 1986: 48).

Bir metnin tutarlı sayılabilmesi için, bir ana düşünce etrafında şekillenmesi ve metni oluşturan başlık, cümleler, paragraflar gibi öğelerin birbiriyle bağıntılı

olması gerekmektedir. Metinde tutarlılık konusunu inceleyen Günay, bir metnin tutarlı olmasının, temel bir düşünce çerçevesinde şekillenmesiyle, her yeni bilginin öncekilerle ilintili olması ve önceki bilgilere katkı yapmasıyla gerçekleşeceğini belirtmektedir. (Günay, 2003:100).

Öztokat da bu doğrultuda, yazılı olan bir şeye metin denilebilmesi için, öncelikle metin olarak adlandırılan bütünün her öğesinin birbirleriyle ilişkili ve birbirine kenetlenmiş olması gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle Öztokat'a göre, metin tutarlılık özelliği taşıyan bir bütündür. Bunlara ek olarak, Öztokat, metnin dilsel öğelerle kurulmuş, *ilerleme*, *süreklilik* ve *yineleme* gibi süreçlerden oluşmuş bir yapı olduğunu belirtmektedir. Öztokat, bu düşünceden hareketle, metin çözümlemesinin çekirdeği olarak gördüğü metin kavramını; görülen, okunan, duyulan, yazılı, sözlü, başı ve sonu olan, belli bir tutarlılığa uygun biçimde bir araya gelmiş tümcelerden, paragraflardan oluşan, biçimi ve içeriği olan, iletişim amacıyla üretilmiş bir bütün şeklinde tanımlamıştır (Öztokat, 2005: 27).

Metinlerin ister sözlü, ister yazılı olsun, insanlar arasında iletişimi sağlamak amacıyla oluşturuldukları görülmektedir. Günay ise, metnin iletişim için oluşturulan dilsel bir yapı olduğunu vurgulayarak, metin kavramını belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi olarak tanımlamaktadır (Günay, 2003: 35).

Metnin iletişimsel özelliğini vurgulayan bir başka araştırmacı da A. Kibédi- Varga'dır.Yazılı ya da sözlü olsun, metnin birinci işlevinin bilgi aktarımını sağlamak olduğunu belirten Varga'nın bu açıklamanın ışığında metin kavramını genişleterek yazılı şeylerin dışına çıkardığı ve şu şekilde bir sınıflandırmayla anlattığı görülmektedir:

1. Okunma amaçlı yazılı metinler: Bunlar sözlü değildir. Resmi metinler, kullanma kılavuzları, gazeteler, duyurular ve modern yazınsal metinler, vb.
2. Sözlü olarak okunması gereken yazılı metinler: Savunmalar ve tiyatro metinleri, vb.

3. İlk biçimiyle sözlü, sonra yazıya geçirilmiş metinler: Destanlar, masallar, vb.
4. Söylenmek üzere hazırlanmış sözlü metinler: Bir iletişim durumunda karşılıklı konuşmalar, vb. (*Aktaran:* Öztokat, 2005: 25).

Akyol'un ise, metin kavramın sınırlarını biraz genişlettiği görülmektedir. Akyol, metin denildiğinde yalnızca hikâyeler, kitap bölümleri, şiirler, makaleler, vb. dilsel metinlerin akla gelmemesini fotoğraflar, filmler, şarkılar, haritalar, grafikler, beden dili gibi işaret ve çizimlerin de metin olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirmektedir (Akyol, 2006: 203).

Sonuç olarak; metin kavramının ne olduğu konusunda ileri sürülen görüşler arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların nedenini, araştırmacıların ele aldıkları nesneyi hangi yönden inceledikleriyle ilişkilidir. Kimi araştırmacılar konuyu dilsel iletişim, kimileri biçimsel özellikler, kimileri ise, yazınsal türler açısından inceleyerek bir tanım ve yaklaşım getirmektedir. Ancak, bu farklı görüşlerin üzerinde birleştikleri noktalar da yok değildir. Sözgelişi, metnin biçimsel özelliklerinin betimlenmesinde metnin "gözlemlenebilir, somut bir varlık" olduğu görüşü araştırmacılar tarafından benimsenmiştir. Metin tanımlarında ortak olan bir diğer nokta da; metnin tutarlı bir bütün olarak kabul edilmesidir.

Yapılan tanımlamalardan ve ortaya konulan bakış açılarından yola çıkarak metin kavramı; yazılı ya da sözlü bir biçimde iletişime yönelik olarak dilsel öğelerle üretilen ve kendi içerisinde tutarlı olan bir bütün olarak değerlendirilebilir.

3.2. Metin Türleri

Araştırmacılar metin kavramında olduğu gibi metin türlerinin sınıflandırılmasında da farklı görüşler ortaya koymaktadır. Metin türlerini sınıflandırmada araştırmacıların farklı görüşlere sahip olması, metinleri sınıflandırırken kullandıkları ölçütlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

Metinlerin bazılarının, herkesin anlayabileceği günlük dil ile yazıldığı; bazılarının ise, günlük dilin sınırlarını aşan, anlaşılması için okuyucuyu zorlayan bir dil ile yazıldığı görülmektedir. Özdemir, metinleri bu doğrultuda, dilin kullanımından yola çıkarak öğretici metinler ve anlatısal metinler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Özdemir genel olarak düşünce yazıları diye adlandırılan makale, deneme, eleştiri, fıkra, gezi yazıları... vb. metinleri kapsayan öğretici metni; gündelik dilin, anlamları herkesçe bilinen sözcükleri ile oluşturulan, anlaşılması için okurdan çok yönlü çabalar gerektirmeyen, olayları, durumları gerçek dünyadaki nedensellik bağı içinde sunan yazıların, kitapların tümü şeklinde açıklamaktadır. (2002: 39). Özdemir, yazınsal metni ise; günlük dilin söz değerlerinin anlam sınırını genişleterek oluşturulan metinler olarak tanımlamaktadır (Özdemir, 2005: 41-44).

Adalı da Özdemir'e benzer şekilde, metinleri genel olarak, kurgulayıcı metinler ve kullanmalık metinler olmak üzere iki grupta sınıflandırmaktadır. Buna göre; öykü, şiir, roman, oyun, senaryo vb. türleri kapsayan kurgulayıcı metinler; yazarın, yaşamı ve dili kullanarak ortaya koyduğu metinlerdir. Bilgi, haber iletme amacını taşıyan metinler ise, kullanmalık/bilgilendirici metinleri oluşturmaktadır. Kullanmalık/bilgilendirici metinlere örnek olarak makale, gazete haberleri, yemek tarifleri, vb. türleri gösterilebilir (2004: 221). Ayrıca Adalı, günümüzde yazı türleri arasında geçişler, birbirleriyle kaynaşmalar olduğunu, türlerdeki bu geçişler nedeniyle türleri belirlemek üzere yapılan sınıflamaların çok da sağlıklı olmadığını belirtmektedir. Buna rağmen, en temel özellikler göz önünde bulundurularak metin türlerini kurmaca türler, gerçek yaşama bağlı türler ve düşünce-bilgi ağırlıklı türler olmak üzere üç grupta incelemektedir. Şiir, anlatı, öykü, roman ve tiyatroya *kurmaca türler*i; günlük, mektup, anı, özyaşamöyküsü, gezi yazısı, röportaj, haber yazısı, reklam metni *gerçek yaşama bağlı türler*i; makale, fıkra, deneme, eleştiri *düşünce-bilgi ağırlıklı türler*i oluşturmaktadır (Adalı, 2004: 240).

Metinler incelendiğinde kimi metinlerin günlük yaşamda kullanılmak üzere oluşturulduğu ve edebî değer taşımadığı; kimi metinlerin de yüksek sanat değeri taşıdıkları görülmektedir. Çeşitli ad, şekil ve türlerle meydana getirilen

edebiyat ürünlerini tasnif etmenin zor olduğunu belirten Genç; metinleri sınıflandırmada ölçüt olarak edebiyat ürünlerinin nitelikli olup olmamasını kullanarak, bu çerçevede edebiyat ürünlerini; öğretici (basit/ kullanmalık) metin ile edebî eser (sanatsal/kurmaca metin) olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Yüksek seviyede nitelikler taşımayan, edebîlik özelliği olmayan, sıradan konuları işleyen, kurgusu, kelime seçimi, cümle yapısı, işlenişi basit olan ucuz piyasa romanları ile anlaşılması güç konuları, sorunları sadelik içinde okura sunan faydacı metinleri öğretici metinler arasında ele alan Genç, sanat değeri olan edebî eserleri ise; dil sanatıyla sunulan, gerçeklerden ya da gerçeklerden arınmış olsa da gerçeğin yeniden kurgulanmasıyla oluşturulmuş metinler olarak açıklamaktadır (Genç, 2006: 46-48).

Karadağ, yazı türlerini; Genç'e benzer şekilde, güncel yaşantımızdaki ihtiyaçlarımızı karşılayacak yazılarla, bireysel sanatsal yazılar olmak üzere, iki ayrı kümede toplamaktadır. Bu sınıflandırmaya göre, dilekçe, mektup, telgraf, günlük, anı, ve rapor türleri "kişisel/güncel yazı türleri", makale, fıkra, deneme, inceleme, gezi yazısı, röportaj, eleştiri ve yaşam öyküsü ise "edebi türler" kategorisinde yer almaktadır (Karadağ, 2003: 185).

Akyol ise, metinlerin sınıflandırılmasında, Türkçe öğretiminde sınıf ortamında öğrencilerin kazanımlarını dikkate almaktadır. Metinleri sınıflandırmada Özdemir'den farklı bir ölçüt kullansa da Özdemir'e benzer şekilde, metinleri yapısı itibariyle genel olarak hikâye edici metinler ve bilgi vermeye dayalı metinler olmak üzere, iki grupta incelemektedir. Daha sonra Akyol, bilgi vermeye dayalı metinleri; tanımlayıcı metinler, kronolojik sıralamaya dayalı metinler, karşılaştırma ve kıyaslamaya türü metinler, sebep ve sonuç ilişkisine dayalı metinler, problem çözmeye dayalı metinler biçiminde beş ana başlık altında ele almıştır (Akyol, 2005: 162-169).

Tansel (1983), metin türlerini farklı bir bakış açısıyla, ifade biçimlerinden yola çıkarak sınıflandırmaktadır. İfade çeşitlerini genel olarak, hikâye yolu ile anlatma, tasvir yolu ile ifade, doğrudan doğruya anlatma, delil ve isbât yoluyla anlatma ve başka neviler olmak üzere, beş grupta sınıflandırmaktadır. Tansel,

olayları hayali bir nitelik gösteren tiyatro, roman, küçük hikâye, fabl türlerini ve gerçek olaylara dayanan fıkra, otobiyografi, hayat çizgisi, seyahat hikâyeleri, tarih yazıları, gazete hikâyeleri türlerini "hikâye yoluyla anlatma başlığı" altında ele almaktadır. Tansel, tenkid ve makale türünü ise, "delil ve isbât yoluyla anlatma" başlığı altında ele almaktadır.

Metinlerin farklı amaçlarda ve biçimlerde oluşturulması, kimi araştırmacıların metinlerin sınıflandırılmasında bu amaç ve biçimleri ölçüt olarak kullanmalarına neden olmaktadır. Kıran, oluşturulma amacı ve oluşturuluş biçimi açısından yaptığı değerlendirmeye göre metinleri; betimsel metinler, anlatısal metinler, açıklayıcı metinler ve kanıtlayıcı metinler olmak üzere, dört grupta incelemektedir. Buna göre betimsel metinlerde; bir yer, nesne ya da varlığın özellikleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilirken; anlatısal metinlerde, bir olay belli bir zamana ve uzama yerleştirerek aktarılmakta; açıklayıcı metinlerde, belirli bir konuda bilgi verilmekte; kanıtlayıcı metinlerde ise; okur belirli bir konuda ikna edilmeye çalışılmaktadır (Kıran, 2000: 18-28).

Günay ise metinleri; ton, tip, tür ve iletişim çizgesi-işlevi gibi dört farklı açıdan incelemekte ve bu çerçevede metinlerle ilgili dört farklı sınıflandırma yapmaktadır. Buna göre *ton*; belli bir konuyu ele alma biçimi içinde, vericinin (anlatıcının) duygularını, niyetlerini, duyarlılıklarını belirten öğelerin bütününü ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, ton; metnin okuyucuda oluşturmak istediği duygu biçimidir. Günay, metinlerin ton açısından değerlendirildiğinde; öğretici, esenlikli, içsel, dokunaklı, dramatik, trajik, destansı, düşlemsel, kalem kavgasına yatkın (polemik) ve gülmece olmak üzere on farklı biçimin bulunduğunu belirtmektedir (Günay, 2003:193)

Günay, taşıdıkları genel özelliklerden yola çıkılarak da metinlerin sınıflandırılabileceğini, bu durumda metinlerin değerlendirilmesinde kullanılan temel ölçütün *tip* olacağını belirtmektedir. Burada *ton* kavramına göre yapılan sınıflandırmalarda, okurda yaratılan etki önemsenmekte iken, *tip* kavramına göre yapılan sınıflandırmalarda ise, metinlerin genel olarak taşıdıkları ortak özellikler önemsenmekte ve temel alınmaktadır. Günay, metinlerin tiplerine göre yapılan

sınıflandırmada ise; anlatısal metinler, betimleyici metinler, söyleşimsel metinler, sözbilimsel metinler, kanıtlayıcı metinler, açıklayıcı metinler, buyurucu (eğitici, öğretici) metinler ve önceden haber verici metinler olmak üzere, sekiz biçimin bulunduğunu belirtmektedir (Günay, 2003:203).

Günay, ayrıca anlatım biçimi, sözceleme durumu, kullanılan dilin işlevi ya da alıcıyla olan etkileşim gibi bazı ayırt edici özelliklere bağlı olarak farklı metinlerin bulunduğunu; bu çerçevede şekillenen *tür* kavramının temel olarak belli örnekçelere, uzlaşma ve genel kabul görmüş biçimlere uyan metinleri ifade ettiğini belirtmektedir. (Günay, 2003:322)

Günay, *tür* açısından ise, metinleri on iki gruba ayrımaktadır: özyaşamöyküsel metin, öğretici metin, işsel metin, mektup metin, hitabetle (aytamlıkla) ilgili metin, polemik metin, olağanüstü düşlemsel metin, destansı metin, romanesk metin, trajik metin, gülmece metin ve dramatik metin.

Günay, metinlerle ilgili son sınıflandırmayı ise, Jakobson'un bildirişim kuramındaki temel kavramlar doğrultusunda yapmaktadır. Jakobson, dilsel iletişimde altı temel öğenin bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre; iletişimde öncelikle *bir verici (gönderen)* ve bu vericinin karşısında *alıcı (göderilen)* bulunmaktadır. Temelde verici alıcıya herhangi *bir ileti (bildiri)* göndermektedir ve bu iletide kendisinden bahsedilen bir nesne, kişi ya da kavram yani iletinin bir göndergesi bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, her iletinin oluştuğu *bir bağlam (durum)* bulunmaktadır. Ayrıca iletinin üretildiği bir dil yani *bir kod* bulunmakta ve bu ileti alıcıdan vericiye bir somut araç yani *bir kanal* vasıtasıyla iletilmektedir. Günay, iletişimde yer alan bu altı unsurdan yola çıkarak metinlerin; gönderen ve anlatımsallık (duyusal, coşku) işlevli metinler, gönderilen ve çağrı (buyurma, seslenme) işlevli metinler, bildiri ve sanat işlevli metinler, bağlam ve göndergesel (bilişsel, düzanlamsal) metinler, ilişkisel metinler ve kod-üstdil işlevli metinler olmak üzere altıya ayrılabileceğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, araştırmacıların metin türleri ile ilgili yapmış oldukları sınıflandırmaları incelediğimizde, sadece Özdemir, Adalı, Genç, Karadağ ve

Akyol'un birbirine yakın sınıflandırmalar yaptıkları, diğer araştırmacıların çok farklı sınıflandırmalar oluşturdukları gözlenmektedir. Bu durumun nedenini, metin türlerinin sınıflandırılmasında, araştırmacıların farklı ölçütler kullanmaları olarak açıklayabiliriz. Örneğin, metin türlerinin sınıflandırılmasında Özdemir, metinde dilin kullanımını; Kıran, metnin oluşturulma amacı ve oluşturuluş biçimini, Tansel ise metinlerde kullanılan ifade biçimlerinden yola çıkarak farklı görüşlere ulaşmaktadırlar. Ayrıca, metin türlerinin sınıflandırılmasını güçleştiren bir diğer husus da metin türleri arasındaki geçişlerin ve birbirleriyle kaynaşmaların olmasıdır. Metin türleri arasındaki bu geçişler ve kaynaşmalar nedeniyle, araştırmacıların yapmış oldukları sınıflandırmaların farklılaştığı gözlemlenmektedir.

Metinleri sınıflandırırken tür, biçim, içerik, dil veya edebîlik gibi ölçütlerin hangisini kullanırsak kullanalım, genel olarak metinler, öğretici metinler ile anlatısal(kurmaca) metinler olmak üzere iki bölümde incelenebilirler.

4. DÜŞÜNCE YAZILARI

Çalışmamızın önceki bölümlerinde metin kavramı ve genel olarak metin türleri açıklanmaya çalışıldı. Bu bölümde ise, öğretici nitelikteki metinleri oluşturan düşünce yazılarının çeşitleri ve genel özellikleri üzerinde durulacaktır. Araştırmacıların farklı bakış açılarına sahip olmaları, düşünce yazılarının genel özellikleri ve çeşitleri ile ilgili yapmış olduğu açıklamaların da farklılaşmasına neden olmaktadır.

Düşünce yazısı konusunda görüş bildiren araştırmacıların çalışmaları incelendiğinde, bu çalışmalarda düşünce yazısı olarak değerlendirilen türlerin taşıdıkları bazı temel özelliklerin bulunduğunu ve bu özelliklerin söz konusu türlerin öykü, anı, şiir gibi türlerden tamamıyla farklılaşmasına neden olduğunu vurguladıkları görülmektedir.

Düşünce yazılarını oluşturan türler incelendiğinde, bu türlerde temel olarak konu, konuya bakış açısı, ana düşünce, yardımcı düşünceler, düşünceyi geliştirme yolları ve düşünce planı açılarından benzer görünüm sergiledikleri görülmektedir.

Düşünce yazılarında yazar, düşüncelerini okuyuculara aktarmak amacıyla belirli bir konu kullanmaktadır. Adalı'ya göre, düşünsel bir anlatımda, yazının ilk ve temel gereği olan konu, yazara düşüncelerini iletme olanağı sağlamaktadır. (Adalı, 2004: 164). Bu açıdan konu düşünce yazılarında öne sürülen görüşün üzerinde temellendiği bir araç niteliğindedir.

Düşünce yazılarında, yazının düşünce yapısını kurmada ve oluşturmada önemli bir payı olan diğer bir öğe de yazarın konuya bakış açısıdır. Etkili bir anlatım için konunun belirli bir bakış açısıyla ele alınması, diğer bir değişle konunun olumlu, olumsuz, ulusal, evrensel, eleştirel, toplumsal, öznel, nesnel gibi

tutumlardan birisiyle sınırlandırılarak işlenmesi gerekmektedir. Özdemir, bakış açısını, yazarın konuyu görüş ve ele alış biçimi olarak değerlendirmektedir (Özdemir, 2002: 55). Diğer bir deyişle bakış açısı, yazarın konuya karşı takındığı tutum olarak değerlendirilmektedir.

Düşünce yazılarının yazılmasındaki temel amaç ise; yazarın ele aldığı konu üzerinden kendi bakış açısıyla ulaştığı görüşü, iletiyi okura aktarmaktır. Adalı, iletiyi; üzerinde durmak, söz söylemek üzere seçilen konuda öne sürülen, açıklanan, savunulan, yazarın okura iletmek istediği temel düşünce, temel görüş olarak açıklamaktadır. (Adalı, 2004: 164). Bu açıdan değerlendirildiğinde ileti (ana düşünce) yazarın yazma nedenini ortaya koymaktadır. İletiyi yazıda bir amaç olarak değerlendiren Özdemir de, bu kavramı, yazarı yazmaya iten temel neden, yazıyı yönlendiren temel öğe olarak değerlendirmektedir (Özdemir, 2002:71).

Ana düşünce, düşünce yazılarının temelini oluşturmaktadır. Bir düşünce yazısı; iletiyi açıklayan, tamamlayan veya kanıtlayan başka düşüncelerle desteklenerek geliştirilmektedir. İletiyi geliştiren bu düşüncelere yardımcı düşünce adını veren Özdemir, düşünsel ağın kurulabilmesi için iletinin, yardımcı düşüncelerle açılıp geliştirmesi gerektiğini belirtmektedir (Özdemir, 2002: 72). Diğer bir deyişle, düşünce yazılarında yazar, metni temel bir iletiyi okura iletmek amacıyla yazmaktadır. Ancak bu temel iletiyi ele alırken onu destekleyen ve onunla örtüşen düşüncelere değinmektedir. Bu nedenle her düşünce yazısında temel bir iletinin yanı sıra bu iletiyi destekleyen yan iletiler de bulunmaktadır.

Düşünce yazılarında iletinin geliştirilmesi ve okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması amacıyla çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Bu tür yazılarda, yazarların; düşüncelerin somutlaştırılmasını amacıyla örneklendirme, tanımlama, karşılaştırma ve kanıtlama gibi çeşitli düşünceyi geliştirme yollarını kullandıkları görülmektedir. Genç, örneklendirmeyi; bir görüşün doğruluğunu somut biçimde göstermek maksadıyla konu ile ilgisi olan her şeyin örnek gösterilmesi; tanımlamayı ise; ele alınan konuya ilişkin okurun bilgi eksikliğini gidermek maksadıyla sunulan ek bilgiler olarak değerlendirmektedir (Genç, 2006: 47). Belirli bir düşünceyi kanıtlama aracı olarak kullanılan karşılaştırmayı ise Adalı;

birbiriyle ilişkili herhangi iki şeyin bir araya getirilerek ortak olan ve olmayan yönleriyle ele alınıp benzerlikleri ya da karşıtlıklarının ortaya konması olarak açıklamaktadır (Adalı, 2004: 194). Düşünceyi geliştirme yolarından kanıtlama ise; kimi kişilerin düşünce ve sözlerine başvurma ya da sayısal verilerden yararlanmayı zorunlu kılmaktadır (Özdemir, 2002: 78). Özetle düşünce yazılarında yazar belirli bir konuda iletmek istediği temel düşünceyi örneklendirme, tanımlama, karşılaştırma ve kanıtlama gibi yollara başvurarak ortaya koymaktadır.

Düşünce yazılarında görülen bir diğer ortak özellik ise, bu yazıların belirli bir plan dahilinde yazılıyor olmasıdır. Düşünce yazılarında konu; giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olmak üzere, üç bölümden oluşan bir plan dâhilinde ele alınmaktadır. Ancak, bu plan diğer türlerde bulunan plandan farklı olarak düşünceleri düzenleme görevinde kullanılmaktadır. Yılmaz; düşünce yazılarında, diğer yazı türlerinden farklı olarak konuların çeşitli yöntemlerle ele alınıp işlendiği düşünce ağırlıklı planın kullanıldığını ve bu planda sıralanan düşüncelerin tekrarlanmaması, birbiriyle çelişmemesi gerektiğini belirtmektedir (Yılmaz, 2006: 273). Ünalan, düşünce yazılarında giriş bölümünde, konunun tanıtılıp öneminin vurgulandığını; gelişme bölümünde, konunun ayrıntılara girilerek yan fikirlerle desteklendiğini; sonuç bölümünde ise, düşüncelerin toparlanıp bir sonuca varıldığını belirtmektedir (Ünalan, 2006: 134).

Düşünce yazılarının diğer bir özelliği de okuyucuların anlamakta zorlandıkları konulara açıklık getirmek ve bu konuların herkes tarafından kolayca anlaşılmasını sağlamaktır. Düşünce yazıları bu özelliklerinden dolayı öğretici nitelikli yazılar içerisinde değerlendirilebilir. Genç, düşünce yazılarının temel ilkesinin anlaşılması güç konuları, sorunları açıklık ve sadelik içinde okura sunmaları nedeniyle bu tür yazıların, öğretici(kullanmalık) metinler olduğunu belirtmektedir (Genç, 2006: 48).

Düşünce yazılarında temel amacın doğrudan doğruya bir bilgi, bir görüş aktarmak olması nedeniyle, bu türlerde kullanılan dilde, anlamsal çok değerlilik söz konusu değildir. Başka bir deyişle, düşünce yazılarında dilin, değişik

biçimlerde yorumlanmaya elverişli bir düzenlenişi yoktur. Buna göre Adalı, öğretici bir metinde yazarın söylediklerinin amaçladığı biçimde algılanmasını istemesi nedeniyle dili, okurun iletiye ulaşmasını sağlayacak biçimde düzenlendiğini, her cümlenin tek bir anlam taşıdığını belirtmektedir (Adalı, 2004: 229). Başka bir deyişle, bu tür metinlerde sözcükler yaygın ve bilinen anlamlarıyla kullanıldığı için, metin yoruma açık değildir.

Sonuç olarak yukarıda aktarılan bilgilerde de görüldüğü gibi, düşünce yazılarının yazılmasındaki temel amaç; yazarın bilimsel yöntemlerle elde ettiği ya da öznel düşüncelerini okura aktarmaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde düşünce yazıları öykü, şiir gibi türlerden oldukça farklı bir görünüm sergilemektedir. Ayrıca düşünce yazılarının içerdiği plan da diğer yazı türlerinden farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle, örneğin bir öyküde; kişiler, olay, yer, zaman ve mekândan söz edilebilirken düşünce yazılarında bu unsurların yerini konu, ileti(ana düşünce), yardımcı düşünceler, düşünceyi kanıtlama yolları gibi öğeler almaktadır. Diğer yazı türleri ile kıyaslandığında önemli farklılıklar gösteren düşünce yazılarının kendi içerisinde konu, konuya bakış açısı, ileti(ana düşünce), yardımcı düşünceler, düşünceyi geliştirme yolları ve düşünce planı gibi kimi ortak özellikleri barındırdığı görülmektedir.

Düşünce yazıları konusunda görüş bildiren birçok araştırmacının eserleri incelendiğinde, hepsinin, yukarıda saydığımız ortak özellikler doğrultusunda; deneme, makale ve fıkra türünü düşünce yazılarının kapsadığı türler içerisinde yer verdikleri görülmektedir. Bu türlere ek olarak; Par (1977), Özdemir (2002), Topaloğlu (2006) ile Karaalioğlu (1975); sohbet ve eleştiri türünü de düşünce yazıları içerisinde değerlendirirken, Emir (1970) ile Gökşen'in (1970), düşünce yazıları içerisinde eleştiri türüne; Kavcar (2004), Adalı (2004), Karadağ (2003), Solok (2003) ile Kantemir'in (1972) ise sohbet türüne yer vermedikleri görülmektedir.

Ayrıca, herhangi bir düşüncenin, bir görüşün açıklanması, bir tezin savunulması için yazılan edebî mektup türünün de düşünce yazıları içerisinde değerlendirildiği görülmektedir. Solok, edebî mektupları, mektup biçimiyle

yazılmış deneme, eleştiri, makale niteliğinde yazılar olarak açıklamaktadır. Bu çalışmada ise, düşünce yazılarının kapsadığı türler içerisinde deneme, makale, fıkra, sohbet ve eleştiri türleri değerlendirilmektedir.

4.1. DENEME

Bu bölümde, denemenin tanımı, özellikleri, diğer düşünce yazılarından ayrılan yönleri, çeşitleri ve planı üzerinde durulacaktır. Denem türü için yapılan tanımlamalar ve açıklamalar incelendiğinde, araştırmacıların deneme türüne yönelik benzer görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Ancak araştırmacıların makale türünü açıklarken farklı bakış açılarına sahip olmaları, bu türün farklı özelliklerini vurgulamalarına ve deneme ile ilgili farklı tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Denemelerde bir savı benimsetmeye çalışma, kesin sonuçlara ulaşma gibi bir amaç söz konusu değildir. Bu doğrultuda Karaalioğlu, denemeyi, bir yazarın, herhangi bir konu üzerinde, özel görüş ve düşüncelerini iddiasız, kesin kurallara varmaksızın anlattığı yazılar olarak değerlendirmektedir (Karaalioğlu, 1975: 281).

Denemeleri diğer düşünce yazılarından ayıran en önemli özelliklerden birisi yazarın anlatımındaki içtenlik ve samimiyettir. Kantemir, denemenin bu özelliğini vurgulayarak, denemeyi, bir yazarın herhangi bir konu üzerinde kesin sonuçlara gitmeden, iddiasız ve ispatsız kişisel görüş ve düşüncelerini, içtenlikle belirttiği yazılar olarak değerlendirdiği görülmektedir (Kantemir, 1972: 250).

Denemeleri diğer düşünce yazılarından ayıran bir diğer özellik ise, daha kişisel olması, yazarın kişiliğini göstermekte serbest oluşudur. Kavcar, denemelerde, yazarın kişisel duygularının, düşüncelerinin, inançlarının, tutkularının, beğenilerinin ön planda tutulduğunu ve deneme yazarının birtakım felsefe öğretileri ile sanat görüşlerinden yararlanmakla birlikte daha çok kişisel yaşantılarından esinlendiğini belirtmektedir (Kavcar, 2004: 139).

Denemelerin kişiselliğini vurgulayan bir diğer araştırmacı da Adalı'dır.

Bu konuda şu görüşlere yer vermektedir: "Deneme yazısı *ben* temeli üzerine kurulur. Denemeci, düşüncelerini yazıya dönüştürürken *ben'e* dayandırır. Bu durum denemeyi fıkra, makale, eleştiri vb. düşünsel yazı türlerinden ayıran en önemli özelliktir." (Adalı, 2004:324).

Denemeler incelendiğinde, denemelerde çok farklı konulara yer verildiği görülmektedir bu nedenle denemelerde ele alınacak konuları sınırlandırmak çok zordur. Denemelerde ele alınacak konularla ilgili görüşlerini belirten Solok'a göre, insan ve toplumu ilgilendiren her şey (yaşama, ölüm, aşk, sanat, felsefe, din, ahlâk, töre, bilim, siyaset, vb.) deneme konusu olabilir (Solok, 2003: 339).

Karadağ da Solok gibi birey ve toplumla ilgili her alanda (yaşam, ölüm, aşk, sanat, siyaset, töre, tüze, dil, din, edebiyat) deneme yazılabileceğini öne sürmektedir (Karadağ, 2003: 199).

Adalı da diğer araştırmacılar gibi deneme yazarının konu seçiminde özgür olduğunu ve her konu, her sorun üzerinde kendi görüşlerini özgürce dile getirdiğini belirtmektedir. Buna göre, yaşam, ölüm, aşk, sevgi, kıskançlık, dostluk, düşmanlık, umut, özlem, doğa, uygarlık, savaş, barış, felsefe, edebiyat v.b. kısaca bütün insanlık durumları denemenin konusu olabilir (Adalı, 2004: 325).

Geçmişten günümüze denemeler incelendiğinde, önceleri edebî ve tarihî konularda yazılan denemelerin günümüzde, bilim, iktisat, tarih gibi farklı konularda da yazıldığı görülmektedir. Emir, ele alınan konuların çoğalmasıyla çok fazla çeşitlik kazanan denemeleri; üslûbun biçime hakim olduğu, hoşça vakit geçirmek için yazılmış izlenimi veren *klâsik deneme;* bilinçli ve tutarlı bir dünya görüşüne ulaşmayı amaç edinen *felsefî deneme;* bir konuyu ele alan, onun iyi-kötü yanlarını ortaya koyan *eleştirisel deneme;* düşünce, duyuş ve izlenimlerin toplumsal değerler ile sorgulandığı *izlenimci- eleştirisel deneme* olmak üzere beş gruba ayırmaktadır (Emir, 1970: 178-179).

Konu sınırlaması olmayan denemelerde, yazarların konuyu nasıl

işledikleri, özgün ve sürükleyici bir anlatıma sahip olup olmadıkları, kendilerine has bir üslûp oluşturup oluşturamadıkları çok önemlidir. Adalı, denemeyi diğer düşünce yazılarından ayıran bir diğer özelliğin de yazarın kullandığı üslup özellikleri olduğunu belirtmektedir. Adalı'ya göre, denemecinin temel kaygısının kişisel düşüncelerini anlatırken bir üslup yaratmak olduğunu ileri sürmektedir (Adalı, 2004: 325).

Denemede üslûbun önemini vurgulan bir başka araştırmacı olan İnam da, denemede, yazarın, gerçekliği kendi gözüyle, ruhuyla yaşayabilme cesaretini göstermesi gerektiğini belirtmektedir (İnam, 2006: 81).

Denemelerde plan konusunda ise, araştırmacıların farklı görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Sözgelimi Par, denemelerin planının makalelerinki gibi olduğunu ileri sürerken Kantemir, Karaalioğlu, Kavcar ve Emir ise denemelerin belirli bir planının olmadığını belirtmektedirler.

Denemeler plan açısından incelendiğinde, belirli bir tekniğin veya bir biçimin varlığından söz edilemez. Ancak bu serbestlik bir kuralsızlık gibi algılanmamalıdır. Kantemir, bu konuda şu görüşleri dile getirmektedir:

Denemenin düzenli bir gelişigüzel yazılışı vardır. Yazar, kendi kendisi ile konuşuyormuş gibidir, belli bir planı, biçimi yoktur." (Kantemir, 1972: 250).

Bu konuda Kantemir'le benzer görüşleri paylaşan Gökşen de, denemecinin kendi kendine konuşur, tartışır gibi yazdığını ve denemelerin parça parça anlatılan ya da bir bütün halinde olan düşüncelerden oluştuğunu belirtmektedir (Karaalioğlu, 1975: 282).

Yapılan incelemelerden yola çıkarak, deneme; yazarın, insana ya da hayata ilişkin herhangi bir konuda, kişisel görüşlerini, kesin sonuçlara varmaksızın, içtenlikle ve öznel bir tutum izleyerek yazdığı, dergilerde veya kitaplarda yayımlanan düşünce yazısı olarak tanımlanabilir.

Yukarıda deneme türüne ilişkin aktarılan bilgilerde de görüldüğü gibi denemeyi diğer yazı türlerinden ayıran bir takım özellikler bulunmaktadır. Buna göre denemede öncelikle insana ilişkin herhangi bir konuyu ele alınabilmektedir. Başka bir deyişle, denemelerde ele alınan konuların; makale türünde olduğu gibi bilimsel açıdan incelenebilir bir nitelik taşıması gerekmemektedir. Denemelerde yazar ele aldığı konuyla ilgili bir bakış açısı ortaya koymakta ancak bu bakış açısı verilerle ispatlanabilir genel geçer bir nitelik taşımamaktadır. Başka bir deyişle yazar, bakış açısını ortaya koyarken öznel bir tutum ortaya koymaktadır. Dolayısıyla okuyucu da yazarın konuyla ilgili öne sürdüğü görüşlere katılma ya da katılmama serbestliğine sahiptir. Buna paralel olarak deneme yazılarında kullanılan dil daha öznel bir nitelik taşımakta, yazar genellikle *ben kişisi* olarak anlatımını gerçekleştirmektedir. Denemelerde makalelerde olduğu gibi belirli bir plan olmamakla beraber düşüncelerin verilişinde bir düzenin bulunduğu görülmektedir.

4.2. MAKALE

Bu bölümde, makalenin tanımı, özellikleri, diğer düşünce yazılarından ayrılan yönleri ve planı üzerinde durulacaktır. Makale türü için yapılan tanımlamalar ve açıklamalar incelendiğinde araştırmacıların makale türüne yönelik benzer görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Ancak araştırmacıların makale türünü açıklarken farklı bakış açılarına sahip olmaları bu türün farklı özelliklerini vurgulamalarına ve makale ile ilgili farklı tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Makalenin diğer düşünce yazılarından ayıran en önemli özelliği, okuyuculara bir konu hakkında bilgi vermesidir. Emir, makalelerde bu bilgilerin ansiklopedik bilgilerden farklı bir şekilde verildiğini vurgulayarak makaleyi, herhangi bir konu üzerinde bilgi verirken veya bir gerçeği savunurken türlü kanıtlardan faydalanan, bu yolla fikirleri perçinleştiren, kesin ve inandırıcı bir anlatım kullanan gazete ve dergi yazıları olarak değerlendirmektedir (Emir, 1970: 14).

Makalelerde bilimsel açıdan incelenebilecek çeşitli konuların ele alındığı görülmektedir. Gökşen, makaleyi, sanat(edebiyat, tiyatro, resim…), bilim(tıp, mimarlık…), siyaset, ekonomi, felsefe gibi konularda okuyanlara bilgi vermek ya da bir görüşü, bir düşünceyi ispatlamak amacıyla yazılan gazete ve dergi yazısı olarak değerlendirmektedir. Gökşen'e göre makaleyi diğer türlerden ayıran en önemli özellik, makalede kişisel ve duygusal görüşler yerine araştırma ve incelemenin ağır basmasıdır (Gökşen, 1970: 141).

Makalenin temel öğesi fikirdir. Herhangi bir fikri ele alıp işlemeyen bir yazı, makale olamaz. Makalenin bu yönünü vurgulayan Par, makaleyi, bir fikri tanıtlamak ve bir gerçeği savunmak için yazılan gazete ve dergi yazıları olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak makalenin amacının bir fikri, geniş halk kitlelerine aşılamak olduğunu öne süren Par, makale yazarının geniş ve köklü bir bilgiye, sağlam bir dünya görüşüne, tarafsız bir inanışa sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Par, 1977: 155-156).

Makalelerde, topluma bilgi, fikir, inanç veren; yol gösteren çeşitli nitelikler bulunması nedeniyle makalelerde yazarların, tarafsız düşünce ve yargılara sahip olması gerekmektedir. Bu düşünceye katılan Karaalioğlu, özellikle gazetelerin ilk sayfasının ilk sütununda çıkan başmakalelerde, başyazarın, günlük genel olayları, gazetenin tutumuna göre öznel bir tavırla ele aldıklarını belirtmektedir ve bu durumu gazeteciliğin ince yönlerinden biri olarak değerlendirmektedir (Karaalioğlu, 1975: 163).

Gazeteciliğin başlamasıyla doğan makale türünün daha sonra dergilerde de yayımlanmaya başladığı görülmektedir. Günümüzde, gazetelerde yayımlanan makaleler ile bilimsel dergilerde yayımlanan makaleler konu, dil, anlatım ve plan yönünden farklılık göstermektedir. Kavcar, bu iki makaledeki konu farklılığını şu şekilde açıklamaktadır:

> Gazetelerde yayımlanan makalelerde daha çok güncel konular işlenir, dergilerde yayımlanan makalelerde ise her zaman güncellik şartı aranmaz. Bilim dergilerinde yayımlanan makaleler, çeşitli

> uzmanlık dallarının sorunlarıyla ilgili olup genellikle titiz bir inceleme ve araştırmaya dayanır (Kavcar, 2004: 250).

Gazetelerde yayımlanan makaleler ile bilimsel dergilerde yayımlanan makalelerin dili de birbirinden farklıdır. Bu konuda görüşlerini belirten Adalı, özel uzmanlık alanına ait dergilerdeki makaleleri anlamanın o uzmanlık alanına ait bilgi birikimi gerektirdiğini, gazete ve geniş okur kitlelerine seslenen dergilerdeki makalelerde ise yazarın daha açıklayıcı bir dil kullandığını ve alanın çok özel terimlerini kullanmaktan kaçındığını belirtmektedir (Adalı, 2004: 316).

Söz konusu makalelerin konu ve dil olarak birbirinden farklı olduğuna değinen Karadağ, günümüzde gazetelerde yer alan makalelerin daha çok güncel olay ve olgulara dayanırken, dergilerde yer alanların daha akademik/bilimsel yapıda olduğunu ileri sürmektedir ve teknik-bilimsel konulardaki yazıların, kendilerine özgü bir anlatım biçimine sahip olduklarını belirtmektedir. Ancak her ikisinde de dilin kullanımı konusundaki dikkatin ön planda olması gerektiğini vurgulamaktadır (Karadağ, 2003:192).

Gazetelerde yayımlanan makaleler ile bilimsel dergilerde yayımlanan makaleler plan yönünden de farklılık göstermektedir. Gazetelerde yayımlanan makalelerin planı giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere, üç bölümden oluşmaktadır. Bu konuda görüşlerini sunan Karaalioğlu, makalenin giriş bölümünde, sorunun birkaç cümle ile ortaya konduğunu; gelişme bölümünde, örnekler, belgeler ve delillerin sıralanarak inandırıcı bir dille sorunun geliştirildiği; sonuç bölümünde ise, sorunun bir iki cümlelik, hiçbir şüpheye yer bırakmayan kesin ispatlarla bir sonuca bağlandığını belirtmektedir (Karaalioğlu, 1975:164).

Bilimsel dergilerde yer alan belli bir bilim alanına ait makalelerde ise giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin bulunduğu ana metnin dışında, özet ve dipnot bölümlerinin de bulunduğu görülmektedir. Topaloğlu, bilimsel makalelerin genel olarak başlık, yazar adı, özet, ana metin ve dipnot ile kaynakça olmak üzere beş bölümden oluştuğunu belirtmektedir. Bu bölümleri şu şekilde açıklamıştır: (Topaloğlu, 2006:252) .

Başlık: Konunun özüne uygun, çarpıcı ve onu her bakımdan açıklayacak şekilde olmalıdır.

Yazar Adı: Makale yazarının adı, genelde başlığın hemen sağ alt köşesine yazılır.

Özet: Makale içeriği, bu kısımda öz bir şekilde sunulur. Makalelere özet yazmak, bir zorunluluk olmamakla birlikte özellikle son yıllarda giderek yaygınlaşmıştır.

Ana Metin: Makalenin en önemli kısmıdır. Bu kısım, üç bölümden meydana gelir: Giriş, Gelişme, Sonuç. Giriş'te makaleye konu olan şey, öz bir şekilde ortaya konur. Bu konu, makalenin ikinci bölümü olan Gelişme'de etraflı bir şekilde işlenir. Bu işleyişte çeşitli belgelere, örneklere, açıklamalar başvurulur ve böylece üzerinde durulan konu, bütün yönleriyle açığa çıkarılır. Bunlar yapılırken, makale yazarı ihtiyaca göre çeşitli ara ve alt başlıkları kullanabilir. Bu uygulama hem yazara hem de okuyucuya büyük kolaylıklar sağlar. Sonuç'ta ise, baştan beri işlenen konu ile ilgili bulgular, açık ve kesin bir dille sıralanır.

Dipnot ve Kaynakça: Makale yazarı, metni oluştururken doğal olarak çeşitli kaynaklara müracaat ve bu yolla ileri sürdüğü düşünceleri güçlendirecektir. İşte bu durumda makale boyunca kullanılan tüm belge ve kaynaklar yazılır. Bunlar, hem metin içinde sayfa altında dipnot olarak hem de metnin sona erdiği noktada *kaynakça* başlığı altında açık bir şekilde sunulurlar.

Tansel de Topaloğlu'na benzer şekilde, makalelerdeki planın, özet, ispat edilecek fikrin savunması ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluştuğunu ve savunulan düşünceye uygun bir başlık seçilmesinin de oldukça önemli olduğunu belirtmektedir: (Tansel, 1985: 96).

1- Makaleye, savunulacak, işlenilecek fikrin veya amacın özeti ile başlanılır; böylece, amaç ortaya konmuş olur.

2- Davanın ortaya konulmasından sonra, iddia edilen bu fikirle ilgili soruları, gerekli görülürse geçmişe ait yerinde soruları içine alan bir giriş yapılır. İspat edilecek fikir, buna zıt ve genellikle üç beş fikir

aracılığıyla açılır, savunulur.

3- Sonuç kısmında, daha önce ileri sürdüğümüz başlıca fikirler, bir sıra takip edilerek ispat edilir. İspat edilen bu fikirler, çünkü, bundan dolayı, bu yüzden, bundan çıkan sonuç, görülüyor ki, vb. anlamı kuvvetlendiren ifadelerle tekrarlanır.

Yukarıda aktarılan bilgilerden yola çıkarak makale, güncel ya da bilimsel bir konuda, yazarın kendi savını ispatlamak amacıyla, nesnel bir bakış açısıyla yazdığı, konuyla ilgili bilimsel verileri, kanıtları içeren gazetelerde veya dergilerde yayınlanan düşünce yazısı şeklinde açıklanabilir.

Sonuç olarak, makaleler ister bir dergide, ister bir gazetede yayımlansın şu temel özellikleri taşımaktadırlar: Makaleler, bir düşünceyi kanıtlamak, bir gerçeği savunmak veya okuyucuya benimsetmek amacıyla yazılmaktadırlar. Bu nedenle makalelerde, belgelerden, sayısal verilerden, inceleme ve araştırmalardan yaralanılmaktadır. Makaleyi diğer türlerden ayıran bir diğer özellik de kullanılan dildir. Bilimsel bir yöntem izlenerek ele alınabilecek ciddi konulara yer verilen makalelerde, ağırbaşlı, ciddi, nesnel bir dil kullanılmaktadır. Makalelerde nesnel bir dil kullanılmakla birlikte daha çok "ben" kişisi anlatımı yerine "biz" kişisi anlatımı kullanılmaktadır. Örneğin; çalışmayı bir araştırmacı gerçekleştirse bile makalede "Bu çalışma sonucunda aşağıda belirtilen sonuçlara ulaştım." yerine "Bu çalışma sonucunda aşağıda belirtilen sonuçlara ulaştık." Biçiminde bir kullanım tercih edilmekte ya da "Bu çalışma sonucunda aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır." biçiminde edilgen ve resmi kullanımlara başvurulmaktadır.

Makalelerin yazımında belirli bir sıralama bulunmaktadır. Buna göre, makalelerde öncelikle savunulan düşünceye uygun bir başlık yer almaktadır. Daha sonra konu veya sorunun tanıtıldığı, öneminin belirtildiği giriş bölümü; ele alınan konu veya sorunun anlatılıp açıklandığı, benimsenen düşünce veya görüşün savunulduğu gelişme bölümü ve yapılan açıklamaların, gösterilen kanıtların veya yararlanılan verilerin ışığı altında bir yargıya varılan sonuç bölümü bulunmaktadır. Makalelerde genel olarak şu bölümler yer almaktadır:

a) Başlık
b) Giriş
c) Gelişme
d) Sonuç

Bilimsel dergilerde yer alan makalelerde ise bunlara ek olarak başlığın altında zorunlu olmamakla birlikte "özet" bölümü ile sonuç bölümünden sonra, yararlanılan kaynakların verildiği "kaynakça" bölümünün de yer aldığı görülmektedir.

4.3. SOHBET (SÖYLEŞİ)

Bu bölümde, sohbetin tanımı, özellikleri, diğer düşünce yazılarından ayrılan yönleri ve planı üzerinde durulacaktır. Sohbet türü için yapılan tanımlamalar ve açıklamalar incelendiğinde, araştırmacıların sohbet türüne yönelik benzer görüşler ileri sürdükleri görülecektir. Ancak araştırmacıların sohbet türünü açıklarken farklı bakış açılarına sahip olmaları, bu türün farklı özelliklerini vurgulamalarına ve sohbet ile ilgili farklı tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Sohbet türünün diğer düşünce yazılarından ayrılan en önemli özelliği, düşüncelerin konuşma havası içerisinde ele alınmasıdır. Sohbet türünü bu doğrultuda değerlendiren Par, sohbeti, günlük konular üzerinde yazarın kişisel görüş ve düşüncelerini bir konuşma havası içinde anlattığı yazılar olarak değerlendirmektedir (Par, 1977: 157).

Sohbet yazıları da bir düşünceyi açıklayan, geliştiren yazılardır. Ancak sohbette düşünceler anlatılırken makalenin ciddî havası yerini samimiyete bırakmaktadır. Sohbet türünün bu yönünü vurgulayan Gökşen, sohbeti, konuşma

doğallığı ve içtenliği ile yazılan hafif fikir yazıları olarak tanımlamaktadır (Gökşen, 1970: 148).

Sohbet yazılarında, yazarların, düşüncelerini fazla derinliğe kaçmadan, ağır ve bilimsel çözümlemelere girişmeden açıkladıkları görülmektedir. Yardımcı, bu türü; yazarın, çeşitli konulardaki düşüncelerini yüzeysel olarak okuyucu ile karşı karşıya oturmuş da konuşuyormuş gibi anlattığı düşünce yazıları şeklinde tanımlamaktadır. Yardımcı, sohbet yazarken uyulması gereken ilkeleri şu şekilde açıklamaktadır: (Yardımcı, 2001: 155).

1. Konu ilginç olmalıdır.
2. Konunun günlük olaylarla bir bağlantısı bulunmalıdır.
3. Gerektiğinde nükteli sözlere yer verilmelidir.
4. Söyleşi okuyucuyu sıkmayacak kadar kısa yazılmalıdır.
5. Anlatım duru ve açık olmalıdır.
6. Konuşuyormuş gibi davranılmalıdır.

Sohbet yazılarında da fıkralarda olduğu gibi kişisel görüşler ileri sürülmektedir. Ancak sohbet yazılarında, fıkralardan farklı olarak yazarlar, okuyucuları etkileyebilmek amacıyla samimi bir hava yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu samimi havayı oluşturan unsurlardan biri de, yazarın kullandığı dildir. Emir, sohbet yazılarında, yazarların samimi havayı oluşturmak amacıyla sıcak, samimi, kıvrak bir anlatım yolu seçtiklerini, yazarların kullandıkları dilin, açık, sade ve duru olması nedeniyle kültür seviyesi ne olursa olsun her okuyucunun rahatça okuyabileceğini belirtmektedir (Emir, 1970: 147).

Sohbet yazılarında dil, ayrı bir öneme sahiptir. Bu tür yazılarda konuşma dili esastır, sohbet yazarı, adeta bir kahvede sohbet eden iki insan gibi son derece etkileyici, içten, cana yakın ve renkli bir dil kullanmaya özen gösterir. Topaloğlu, sohbet yazarının, okuyucusunun ilgisini ayakta tutmak ve anlattığı şeye bir genişlik kazandırmak için gerekli gördüğü yerlerde nidaları, deyimleri, atasözlerini, nükteleri, latifeleri devreye soktuğunu, yazının monotonluğunu kırmak için hem uzun ve karmaşık cümlelerden kaçındığını, zaman zaman devrik

cümlelere başvurduğunu belirtmektedir (Topaloğlu, 2006: 262).

Sohbet yazılarında dil, konuşma dilidir. Emir'e göre, kurallı cümleler, sıra cümleleri ve devrik cümleler gerekli anlarda ahenkli bir şekilde tıpkı konuşmada olduğu gibi iç içe kullanılır. Anlamakta güçlük yaratan uzun cümlelerden kaçınılır. Ayrıca, sohbetlerde soru cümlelerine çok rastlanır (Emir, 1970: 149).

Sohbet yazılarının, bir diğer özelliği de, yazarların kişisel görüş ve düşüncelerini ispatlama veya okuyucuyu inandırma gibi bir amacının olmamasıdır. Tansel'e göre, sohbet türü, yazarın kişisel düşünce ve görüşlerini içerir, yazara neler düşünüp hissettiklerini ifade etme fırsatı verir ancak bunu yaparken makale ve eleştiri gibi inandırma amacı gütmez. Sohbet türünün makale ve eleştiriden ayrılan diğer bir yanı da üslûptur. Bu türde üslûpta kullanılan mizah ve hiciv, sohbet türünü canlandıran, makale ve eleştirideki sertliği gideren başlıca unsurlar arasında yer almaktadır (Tansel, 1985: 259).

Sohbet yazıları belirli konulara sahip olmamakla birlikte yazarların konu seçerken herkesin ilgileneceği günlük veya genel konuları tercih ettikleri görülmektedir. Par'a göre, sıkıcı olmamak şartıyla günlük sanat olayları, edebî eserler ve görüşler gibi her olay sohbet konusu olabilir.

Karaalioğlu da, sıkıcı olmayan her konuşmanın sohbet konusu olabileceğini ve sohbetlerin çoğunun günlük sanat olayları ile genel konuları ele aldıklarını belirtmektedir (Karaalioğlu, 1975: 201).

Sohbette yazarların, yazılarını oluştururken giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan düşünce planına uydukları görülmektedir. Topaloğlu sohbet türünde, önce konunun ortaya konması, ardından konunun çeşitli açılardan geliştirilmesi ve sonunda belli bir sonuca bağlanması açısından bu türün makaleye benzer bir plana sahip olduğunu belirtmektedir.

Ancak sohbet planında, makalelerde bulunan kesinlik ve inandırma yerini konuşma havasına ve samimiyete bırakmaktadır. Başka bir deyişle sohbet, bir

çeşit hafif makale demektir. Karaalioğlu, sohbetlerin, makale planıyla fakat bir konuşma havası içinde yazılan yazılar olarak değerlendirmektedir (Karaalioğlu, 1975: 201).

Emir de, sohbet türünde, tanımlama, çözümleme, kesinleştirme, bir durum belirtme bölümlerinin yer alabileceğini ancak bu ifadelerin sohbet havası içerisinde hoşa gidecek özellikleri olduğunu belirtmektedir (Emir, 1970: 153).

Sonuç olarak; sohbet, okuyucuların ilgisini çekebilecek günlük veya genel olaylarla ilgili yazarın kişisel düşüncelerini karşılıklı konuşuyormuş gibi ortaya koyduğu gazete ya da dergilerde yayınlanan düşünce yazısıdır.

Yukarıda sohbet türüne ilişkin aktarılan bilgilerde de görüldüğü gibi denemeyi diğer yazı türlerinden ayıran bir takım özellikler bulunmaktadır. Sohbet türünü diğer düşünce yazarlarından ayıran en önemli özellik, bu türün dilsel kurgulanışının diğerlerine göre farklı olmasıdır. Çünkü sohbet türünde kullanılan dil, diğer düşünce yazılarından farklı olarak okurla karşılıklı konuşuyormuş gibi yapılandırılmaktadır. Ayrıca sohbet metinlerinde yazar diğer düşünce yazılarında olduğu gibi okuru kendi görüşüne inandırmak gibi bir amaç da taşımamaktadır.

Sohbetler ayrıca makale, eleştiri gibi türlere oranla uzun olmamakla birlikte sanat, edebiyat, ahlâk gibi okuyucuyu yakından ilgilendiren konuları ele almaktadır.

4.4. FIKRA

Fıkra türü için yapılan tanımlamalar ve açıklamalar incelendiğinde, araştırmacıların fıkra türüne yönelik benzer görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Ancak araştırmacıların fıkra türünü açıklarken farklı bakış açılarına sahip olmaları bu türün farklı özelliklerini vurgulamalarına ve farklı fıkra tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Birçok araştırmacının fıkra türünü açıklarken, bu türü makale ile

karşılaştırdıkları görülmektedir. Fıkra türünü açıklamaya çalışırken bu yolu tercih eden Emir, fıkralarda makaleden farklı olarak ispatlama yoluna gidilmediği, yargılarda kesin bir iddia havası ve inandırma amacı bulunmadığını, bir iddia havası sezilse bile ortaya çıkan kesinliğin "genel olma" karakterinden çok "özel, kişisel" bir karakter taşıdığını belirtmektedir. Emir bu doğrultuda, fıkrayı, yazarların herhangi bir konu hakkında kişisel görüş ve düşüncelerini fazla derinliğe kaçmadan ortaya koydukları fikir yazıları olarak değerlendirmektedir (Emir, 1970: 105-106).

Fıkranın diğer düşünce yazılarından ayrılan en önemli özelliklerinden birisi kısa oluşudur. Kavcar da, fıkrayı, bu yönüyle değerlendirerek, gazete ve dergilerin belirli sütunlarında yayımlanan, daha çok güncel konuları ele alan kısa yazılar olarak tanımlamaktadır. Fıkra yazarlarının ele aldıkları konu veya sorunları inceleyerek kişisel görüş, düşünce ve önerilerini kısaca, fakat etkili bir biçimde ortaya koyduğuna değinen Kavcar, fıkraların temel amacının okurun dikkatini çekmek, onu uyarmak veya düşünmeye yöneltmek olduğunu belirtmektedir (Kavcar, 2004: 253).

Fıkraların günümüzde, gazetelerin belirli sütunlarında ya da bir araya getirilerek kitap biçiminde yayınlandığı görülmektedir. Fıkrayı gazeteciliğe bağlı bir edebî tür olarak değerlendiren Yardımcı ve Tuncer, fıkrayı, gazetelerin belirli sütunlarında genel bir başlık altında günlük olayları bir görüş ve düşünceye bağlı kalarak yorumlayan kısa yazılar şeklinde tanımlamaktadırlar. Bunlara ek olarak, fıkra yazarlarının, eskiden gazete köşelerinde kalırken, son yıllarda fıkraların bir araya getirilerek kitap biçiminde yayınlandıkların belirtmektedirler (Yardımcı ve Tuncer, 2002: 246).

Günümüzde basın yayın organlarının gelişmesiyle fıkraların çok çeşitli konularda yazıldığı görülmektedir. Fıkra çeşitlerine değinen Kavcar, fıkraları konularına göre genel olarak, "siyasal fıkra", "toplumsal fıkra" ve "edebî fıkra" olmak üzere üçe ayırmaktadır ve günümüzde fıkraların da çeşitlilik kazandığını spor, sinema, tiyatro, ekonomi gibi konularda da fıkraların yazıldığını belirtmektedir (Kavcar, 2004: 253). Hangi konuda yazılırsa yazılsın fıkralarda ele

alınan konuların günün ihtiyaçlarını karşılayan, güncel konular oldukları görülmektedir.

Fıkraların, gazetelerden geniş halk topluluklarına seslenmeleri nedeniyle toplumun her kesimince anlaşılabilecek düzeyde dil ve anlatım özelliklerine sahip oldukları görülmektedir. Yardımcı ve Tuncer, fıkraların anlatımının içten ve sıcak; dilinin ise, yalın ve açık olduğunu belirtmektedir (Yardımcı ve Tuncer, 2002: 246).

Fıkralarda diğer düşünce yazılarından farklı olarak nükte, alay ve yergilere yer verildiği görülmektedir. Gökşen'e göre, bir gazete ya da dergi fıkrası yazabilmek için, söz konusu edilecek olayın veya gerçeğin bir görüşü ve espriyi kapsaması gerekmektedir, konunun derinlerine inmek şart değildir ve fıkralarda konuyu genişletebilmek için nükte, alay ve yerginin çokça kullanıldığını belirtmektedir (Gökşen, 1970: 139).

Fıkralarda yazarın üslûbunun çok önemli bir yeri vardır. Par, diğer araştırmacılardan farklı olarak fıkranın edebî yönünü vurgulamaktadır ve fıkrayı, günlük olaylar üzerinde yazarın, kişisel görüşlerini açıklayan edebî yazı olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda fıkra yazarlarının, hoşa gitmek, etkili bir sonuca varmak amacıyla, kendine özgü buluşlar, deyimler kullanması gerektiğini belirtmektedir (Par, 1977: 157).

Karaalioğlu'nun da fıkrayı edebî düzyazı olarak değerlendirmesi bakımından Par'la benzer görüşleri paylaştığı görülmektedir. Buna ek olarak, fıkraların gazete ve dergilerin belli köşelerinde genel bir başlıkla yazıldığını belirten Karaalioğlu, fıkralarda kesinlikten çok güzel, hoş, dokunaklı bir sonuca varmak amacı güdüldüğünü belirtmektedir.(Karaalioğlu, 1975: 177).

Fıkralarda yazarların taraf tutup tutmaması, fıkraların en can alıcı noktasıdır. Günümüzde, gazetelerde yazılan fıkraların birçoğunun, yer aldığı gazetenin siyasî görüşlerini yansıttığı, yanlı davrandıkları görülmektedir. Bu konuda Karaalioğlu, gerçek, taraf tutmayı gerektirse bile fıkra yazarının, gerçeği

olduğu gibi yazması gerektiğini belirtmektedir (Karaalioğlu, 1975: 178).

Fıkralarda, yazarların, okuyucunun ilgisini ve dikkatini çekmesi oldukça zordur. Özlü, kısa ve içinde derin anlamlar bulunan fıkra yazmak için yazarın dil ve üslûp bakımından ustalaşması gerekmektedir. Kantemir, fıkra yazarlarının, okuyucunun ilgisini sürekli canlı tutabilmek için, konularında tekrara düşmemesini, kapsamlı bir kavrayış gücüne, derin bir kültür zenginliğine ve geçmişle günlük olayları kaynaştırabilme ustalığına sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Kantemir, 1972: 260).

Günümüzde fıkra yazarlarının, yazılarını oluştururken alaycı ve nükteli üslûptan çok genellikle ekonomi ve istatistik bilgilerine de yer vererek, bilimsel metotlara da yer verdikleri görülmektedir. Kantemir, fıkralarda, yazarların günlük olayları, özel bir görüşle inceleyip eleştirerek ciddi ya da güldürücü bir dille sohbet biçiminde anlatabileceklerini belirtmektedir (Kantemir, 1972: 260).

Solok da, fıkranın bu özelliğini dikkate alarak fıkrayı; gazete ya da dergilerin belirli sütunlarında genel bir başlık altında, günlük herhangi bir olayı bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan ciddi ya da eğlenceli kısa yazı biçiminde değerlendirmektedir (Solok, 2003: 353).

Fıkraların da tıpkı makaleler gibi planları bulunmaktadır. Bu konuda yazı planlaması bakımından fıkraların makaleden farklı olmadığını ileri süren Karadağ, köşe yazılarının da giriş, gelişme ve sonuç gibi üç temel bölümden oluştuğunu belirtmektedir (Karadağ, 2003: 196).

Ancak, giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan bir düşünce planına uygun olarak yazılan fıkraların planlarında kesinlik içeren ifadelere ve ispatlamaya gidilmediği görülmektedir. Fıkranın planına değinen Kantemir, fıkranın giriş bölümünde, davanın ortaya konduğunu; gelişme bölümünde, konunun açıldığı; sonuç bölümünde ise, konunun bir sonuca bağlandığını belirtmektedir ve fıkralar kısa ve öz yazıldığından, bu planda, makalelerde olduğu gibi yargılamaya, ispatlamaya ve ayrıntılara yer verilmediğini vurgulamaktadır

(Kantemir, 1972: 261).

Günümüzde gazetelerin değişik sayfalarında her yazarın belirli bir yeri, köşesi olmasından dolayı, ispatlama amacı bulunmayan, kısa ve planlı yazıları fıkra olarak adlandıranların da vardır. Sözgelimi, Karadağ gazetelerin çeşitli sayfalarında yer alan yazıların, kısalık ve makaleye özgü, verilere dayalı kanıtlama amaçlarını gütmediği için fıkra kapsamında kabul edilebileceğini belirtmektedir (Karadağ, 2003: 196).

Gazetelerin köşelerinde yer alan yazılara eskiden fıkra denildiğini, günümüzde ise fıkra olarak adlandırıldığını belirten Adalı, ayrıca fıkra çeşitlerini şu şekilde açıklamaktadır:

> Gazetelerin politikalarını yansıtan köşe yazıları; uzmanlaşmış yorum yazıları; yorum niteliği öne çıkmayan, okura hoşça vakit geçirtmeyi amaçlayan, mizah ya da magazin yönü ağır basan köşe yazıları; makaleye ya da denemeye kayan köşe yazıları, haberciliği öne çıkaran, araştırmacı gazetecilik ürünlerini ortaya koyan köşe yazıları vb (Adalı, 2004: 323).

Günümüzde basın ve yayın organlarının gelişmesine bağlı olarak gazetelerde yayımlanan yazıların da çok çeşitlilik kazandığı, gazetelerde farklı konularda ve türlerde birçok yazının yer aldığı görülmektedir. Ancak Adalı'nın belirttiği gibi bu yazıların hepsini fıkra adı altına toplamak, sağlıklı bir sınıflandırma olmayacaktır. Öncelikle fıkra türünde yazılan yazılar ile gazetelerin köşelerinde yazılan, haberciliğin, gazeteciliğin veya magazinin ağır bastığı yazıları birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. Bu yazıların gazetelerin belirli sütunlarında yer alması ve güncel konuları ele alması onların fıkra türü olarak değerlendirmek için yeterli değildir. Bu özelliklerin yanında, yazının, içinde özlü ve derin anlamlar bulundurması; yazarın, dil ve üslûp bakımından ustalaşmasının yanı sıra, kapsamlı bir kavrayış gücüne, derin bir kültür birikimine sahip olması gerekmektedir.

Sonuç olarak, fıkraların diğer düşünce yazılarıyla benzer bir takım özelliklerinin bulunmasının yanı sıra, diğer türlerden ayrılan yönleri de bulunmaktadır. Buna göre fıkralar; hem makaleden hem de denemeden farklı olarak güncel konularda yazılmaktadır. Başka bir deyişle, fıkralar içinde bulunulan zaman dilimi içerisinde ülkede ya da dünyada konuşulan edebî, siyasi, ekonomik ya da kültürel konularla ilgili yazılmaktadır. Ayrıca fıkralar, diğer düşünce yazılarına göre daha kısadır. Fıkralar, gazetelerin köşelerinde sütun biçiminde yer almaktadır ve günümüzde kitap olarak da yayımlandıkları görülmektedir.

Fıkralarda, denemelerde olduğu gibi, yazarın konu ile ilgili kişisel tutumunu yansıtır. Ancak bunu yaparken ayrıntılara girilmez, kanıtlara yer verilmez. Yazar sadece konu ile ilgili öznel tutumunu yansıtma amacı taşır. Bu amaçla da öznel bir dil kullanır ve kullanılan dil diğer düşünce yazılarına oranla gündelik konuşma diline daha yakındır.

Sonuç olarak; fıkra, siyaset, ekonomi veya sanat gibi güncel olaylarla ilgili yazarın kişisel görüşlerini, öznel bir bakış açısıyla ve gündelik konuşma diliyle yansıtan, gazete ve kitaplarda yayınlanan kısa düşünce yazılarıdır.

4.5. ELEŞTİRİ

Bu bölümde eleştiri türünün tanımı, özellikleri, eleştiri yazılarının ve eleştirmenin görevi, diğer düşünce yazılarından ayrılan yönleri ve çeşitleri üzerinde durulacaktır. Eleştiri türü için yapılan tanımlamalar ve açıklamalar incelendiğinde, araştırmacıların eleştiri türüne yönelik farklı görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Araştırmacıların, eleştiri türünü açıklarken farklı ölçütlerden yararlanmaları, farklı eleştiri tanımlarının ortaya çıkmasına ve eleştiri yazıları ile eleştirmenlere farklı görevler yüklenmesine neden olmaktadır.

Eleştiri ile ilgili tanımlar incelendiğinde, kimi araştırmacıların eleştirileri, yazarın, incelediği eserle ilgili öznel düşüncelerini içeren yazılar olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Tansel, bu doğrultuda, eleştiriyi, bir şeye kıymet

biçme, o şeyi kıymetlendirme olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Tansel, iyi eleştirilerde fikirlerin esaslı düşünülerek, delillere dayanılarak, tesire kapılmadan ileri sürüldüğünü, ancak sanat eserinin tenkidinde, tamamıyla objektif kalmanın mümkün olamadığını ve eleştirmenin, o eserin kıymetini ifade ederken, kendinde bıraktığı etkiden bahsetmeye, dolayısıyla kısmen subjektif kalmaya mecbur olduğunu vurgulamaktadır (Tansel,1985: 193).

Solok da eleştirinin öznel bir yapıya sahip olduğunu vurgulayarak eleştiri yazılarında, yazarın incelediği eser karşısında, bir bilim adamı gibi büsbütün yansız kalamadığını, belgeleri ve devrin genel kanısını göz önünde bulundurmakla birlikte, eserin güzel, çirkin, güçlü, güçsüz, doğru, yanlış vb. yanlarını kendi görüşüne göre belirlediğini aktarmaktadır. Bu görüşe göre, eleştiriyi; bir sanat ya da düşünce eserinin özünü, yapısını anlatan; onun değerli ve değersiz yanlarını, toplumun sanat ve düşünce gelişimi içindeki yerini, gerektiğinde belgeler ve örneklerle belirten yazı olarak tanımlamaktadır (Solok, 2003:357).

Topaloğlu ise eleştiri yazılarının nesnel olması gerektiğini vurgulayarak eleştirinin, bir eseri, çeşitli yönleriyle derinlemesine ele alan, inceleyen ve bu inceleme sonunda onun 'iyi-fena', 'güçlü-zayıf', 'değerli-değersiz', 'olumlu-olumsuz' yönlerini somut, örnekli, izahlı, gerekçeli ve nesnel bir şekilde gösteren yazılar olduğunu, bu işi yapan kimseye de *eleştirmen* adı verildiğini belirtmektedir (Topaloğlu,2006: 288).

Topaloğlu ile benzer görüşleri paylaşan Par da, değerli eleştirilerde eleştiricinin kişisel yargılarından çok bilimsel metodun tarafsız yargılarının yer alması gerektiğini belirtmektedir ve bu doğrultuda eleştiriyi; bir edebî eserin, bir sanat eserinin iyi ve kötü yanlarını belirtmek, o eserin sanatçısı hakkında doğru ve sağlam yargılara varabilmek için eser ve sanatçı üzerinde yapılan inceleme sonunda yazılan yazılar olarak değerlendirmektedir.

Eleştiri yazılarının, eseri açıklayıcı yönünün daha önemli olduğunu vurgulayan Ağca ise; eleştiriyi, edebiyat eserlerini inceleyip onları değerlendirmek, sınıflandırmak, açıklamak; onlar hakkında hüküm vermek

amacıyla kaleme alınan yazılar olarak açıklamaktadır. Ağca'ya göre, eleştiride, eserin, güzel-çirkin, doğru-yanlış yönlerini göstermenin yanında eserin iletmek istediğini açıklama amacı daha önemlidir. Bu durum eleştirinin yapıcı ve geliştirici yönünü ortaya koymaktadır ve yazarlara daha iyi eserler vermeleri için yol gösterici olmaktadır (Ağca, 2006: 92-93).

Kantemir de Ağca'ya benzer bir şekilde, eleştirilerde amacın bir eseri tanıtıp yargılamanın dışında, genç sanatçılara yön verici, daha iyilerini vermeye sevk edici olması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre, eleştiriyi, bir eseri tanıtırken, zayıf ve güçlü yönlerini belirtme, bir yazarın gerçek değerini ortaya koyma amacıyla yazılan yazılar biçiminde tanımlamaktadır. Kantemir bu doğrultuda, eleştiriciyi de, bir eser, bir metin ya da bir yazar üzerinde incelemeyi yapan ve değer yargısına varan yol gösterici olarak tanımlamaktadır (Kantemir, 1972: 255).

Ağca ve Kantemir'le benzer görüşleri paylaşan Karaalioğlu da, eleştirmeciye daha fazla görev yükleyerek eleştirmecilerin, sanatçıyı gerçeğe ulaştırmaya çalışırken, toplumun da sanat zevkini yükselterek, sanatçının ve toplumun kılavuzu durumunda olduğunu belirtmektedir. Buna göre, eleştirmeyi, bir sanat eserinin, bir sanatçının gerçek değerini belirtmek amacıyla yapılan inceleme; bir metni inceleme yolu ile bir değer yargısına varma; bir eserin zayıf ve kuvvetli yanlarını belirtme değerlendirme amacıyla yazılan, sanat ve edebiyat alanında yol gösterici yazılar olarak tanımlamaktadır (Karaalioğlu, 1975: 273).

Eleştiriyi okuyucu boyutuyla değerlendiren Kavcar ise eleştirinin, okuyuculara yeni ufuklar açması, eserleri eleştirici bir bakış açısıyla okuma alışkanlığı kazandırması bakımından yazı türleri arasında önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda eleştiriyi, kısaca edebiyat ve sanat eserlerini açıklama ve yargılama sanatı olarak tanımlamaktadır (Kavcar, 2004: 156).

Eleştiri yazılarında yazarlar, inceledikleri eserlerin değerini ortaya çıkarmak amacıyla bir takım ölçütlerden yararlanmaktadırlar. Diğer

araştırmacılardan farklı olarak eleştirilerin bu yönüne de değinen Genç, edebiyat eleştirisini, belirli bir edebî eserin, değerini tahmin etmek için belli bir ölçü ve ölçütten hareket edip o eseri inceleyen, çözümleyen ve değerlendiren yazılar olarak açıklamaktadır. Genç'e göre, günümüzde edebiyat eleştirmeni, edebî eserlerin kaynağını; eserin kendisinde, okuyucunun esere yaklaşımında, eser ve yazarı/şairi arasındaki bağlantıda veya eserin tarihsel/toplumsal ayna olmasında aramaktadır (Genç, 2006: 165-166).

Yukarıda ele alınan tanımlar ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, eleştiri türünün tanımı ve görevi ile ilgili görüşlerini belirten araştırmacıların birbirinden çok farklı sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Yazarların bakış açılarının ve kullandıkları ölçütlerin değişkenlik göstermesi nedeniyle eleştiri ile ilgili çeşitli tanımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumda, tek ve değişmeyen bir eleştiri tanımından bahsetmenin oldukça güç olduğu görülmektedir.

Bu konuya açıklık getirmeye çalışan Lekesiz, yazarlara göre değişen eleştirinin tanımı ve ona göre şekillenen eleştirinin görevinin netleştirilmesi ve tekleştirilmesinin mümkün olmadığını; eleştirinin "incelemek", "açıklamak", "hüküm vermek", "çözümlemek", "yargılamak", "değerlendirmek", "iyiyi kötüyü ortaya çıkarmak", "sınıflandırmak" ve "tanıtmak" gibi görevlerin hepsini, bir kaçını ya da birini yerine getirdiğini belirtmektedir (Lekesiz, 2003:365).

Bu konuya açıklamaya çalışan başka bir araştırmacı da Moran'dır. Çeşitli eleştiri yöntemlerini inceleyen Moran, bir eleştiride hangi yöntem kullanırsa kullansın eleştirilerin betimleyici, açıklayıcı(yorumlayıcı) veya değerlendirici olmak üzere üç kategoriye ayrıldığını belirtmektedir. Moran'a göre, betimleyici eleştiri, yorum ve değerlendirme içermeyen, eserin kaynağı, tarihi gibi belgelere dayanan doğru ya da yanlışlığı ölçülebilecek sözlerdir; açıklayıcı eleştiri, yorum içeren bundan dolayı herkesçe doğru ya da yanlış sayılacak türden sözler değildir; değerlendirmeci eleştiri ise; "iyi", "kötü" gibi eser hakkında değer yargıları içermektedir (Moran, 2001: 299).

Edebiyat alanında bilimsel yöntemlerin uygulanmasıyla eleştiri yazılarında da farklı yöntemlerin uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Böylece çeşitli eleştiri yöntemler ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerin genel olarak toplum, yazar, eser ve okur etrafında şekillendikleri görülmektedir.

Bu çerçevede Genç, Batı edebiyatlarında genel olarak dört tip eleştirinin kabul edildiğini belirtmektedir. Bunlar, her hangi bir eylemin tarih ve gerçeklikten ne kadar uzak veya yakın olabileceğini belirlemeye çalışan "*doğayı taklit kuramlarına dayanan eleştiriler"*; okuru/seyirciyi önemseyen "*faydacı/pragmatik kuramlara dayanan eleştiriler"*; yazarı önemseyen, yazarın iç dünyasına yönelen *anlatımcı kurama dayanan eleştiriler* ile eseri merkeze alan "*nesnel eleştiriler*"dir (Genç, 2006: 167-168).

Moran da bu çerçevede, benimsenen yöntem ve yaklaşım tarzına göre eleştirinin; "*dış dünyaya ve topluma dönük eleştiri", "okura dönük eleştiri", "sanatçıya dönük eleştiri", "esere dönük eleştiri",* olmak üzere dörde ayrıldığını belirtmektedir.

Moran, *"dış dünyaya ve topluma dönük eleştiri"*yi, eserin yazıldığı çağdaki koşulları önemseyen "tarihsel eleştiri"; eserin içinde doğduğu topluma yönelen sosyolojik eleştiri; eserin yazıldığı dönemdeki ekonomik koşulları ile sınıf çatışmalarını önemseyen "marksist eleştiri" olmak üzere, üç başlık altında incelemektedir. Moran'a göre, kuralcılığa ve bilimselliğe karşı olan "*okura dönük eleştiri",* eserden zevk alıp alınmadığı ile ilgilenen*,* "izlenimci eleştiri" ile okuru merkeze alırken izlenimci olmayan "okur merkezli eleştiri" olarak iki biçimde gelişmiştir. "*sanatçıya dönük eleştiri"* ise*,* eserleri aydınlatmak için sanatçının hayatını incelemek veya sanatçının kişiliğini aydınlatmak için, eserlerini bir belge gibi sunmak amacıyla kullanılmaktadır. Moran, nesnelliği ilke edinen "*esere dönük eleştiri"*yi ise, eleştirinin amacının kendisini incelemek olduğunu belirten "yeni eleştiri", eserin yapısal çözümlemesine yönelen "yapısal eleştiri" ve amacı esere yönelerek birtakım sanat değerlerini ortaya çıkarmak olan "arketipçi eleştiri" olmak üzere üç bölümde değerlendirmiştir.

Sonuç olarak; eleştiri; yazarın, bir sanat eseri hakkındaki görüşlerini, belli

bir ölçüt kullanarak, öznel ya da nesnel bir biçimde yansıtan ve genellikle eseri açıklamak, eserin iyi-kötü yönlerini ya da eserin değerini ortaya koymak amacıyla yazılan, dergilerde ve kitaplarda yayınlanan düşünce yazısıdır.

Eleştirilerin diğer düşünce yazılarından ayrılan en önemli özelliği bir başka eser üzerine yazılmış olmasıdır. Diğer bir deyişle, eleştiriler insan ya da doğa ile ilgili bir konuda değil, bir başka eser hakkında yazılmaktadır. Eleştirilerin yazımında, makalelerde olduğu gibi belirli yöntem bulunmaktadır. Yazar, bir eleştiri yazısı yazarken, ele aldığı eseri bir yöntem dâhilinde incelemektedir. Ancak her ne kadar bir yöntem izlense de eleştirilerde makalelerde olduğu gibi kesin, su götürmez yargılara varmak oldukça zordur. Bu zorluk eleştirinin konusundan ileri gelmektedir. Çünkü eleştirmenin ele aldığı konu, bir sanat eseridir ve sanat eserleri doğası gereği çeşitli biçimlerde yorumlanmaya elverişlidir.

Eleştirilerde, yazarın benimsediği ve uyguladığı yöntemin yanı sıra, yazarın eleştiri yazısını yazmasında belirli bir amaç vardır. Bu amaçlar, diğer düşünce yazılarına göre farklılık gösterebilir. Örneğin, köşe yazılarının yazılmasının amacı; ele alınan güncel konuyla ilgili kişisel görüşleri ortaya koymak; makalenin yazılma amacı ise bir konuda öne sürülen savları bilimsel yollarla ispatlamaktır. Ancak eleştirinin yazılmasının tek bir amacı olmayabilir. Eleştirmenler, bir eserin teknik açıdan taşıdığı eksiklikleri gözler önüne sermek, eserin değerini ortaya çıkarmak, yani eserin sanat tarihinde nerede durduğunu belirlemek, eserde anlatılmak istenilenleri çeşitli bakış açılarıyla açıklamak için eleştiri yazabilmektedir.

Eleştirilerde kullanılan dil, yazarın benimsediği yönteme göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, nesnel bir eleştiri yapan bir eleştirmen, kullandığı dili de buna göre yapılandıracak ve *biz dili* ya da edilgen anlatım biçimi tercih edecekken öznel bir eleştiri yapan eleştirmen ise *ben dili* kullanmayı tercih edecektir.

Tablo 1 Düşünce Yazılarını Oluşturan Türlerin Temel Özellikleri

	KONU	AMAÇ	DİL	PLAN	YER ALDIĞI YER	BAKIŞ AÇISI
MAKALE	Bilimsel konular	Savı ispat etme	Edilgen kullanımların ve biz yapısının yoğun olduğu resmi bir dil	a. Başlık b. Özet c.Konu İle İlgili Kuramsal Bilgiler d.Çalışmanın Yöntemi e.Çalışmanın Sonuçları ve Tartışmalar f. Değerlendirme	Gazete, Bilimsel Dergi	Nesnel
DENEME	İnsana ilişkin her şey	Yazarın kendi bakış açısını sunması	Ben kullanımının yoğun olduğu edebi bir dil	a. Giriş b. Gelişme c. Sonuç	Gazete, Dergi	Öznel
ELEŞTİRİ	Bir başka eser	a. Eseri açımlamak b. Eseri eleştirmek c.Eserin değerini ortaya koymak	Edilgen kullanımların ve biz yapısının yoğun olduğu resmi bir dil ya da öznel bir dil	a. İncelenen Eserin Tanıtımı b. Yöntem c. Eleştiri (Metin) d. Sonuç	Dergi, Kitap	Nesnel /Öznel
FIKRA	Siyaset, ekonomi, spor ve sanatla ilgili güncel olaylar	Yazarın kendi bakış açısını sunması, okuru ikna etmek	Gündelik konuşma dili.	a. Giriş b. Gelişme c. Sonuç	Gazeteler, Dergi	Öznel
SOHBET	Günlük ve güncel olaylar	Yazarın kendi bakış açısını sunması, konuyu tartışma	Karşılıklı konuşma biçiminde gündelik konuşma dili	a. Giriş b. Gelişme c. Sonuç	Gazete, Dergi	Öznel

5. DÜŞÜNCE YAZILARININ ÖĞRETİMİ

Çalışmanın bu bölümünde, ilköğretim ikinci kademe Türkçe programı içerisinde düşünce yazılarının önemi, yeri ile düşünce yazılarının öğretimi konularına değinilecektir.

Deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri metinlerini kapsayan düşünce yazıları öğrencilerin günlük yaşamlarında, basın ve yayın organlarında sürekli karşılaşabilecekleri nitelikteki metinlerdir. İlköğretimin temel amaçlarından birinin öğrencileri gündelik yaşama hazırlamak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilköğretim döneminde bu tür metinlere yer verilmeli ve öğrencilerin düşünce yazıları okurken nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiği de öğretilmelidir. Bu duruma vurgu yapan Yalçın, 15 yaş sonunda, ülkenin her yerinde dil eğitimi alan öğrencilerin o ülkede faaliyet gösteren basın yayın organlarını anlayabilecek düzeyde bir dil becerisine ulaştırılması gerektiğini belirtmektedir. Yalçın'a göre, basın yayın organlarındaki haberlerin dışında, yorum içeren köşe yazılarının da dilinin toplum içinde bütün bireylerin yardım almadan anlayabilmesi ve yorumlayabilmesi çok önemlidir. Bu düzeye ulaşan toplumların, kendi hak ve sorumluluklarını koruyabilecek kadar dil becerisini elde edeceğini aynı zamanda kabul edilmelidir (Yalçın, 2002: 46).

Düşünce yazılarının öğretimine, öğrencilerin bilişsel gelişim ve dil gelişimleri dikkate alındığında, ilköğretim ikinci kademede başlanmasının daha uygun olduğu görülmektedir. Çünkü ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin soyut düşüncelere ilişkin akıl yürütmeye yeni başladıkları görülmektedir. Piaget, "Soyut İşlemsel Dönem" olarak tanımladığı 11 yaş ve üstü dönemde çocukların, soyut

düşünmelerinin geliştiğini, değişkenleri birleştirip ayırabildiğini belirtmektedir (*Aktaran* Küçükkaragöz, 2002:84).

Varsayıma dayalı akıl yürütmenin, eğitimde ve düşünce gelişiminde oldukça yararlı olduğunu düşünen Küçükkaragöz, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin çoğunun bu döneme kolay kolay ulaşamadığını, ancak ilköğretim ikinci kademe yıllarında soyut fikirlere ilişkin akıl yürütebildiklerini belirtmektedir (Küçükkaragöz, 2002:92).

Çocuklarda soyut düşüncenin 11 yaşından sonra başladığına dikkat çeken Ünalan da, esas olarak ikinci kademe sınıflarının düşünce ağırlıklı türlerin öğretimine uygun olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu türlerde de kolaydan zora ilkesi gereği sırasıyla deneme, fıkra ve makale incelemesi yapılması gerektiğini belirtmektedir (Ünalan, 2006:131).

İlköğretim ikinci kademesinde, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında uygulamaya geçilen yeni programda da bu hususların dikkate alındığı ve metinlerin seçiminde öğrencilerin kavrama düzeylerinin dikkate alındığı görülmektedir. Yeni Türkçe programına göre 6., 7. ve 8. sınıflarda zorunlu olarak aşağıda belirtilen türlere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir: (Türkçe Öğretimi Programı,2007: 57).

6. Sınıfta; şiir, hikâye, anı, masal, fabl, deneme, tiyatro, mektup.
7. Sınıfta; şiir, hikâye, anı, deneme, tiyatro, sohbet (söyleşi), gezi yazısı, biyografi.
8. Sınıfta; şiir, hikâye, anı, makale, roman, deneme, sohbet (söyleşi), eleştiri, destan.

Düşünce yazıları açısından ilköğretim Türkçe programı incelendiğinde, 6. sınıfta sadece deneme; 7. sınıfta denemenin yanı sıra sohbet (söyleşi); 8. sınıfta ise, deneme, sohbet(söyleşi), makale, eleştiri türlerine yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla ilköğretim Türkçe programında, kolaydan zora ilkesinin benimsendiği ve makale gibi anlamlandırılması daha zor olan metinlerin ilköğretimin ileri sınıflarında

yer verilmesinin benimsendiği görülmektedir. Ayrıca programda bu türlere ek olarak diğer türlere de yer verilebileceği de belirtilmektedir.

Yeni programda, ayrıca düşünce yazılarının kavratılması amacıyla bu konuya ilişkin okuma ve yazma becerilerine değinildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, ilköğretim ikinci kademe Türkçe programının okuma ve yazma becerilerine ilişkin amaçlarından birisi de öğrencileri düşünce ağırlıklı metinleri hedeflenen düzeyde kavrayabilmelerini sağlayacak eğitim-öğretim süreci geçirmeleridir. İlköğretim Türkçe programında, düşünce yazılarını öğretimi ile ilgili olan okuma ve yazma hedefleri şu şekilde verilmektedir: (Türkçe Öğretimi Programı,2007:25-32).

Düşünce Yazılarıyla İlgili Olan Okuma Becerileri

- Metnin konusunu belirler.
- Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.
- Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.
- Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.
- Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.
- Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.
- Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.
- Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.
- Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.
- Metnin planını kavrar.
- Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.
- Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.
- Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.
- Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.
- Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.
- Metni içerik yönünden değerlendirir.

Düşünce Yazılarıyla İlgili Olan Yazma Becerileri

- Düşünce yazıları yazar.
- Yazacaklarının taslağını oluşturur.
- Yazısını bir ana fikir etrafında planlar.
- Yazısının ana fikrini yardımcı fikirlerle destekler.
- Konunun özelliğine uygun düşünceyi geliştirme yollarını kullanır.
- Yazısına konunun ve türün özelliğine uygun bir giriş yapar.
- Yazıyı etkileyici ifadelerle sonuca bağlar.
- Yazıya, konuyla ilgili kısa ve dikkat çekici bir başlık bulur.

- Dipnot, kaynakça, özet, içindekiler vb. kısımları uygun şekilde düzenler.

Düşünce yazılarının öğretimi konusunda araştırmacıların farklı görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Bunun nedeni, araştırmacıların düşünce yazılarının öğretimi konusunu incelerken farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır.

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi bütün düşünce yazılarının birbirinden ayrılan yönleri olmakla birlikte, pek çok ortak noktaları da bulunmaktadır. Buna paralel olarak bütün düşünce yazılarının öğretiminde başlık, konu, ana düşünce, yardımcı düşünceler, plan gibi belirli ortak öğelerin olması ve etkinliklerin bu doğrultuda hazırlanması gereklidir. Ünalan, düşünce yazılarının öğretiminde dikkat edilecek noktaları, düşünce yazılarında bulunan bu ortak özelliklerden yola çıkarak açıklamaya çalışmaktadır. Ünalan'a göre, düşünce yazılarının tamamında plan, başlık, konu, bakış açısı, ana fikir, yardımcı fikirler, paragraf ve tür bilgileri bulunmakta ve düşünce yazılarının öğretiminde de bu özelliklerden yola çıkarak etkinliklerin düzenlenmesi gerekmektedir. Ünalan bu çerçevede öğrencilere, düşünce yazılarının giriş, gelişme ve sonuç bölümünden oluştuğunu; konuyu, başlık ile metin arasındaki ilişkinin ne olduğunu kavratmaya yönelik etkinliklerin hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Ünalan, bunlara ek olarak hazırlanan etkinliklerde, yazarın bakış açısının kavratılmasına, ana düşünceyi ve yardımcı düşünceleri bulmaya, paragraflar arasındaki farklılıkları fark ettirmeye, metnin anlatım özelliklerini ve türün tanımını buldurmaya yönelik etkinliklerin de hazırlanması gerektiğini belirtmektedir (Ünalan, 2006:131-132).

İster öykü olsun, ister bir makale, her metnin bir yapı bütünlüğü vardır. Bu bütünlüğü görme ve belirleme düşünce yazılarını okumanın da ana yönlerinden birini oluşturmaktadır. Özdemir, metnin yapısını çözümlemek için; metnin başlığından, ara ve alt başlıklardan yola çıkarak, okunacak metnin, daha okumaya başlamadan önce niteliğini, yazılış amaçlarını ve hangi konu alanı içerisinde yer aldığını bilmenin yararlı olacağını belirtmektedir. Metnin planından yani, giriş veya sonuç bölümünden, bölümler arası bağlantı ve ilişkilerden yola çıkarak metnin, ne ile ilgili olduğunu, neyi anlatıp neyi yansıttığını bir tümce ya da birkaç tümcelik bir paragraf

içinde belirtmenin, metnin ana düşüncesini bulup göstermede yardımcı olacağını belirtmektedir. Ayrıca, metni oluşturan ana bölüm ve birimlerin birbiriyle nasıl örüntülendiğini, bütünü nasıl oluşturduğunu ve yazarın metin boyunca çözmeye ya da yansıtmaya çalıştığı sorunları bulmaya çalışmanın da metni bir bütün olarak algılamayı sağlayacağını belirtmektedir (Özdemir, 1995: 67-73).

Her metin bir kimseye, bir şey hakkında, bir şey iletme amacıyla oluşturulmuş dilsel bir üründür. Özellikle, bir düşünce iletmeyi amaçlayan düşünce yazılarında, yazarın iletmeye çalıştığı düşünceyi eksiksizce anlayabilmemiz, yazarın iletisini taşıyan sözcükler, tümceler gibi dilsel birimleri iyi tanımamıza ve anlamamıza bağlıdır. Başka bir deyişle, öğretici nitelikli bir metni anlamak, metni yönlendiren anahtar sözcükleri ve önemli cümleleri, metindeki bağlam içinde anlamlandırılmaya bağlıdır. Bu anahtar sözcükler, yazarın, metin boyunca sık sık yinelenmek zorunda kaldığı sözcüklerdir. Metnin içinde yönlendirici işlevi olan önemli cümleleri de, anlamakta sıkıntı çekilen, üzerinde durulan konuyu açıklayan ya da özetleyen cümleler olarak diğer cümlelerden ayırt edebiliriz.

Bu konuya açıklık getirmeye çalışan Özdemir, metnin düşünce yapısını tam ve eksiksizce kavramanın, bu yapıyı kuran dil dokusunu kavramayı gerektirdiğini ileri sürerek ve metnin dil dokusunu kavramak için, metinde yer alan sözcük örgüsü, sözcüklerin anlamsal özellikleri ve cümlelerin niteliklerinin okuyucu tarafından tam olarak incelenmesi gerektiğini belirtmektedir (Özdemir, 1995: 74).

Önceki bölümlerde, metin türleri açıklanırken düşünce yazılarının kurgulanışı, dilin kullanımı ve içeriği açısından öğretici metin olarak değerlendirildiği belirtilmişti. Bu çerçevede, düşünce yazılarının öğretiminde, bu tür yazıların bilgilendirici metin olduğunu göz önünde bulunduran ve bilgi vermeye dayalı öğretici metinlerin öğretiminde dikkat edilecek noktalar üzerinde duran Akyol, öğretici metinlerin anlaşılmasını daha çok metinlerdeki kelime ve kavramların tanınmasına bağlamaktadır. Akyol'a göre; metinlerdeki kelimeler ve kavramların tanınması öğretici metinlerin anlaşılmasının temel unsurlarıdır (Akyol, 2006:160). Ancak bilgilendirici metin olarak değerlendirdiğimiz düşünce yazılarını

anlamlandırmak için, sadece metnin iletisini taşıyan sözcük, kavram ve terimlerin tanınması yeterli değildir. Düşünce yazılarının öğretiminde, metni oluşturan dilsel ürünleri çözümlemenin yanı sıra kurgusal metinlerden farklı bir okuma stratejisi de geliştirilmelidir.

Öğretici metinler; kurgulanışı, yapısı, amacı, anlatım biçimi, dili gibi unsurlar göz önüne alındığında kurgusal metinlerden farklılık göstermektedir. Özdemir, bu doğrultuda, "nasıl okumalı?" sorusundan yola çıkarak, metinlerin türlerine göre okuma biçiminin de farklılaştığını belirtmektedir. Başka bir deyişle, bir bilimsel ve öğretici yazıyı bir öykü okur gibi; bir öykü ya da romanı da bilimsel ve öğretici yazı gibi okuyamayacağımızı vurgulamaktadır (Özdemir, 1995:64). Özdemir, bu ayrıma bağlı kalarak edebilik katmanının ağır basmadığı, öğretici amacın öne geçtiği gazete ve dergi yazılarını (makale, fıkra, deneme, röportaj) "bilgilenimsel okuma" başlığı altında incelemektedir ve bilgilenimsel okumayı; metinlerin iletisini alımlamaya yönelik, okurdan düşünsel bir çaba göstermesini ve etkin olmasını isteyen bir okuma biçimi olarak tanımlamaktadır (Özdemir, 1995:66).

Öğretici nitelikli metinler, yazarın, bir konu üzerinde, belirli bir bakış açısıyla, çeşitli ifade yollarını kullanarak oluşturduğu belirli iletileri olan metinlerdir. Bu iletiler herkesçe kabul edilebilir, genel geçer doğrular içermemesi nedeniyle öğretici (bilgi içeren) metinleri anlamlandırma, kurgusal metinlerden farklı olarak eleştirel bir okuma tutumunu gerektirmektedir. Bu çerçevede Genç, öğretici nitelikli metinleri eleştirel okumak için önce konuyu ve konuya bakış açısını belirlemek, daha sonra da ana düşünceyi bulmak ve yazarların ana düşünceyi işlerken başvurdukları örneklendirme, tanımlama ve açıklama, karşılaştırma, kanıtlandırma gibi çeşitli ifade yollarını anlamlandırmak gerektiğini belirtmektedir (Genç, 2006: 46).

Öğretici nitelikli metinleri eleştirel okumak için, bunlara ek olarak, okuyucunun metnin iletilerini değerlendirmesi, bu iletilere katılma ya da katılmama nedenlerini, mantıksal çerçevede açıklayabilmesi gerekmektedir. Özdemir, öğretici metinlerin okuyucu tarafından eleştirel ya da değerlendirmeci bir tavırla gözden geçirilmesi için; metinde iletilmek istenen bilgi, düşünce, izlenim ya da kanılara

katılış ya da katılmayış nedenlerinin metne bağlı kalarak açıklamanın, yazarı ilettiği bilgilerin düzeyine, niteliğine, neden-sonuç ilişkilerine göre değerlendirmenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Özdemir, 1995: 86-89).

Öğretici nitelikli metinlerde, genellikle açıklayıcı anlatımın kullanılmaktadır. Açıklayıcı anlatımın yanı sıra, zaman zaman inanç ve kanıları değiştirme amacıyla tartışmacı anlatım biçimine de yer verildiğini görülmektedir. Okuyucuların bu anlatım biçimlerini ayırt etmeleri için metnin anlatım dokusunda yer alan ve daha önce değinilen örneklendirme, tanımlama ve açıklama, karşılaştırma, kanıtlandırma gibi düşünceyi geliştirme yollarının farkına varmaları gerekmektedir. Özdemir'e göre, açılayıcı anlatım, düşünceyi geliştirme yollarından tanımlama, örneklendirme, karşılaştırma, tanık gösterme ve nesnel verileri kullanmayı zorunlu kılar. Tartışmacı anlatım ise; açıklama için sözü edilen bu niteliklerin yanı sıra önerme, karşı önerme, bunları birbirleriyle değerlendirme, neden sonuç ilişkisi kurma, öznel ve nesnel yargı türlerini kullanmayı gerektirir.

Sonuç olarak; düşünce yazılarının öğretimine, öğrencilerin soyut fikirlere ilişkin akıl yürütmeye yeni başladıkları ilköğretim ikinci kademede başlanılmasının ve düşünce yazılarının öğretiminde kolaydan zora doğru ilkesinden yola çıkarak; altıncı sınıfta denemenin, yedinci sınıfta deneme ve sohbetin, sekizinci sınıfta bunlara ek olarak fıkranın, makale ve eleştirinin öğretilmesinin daha uygun olduğu görülmektedir.

Metin türlerinin sınıflandırılmasından hatırlanacağı üzere, araştırmacılar genel olarak düşünce yazılarını, bilgi içerikli (öğretici) metinler arasında değerlendirmektedir. Bu nedenle, Ünalan'ın dışındaki araştırmacıların, düşünce yazılarının öğretimini de, öğretici metinler arasında değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca araştırmacıların, bu tür metinlerin öğretilmesini farklı bakış açılarıyla ele aldıkları görülmektedir. Söz gelimi; Ünalan, bu tür metinlerin öğretimini, metinlerde bulunan ortak özelliklerden yola çıkarak; Özdemir, metinlerin yapısından, içeriğinden ve bilgi iletimi açısından metni eleştirmeden yola çıkarak; Akyol ise, metinlerdeki kelime ve kavramların tanınmasından yola çıkarak ele almaktadır.

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, bütün düşünce yazılarının birbirinden ayrılan yönleri olmakla birlikte, pek çok ortak noktaları da bulunmaktadır. Buna paralel olarak bütün düşünce yazılarının öğretiminde belirli ortak öğelerin olması doğaldır. Örneğin; metnin konusunun, ana düşüncesinin, yardımcı düşüncelerin neler olduğuna ilişkin etkinlerin bütün düşünce yazılarını öğretmeye yönelik etkinliklerde yer alması gerekmektedir. Ancak düşünce yazılarının kimi zaman kullanılan dilde, kimi zaman yazarın konuyu ele alış biçiminde farklılaşmaların olduğu da görülmektedir. Bu noktada da incelenen düşünce yazısı metninin (örneğin; makalenin), diğer düşünce yazısından (örneğin; sohbetten) ayrılan noktalarını daha belirgin bir biçimde ortaya koyacak ve bu durumları öğrenciye kavratacak etkinlikler yer almalıdır. Örneğin; fıkraların gazetelerde belirli sütunlarda yer alması, makalelerde araştırmacının savını desteklemek için bir takım kanıtlar ortaya koyması ya da sohbet türünde yazarın oldukça samimi bir dil kullanması bu türlerin en önemli özelliklerden bazılarıdır ve bu türler öğrenciye kavratılırken, bu özellikleri ön plana çıkartacak etkinlikler hazırlanmalıdır. Diğer bir deyişle, düşünce yazılarının her birinin öğretiminde belirli ortak sorularının yanı sıra her bir tür için farklı soruların da yer alması gerekmektedir.

BÖLÜM III

6. YÖNTEM

6.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada *nitel araştırma yöntemi* kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2002:39) nitel araştırma yöntemini; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bir bütün olarak ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasının sebebi; ele alınan konu üzerine derinlemesine bir betimleme ve yorumlamanın yapılmamasının amaçlanması; konunun ve konuyla ilgili sınırlılıkların nicel bir araştırma yönteminin uygulanmasının önüne geçmesidir.

Bu çalışmada, çalışma deseni olarak nitel araştırma desenlerinden olan *durum çalışma deseni* kullanılmıştır. Yin, durum çalışmasının; güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi (içeriği) içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemi olduğunu belirtmektedir *(Aktaran* Yıldırım ve Şimşek, 2002:276). Tanımdan da anlaşılacağı gibi, durum çalışması, bir veya daha çok durumun kendi sınırları içerisinde bir bütün olarak incelenmesinin amaçlandığı durumlarda kullanılmaktadır.

Bu çalışmada da böyle bir amaç güdüldüğünden dolayı, durum çalışma deseninin kullanılması uygun bulunmuştur.

Yin, durum çalışma desenini; bütüncül tek durum deseni, iç içe girmiş tek durum deseni, bütüncül çok durum deseni ve iç içe girmiş çoklu durum deseni olmak dört türe ayırmaktadır *(Aktaran* Yıldırım ve Şimşek, 2002:290-292). İç içe girmiş çoklu desen; birden çok durumun ve bu durumların alt birimleri olduğunda kullanılmaktadır. Bu çalışmada da birden fazla durum (10 kitap) ve bu durumları incelemek için, birden fazla birim (metin ve türe yönelik etkinlikler) bulunduğu için iç içe girmiş çoklu desen tipi kullanılmıştır.

Yukarıda aktarılan tanımdan da anlaşılacağı üzere, nitel araştırma yöntemi, temel olarak gözlem, görüşme ve doküman incelemesinden oluşmaktadır. Bu çalışmada da nitel araştırma yöntemlerinden olan *doküman incelemesi* kullanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2002:187-188) doküman analizinin; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsadığını ve bu nitel araştırma biçiminde eğitim alanına ilişkin şu dokümanların veri kaynağı olarak kullanılabileceğini belirtmektedir: ders kitapları, program (müfredat) açıklamaları, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, toplantı tutanakları, öğrenci rehberlik kayıt ve dosyaları, öğrenci ve öğretmen el kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitim ile ilgili resmi belgeler v.b. Bu çalışmada da veri kaynağı olarak 6., 7. ve 8. sınıflara yönelik hazırlanan Türkçe ders kitapları kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2002:193-201) doküman incelemenin; dokümanlara ulaşma, orijinalliği kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma aşamalarının bulunduğunu belirtmektedir.

Çalışmada doküman inceleme aşamaları sistemli bir biçimde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle çalışmanın konusu olan ilköğretim ikinci kademede okutulmakta olan toplam 10 adet Türkçe ders kitabı, bu kitaplara yönelik hazırlanan çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitaplarına ulaşılmıştır.

6., 7. ve 8. sınıflarda okutulmakta olan Türkçe ders kitaplarını belirlemek için, Mayıs 2007'de yayınlanan 2596 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yer alan 2007-2008 eğitim-öğretim yılında okutulacak olan kitapları gösteren liste temel alınmıştır. Ancak 2596 sayılı Tebliğler Dergisi'nde adı geçmesine rağmen, 6. sınıflarda *Bilsoft Bilgi Eğitim Yayınları*'na ait olan Türkçe ders kitabın 2007-2008 eğitim-öğretim yılında hiçbir okulda okutulmadığı ve bu kitabın bu yıl basılmadığı bilgisi (ilgili yayınevi yetkilileri tarafından) edinilmiş ve bu kitap çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmanın veri kaynağı olan ders kitapları; tarihi belge niteliğinde olmadığından bu verilerin orijinalliğinin kontrol edilmesi gerekmemektedir. Ancak yine de bütün kitaplar, asıl kaynaktan elde edilmiştir ve orijinallik özelliğini taşımaktadır.

İncelemenin üçüncü aşamasında, dokümanlar karşılaştırmalı olarak ve her bir düşünce yazısı türü için geliştirilen ölçüte göre incelenmiştir.

Yıldırım ve Şimşek (2002: 197-201) dördüncü aşama olan veriyi analiz etme aşamasının; analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorileri geliştirme, analiz birimini saptama ve sayısallaştırma bölümlerinden oluştuğunu belirtmektedir. Çalışmada öncelikle verinin analiz edilmesi için iki ana kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler şu şekildedir:

1. Metinlere ilişkin kategori
2. Metnin tür özelliklerinin öğretimini içeren etkinliklere ilişkin kategori

Veriden örneklem seçme aşamasında ise, metinlere ilişkin kategoride verilerin tamamı incelenmiştir. Çalışmada *aşırı veya aykırı durum örneklemesi* tekniği ile örnekler seçilerek incelenmiştir. Nitel araştırma yönteminde, örneklem oluşturma tekniklerinden biri olan aşırı veya aykırı durum örneklemesi; Yıldırım ve Şimşek'e (2002: 197-201) göre, derin bir incelemeye tabi tutulabilecek sınırlı sayıda, ancak aynı ölçüde de bilgi bakımından zengin durumların çalışılmasını öngörmektedir. Çalışmada bu örneklem tekniğinin kullanılmasının temel amacı; seçilen örneklerle incelenen kitaptaki olumlu ya da olumsuz durumları

yansıtabilmektir. Bu amaçla da incelenen kitapların genel özelliklerini yansıtmada fazla bilgi içeren örnekler seçilmiştir.

Veriyi analiz etme basamağının üçüncü aşaması olan analiz birimlerini saptamada, temel olarak kategorilerin hangi birime göre inceleneceği belirlenmektedir. Çalışmada her kategori grubu için (kimi zaman alt kategoriler için) de farklı analiz birimleri seçilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek (2002:200) dokümanlardan elde edilen verilerin mutlaka sayısallaştırılması veya nicelleştirilmesinin gerekmeyebileceğini, araştırmacının saptadığı kategoriler ve analiz birimi doğrultusunda yaptığı analizden sonra bulduğu sonuçları düzyazı biçiminde rapor edebileceğini, sayısallaştırmanın araştırmacının bir seçimi olduğunu belirtmektedir. Çalışmada verilerin büyük oranda sayısallaştırılması amaçlanmıştır. Ancak verilerin sayısallaştırılamadığı durumlarda; saptanan kategoriler ve analiz birimleri doğrultusunda yapılan analizler ve bulunan sonuçlar rapor biçiminde sunulmuştur.

Bu çalışmada verilerin sayısallaştırılması için; *var veya yok* biçimi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek *var veya yok* sayısallaştırma biçiminin; ilgili kategorinin dokümanda varsa '1' değeri, yoksa '0' değerinin verilerek yapıldığını ve böylece iki dokümanın ilgili kategorilerinin iki farklı dokümanda kaç kez tekrarlandığı anlamında karşılaştırmanın mümkün olacağını belirtmektedir. Var veya yok sayısallaştırma biçimi kullanılırken, bu yapı üçlü biçime dönüştürülmüş ve ders kitapları her bir tür için hazırlanan ölçüte göre incelenirken, söz konusu maddede belirtilen özelliği içeriyorsa (√), kısmen içeriyorsa (+) ve içermiyorsa (-) işaretleri kullanılmıştır. Sonuç olarak çalışmada temelde *var veya yok* sayısallaştırma biçimi kullanılmıştır. Bu sayısallaştırma biçimi bütün kategorilerde uygulanmıştır. Ayrıca kategorilerin büyük bir bölümü rapor biçiminde sunuma el verdiği için raporlaştırılmıştır.

Doküman incelemesinin son aşaması; *veriyi kullanma* aşamasıdır. Çalışmada verilerin incelenmesi ve yorumlamanın yapılmasının ardından verilere ilişkin kimi sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, veri konumundaki 6., 7. ve 8. sınıflara yönelik

hazırlanan Türkçe ders kitaplarının düşünce yazılarını öğrencilere kavratmada başarılı ve başarısız oldukları durumları içermektedir. Verilerin kullanılması ile elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, çalışmada düşünce yazılarının öğretiminin nasıl olması gerektiği hakkında önerilerde bulunulmuş ve sonuçta her bir düşünce yazısı için (toplam 5 tane) örnek etkinlikler geliştirilmiştir.

Sonuç olarak çalışmadaki yöntem ve bu yöntemin uygulanma aşamaları şu şekilde özetlenebilir:

1. Tercih edilen araştırma modeli => Nitel araştırma modeli

2. Çalışma deseni => Durum çalışması
İç içe girmiş çoklu desen tipi

3. Veri toplama yöntemi => Doküman Analizi

3.1. Dokümana ulaşma => Bütün dokümanlara ulaşıldı.

3.2. Orijinallik => Bütün veriler orijinal

3.3.Dokümanları anlama => Veriler karşılaştırmalı olarak ve hazırlanan ölçüte göre değerlendirildi.

3.4. Veriyi analiz etme =>

Tablo 2 Veriyi Analiz Etme Süreci

3.4.1. Oluşturulan Kategoriler	**3.4.2. Örneklem Seçme**	**3.4.3. Analiz Birimleri**	**3.4.4. Sayısallaştırma Biçimi**
1. Metinlere ilişkin kategori	*bütün örnekler	*konu *tür	*var veya yok *raporlaştırma
2.Metnin tür özelliklerinin öğretimini içeren etkinliklere ilişkin kategori	* aşın veya aykırı durum örneklemesi	* türlerin temel özellikleri	*var veya yok *raporlaştırma

↓

3.5. Veriyi kullanma => Genel öneriler, örnek üniteler oluşturma.

6.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini; 6., 7. ve 8. sınıflara yönelik hazırlanan bütün Türkçe ders kitapları; örneklemini ise; 2007-2008 eğitim-öğretim yılında Tebliğler Dergisinde belirtilmesine rağmen okutulmayan 1 kitap dışındaki kitaplar (10 kitap) oluşturmaktadır.

6.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada 6., 7. ve 8. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarının öğrencilere düşünce yazılarının özelliklerini ne düzeyde öğretebildiğini belirleyebilmek amacıyla öncelikle deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin her biri için bir değerlendirme ölçütü hazırlanmış ve ilgili kitaplardaki düşünce yazıları, bu ölçütte yer alan ifadelere göre, çalışmanın sahibi olan araştırmacı tarafından incelenmiştir. Böylesi bir ölçüt hazırlanarak kullanılmasındaki temel amaç; çalışmayı daha nesnel bir zemine oturtmaktır. Bu ölçüt hazırlanırken Bloom'un bilişsel alanları basamaklandırdığı taksonomisinden ve metin türlerini

özellikle düşünce yazılarını konu alan kaynaklardaki bilgilerden ve konuyla ilgili uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır.

6.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Bu çalışmada, inceleme konusu yapılan bütün kitaplar deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin her biri için ayrı ayrı oluşturulan ölçütte yer alan ifadelere göre incelenmiştir.

Bu incelemeler *var veya yok* biçimi ile sayısallaştırılmıştır. Ancak bu sayısallaştırma biçimi; *var*, *yok*, *kısmen var* biçiminde üçlü bir yapıya dönüştürülmüş, var için; (√), yok için; (x), kısmen var için ise, (+) işaretleri kullanılmıştır.

Çalışmada doküman analizi yöntemi ile toplanan veriler ayrıca araştırmacının incelemeleri doğrultusunda rapor olarak sunulmuştur.

7. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde, ikinci bölümde aktarılan bilgiler ışığında, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine Türkçe öğretimi için hazırlanmış kitapların, düşünce yazılarının öğretimine ilişkin etkinlikleri incelenerek bu bölümlerin düşünce yazılarının öğretimini ne düzeyde gerçekleştirdiği tartışılacaktır. Bu bölümün temel amacı; söz konusu kitapların düşünce yazılarının öğretimine yönelik izledikleri yöntemi, kullanılan metinlerin ve hazırlanan etkinliklerin özelliklerini belirlemektir.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe öğretimi için hazırlanan kitaplar incelendiğinde 6. ve 7. sınıflarda Türkçe öğretim kitaplarının, metinlerin bulunduğu "Türkçe Ders Kitabı", etkinliklerin bulunduğu "Öğrenci Çalışma Kitabı" ve Türkçe öğretmenlerine dersin işlenişi ve etkinlikler hakkında bilgi veren "Öğretmen Kılavuz Kitabı" olmak üzere, toplam üç kitaptan oluştuğu görülmektedir. 8. sınıf Türkçe öğretim kitapları ise; sadece öğrenciler için hazırlanmış metinlerin ve etkinliklerin bir arada bulunduğu tek kitaptan oluşmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı, ilköğretim ikinci kademede Türkçe derslerinde okutulacak kitapların Mayıs 2007'de yayınladığı 2596 sayılı Tebliğler Dergisi'nde aşağıdaki biçimde olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada da söz konusu dergide belirtilen ders kitapları temel alınmıştır: (Tebliğler Dergisi, Sayı:2596, 2007:22,26,28).

- İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı (Erol, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları)
- İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı (Kapulu, A. ve diğerleri., Aydın M. (Ed.)., Koza Yayınları)

- İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı (Altıntaş, G. ve Bursalıoğlu, Y., Geçmen, C. (Ed.)., Özgün Matbaacılık)
- İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı (Güngüt, G. ve Karaatlı, Ş., Esatoğlu, Z. (Ed.)., Evrensel Yayınları)
- İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı (Kara, M. ve diğerleri., Akbaş, A. (Ed.)., A Yayınları)
- İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı (Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.)., Millî Eğitim Yayınları)
- İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı (Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., Harf Yayınları)
- İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı (Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları)
- İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı (Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Yayınları)
- İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı (Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları)

Ayrıca ilköğretim 2. Kademe Türkçe öğretim programında Türkçe ders kitaplarında yer alabilecek konular aşağıdaki tablo ile belirtilmiştir: (Türkçe Öğretimi Programı, 2007: 58-60).

Tablo 3 Türkçe Öğretim Programında Yer Alan Ana ve Alt Temalar

ANA TEMA	ALT TEMALAR
Sevgi	İnsan sevgisi
	Aile sevgisi
	Vatan sevgisi
	Millet Sevgisi
	Bayrak sevgisi
	Dil sevgisi
Millî Kültür	Geleneksel sanatlarımız
	Türk büyükleri
	Türk müziği
	Zanaatlar
	Seyirlik oyunlar
	Spor
	Oyunlar
	Bayramlar

Toplum Hayatı	Medeniyet
	Birey ve toplum
	Yardımlaşma
	Komşuluk ilişkileri
	Küreselleşme
	Dayanışma
	Dostluk
	Konukseverlik
ANA TEMALAR (Devamı)	**ALT TEMALAR (Devamı)**
Okuma Kültürü	Okuma sevgisi
	Okuma alışkanlığı
	Kitaplar
	Süreli yayınlar
	Kütüphaneler
İletişim	İnsanlarla iletişim
	Uluslararası iletişim
	Kültürel iletişim
	Bilgi iletişimi
	Aile iletişimi
	Öğrenci öğretmen iletişimi
	Diğer canlılarla iletişim
	Kitle iletişim araçları
	İletişim becerileri
Hak ve Özgürlükler	Bireysel haklar
	İnsan hakları
	Eğitim hakkı
	Çocuk hakları
	Hasta hakları
	Hakkını savunma
	Özgürlükler
Kişisel Gelişim	Kendini tanıma
	Kendine saygı
	Kişilik tipleri
	Empati
	Sorumluluk
	Sosyal gelişim
	Olumlu düşünme
	Meslek seçimi
	Karar verme
	Başarı Girişimcilik Öz eleştiri

ANA TEMA (Devamı)	ALT TEMALAR (Devamı)	
Bilim ve Teknoloji	İletişim araçları	
	Bilgisayar	
	Buluşlar	
	Teknoloji ve hayat	
Alışkanlıklar	Alışkanlık ve insan	
	İyi alışkanlıklar	
	Kötü alışkanlıklar	
	Sağlıklı yaşama	
	Spor	
Zaman ve Mekân	Odamız	
	Evimiz	
	Sınıfımız	
	Okulumuz	
	Şehirler	
	Ülkeler	
	Zaman planlaması	
	Geçmiş, şimdi, gelecek	
	Çevremiz	
Duygular	Umut	Bağışlama
	Mutluluk	Takdir etme
	Heyecan	Beğenme
	Korku	Mizah
	Kaygı	
	Üzüntü	
	Yalnızlık	
	Özlem	
	Sitem	
	Veda	
	Kıskançlık	

ANA TEMA (Devamı)	ALT TEMALAR (Devamı)
Doğa ve Evren	Mevsimler
	İklim
	Doğa olayları
	Canlılar
	Doğadaki fiziksel değişiklikler
	Doğal afetlerden korunma
	Çevrenin korunması
	Manzaralar
	Kar

Doğa ve Evren (Devamı)	Yağmur
	Yıldızlar
	Renkler
	Gezegenler
	Dünya
	Yeryüzü ve uzay
Güzel Sanatlar	Sinema
	Tiyatro
	Resim
	Müzik
	Fotoğraf
	Mimarî
	Heykel
	Dans
Kavramlar ve Çağrışımlar	Rüya, düş, hayal
	Oyun ve eğlence
	Harfler ve sayılar
	Estetik zevk
	Güzellik
	Zıtlıklar /Önce Şimdi Sonra

İlköğretim ikinci kademede Türkçe öğretimi için hazırlanan kitaplar incelenirken, öncelikle söz konusu kitaplardaki düşünce yazıları belirlenmiştir. Daha sonra kitaplarda düşünce yazılarına yer verilme sıklığı, bu metinlerin konu dağılımı, metinlerin türe uygunluğu ve sunuluş biçimlerinin gerçek yaşama uygunluğu belirlenerek tartışılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise, söz konusu metinlerin tür özelliklerini kavratmaya yönelik hazırlanan etkinlikler incelenerek düşünce yazılarının öğretiminde nasıl bir yol izlendiği belirlenmeye çalışılmıştır. Başka bir deyişle, yapılan incelemede, kitaplarda düşünce yazısı olarak belirtilen metinlerin ve bu metin türlerinin öğretimine yönelik etkinliklerin bir dökümünü yapmak amaçlanmaktadır.

7.1. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Düşünce Yazılarının Değerlendirilmesi

Çalışmamızın bu bölümünde ilköğretim ikinci kademesinde yer alan 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilere yönelik hazırlanan Türkçe ders kitaplarında düşünce yazılarını öğretmeye yönelik yapılanlar betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda ders kitaplarında sırasıyla deneme, makale, sohbet, fıkra ve eleştiri türlerinin temel özelliklerinin kavratılması için yapılanlar ortaya konulacaktır. Ders kitaplarında her bir türün öğretimi için yapılanlar ortaya konulurken de öncelikle 6. sınıf daha sonra da 7. ve 8. Sınıf için hazırlanan ders kitapları incelenilecektir.

7.1.1. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel Özellikleri

Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu kitaplarda bulunan deneme türündeki metinlerin; sayıları, konu dağılımları, türe uygunluğu ve metinlerin gerçek yaşamdaki sunuluş biçimine uygunluğu ele alınmaya çalışılacaktır. İnceleme yapılırken sırasıyla 6., 7. Ve 8. sınıflar için yayınlanan Türkçe ders kitapları ele alınmıştır.

7.1.1.1. Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel Özellikleri

Erol, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Erol ve diğerleri tarafından hazırlanan 6. Sınıf Türkçe ders kitabında "Okuma Üstüne", "Atatürk ve Müzik Devrimi", "Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması", "Bir Öğretmenin Kalbinden", "Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek", "Mavisini Yitirmiş Yaşamak" ile "Orman Küstü Bize" adlı toplam yedi metnin deneme türünde olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kitaplarda yer alan denemeler, konuları bakımından incelendiğinde sırasıyla; okumanın önemi, Atatürk'ün müzik ile ilgili görüşleri, Atatürk'ün Türk kadınları için yaptığı çalışmalar, sevgi, zamanın

değeri, çevrenin korunması, ormanların korunması konularına yer verildiği görülmektedir.

Kitapta deneme türü olarak belirtilen "Atatürk ve Müzik Devrimi" ile "Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması" adlı metinlerin, deneme türünün özelliklerini yansıtmadığı görülmektedir. Bir önceki bölümde denemenin temel özelliğinin, yazarın düşüncelerini kesin sonuçlara gitmeden, bireysel bakış açısı içerisinde, ben kullanımının yoğun olduğu bir dille ifade etmesi olduğu belirtilmişti. Denemeyi diğer türlerden ayıran bu özelliklerin söz konusu metinlerde bulunmadığı, metinlerden alınan şu bölümlerle daha açık biçimde görülmektedir:

(1)

…

"Atatürk devrimleri içinde en zor olanı hangisidir?" bir sohbet sırasında bu soruyu sorduğu kişilerden doyurucu bir yanıt alamayınca Atatürk, kendi sorusunu kendisi şöyle yanıtladı:

"En zor devrimimiz müzik devrimidir." Dedi ve yanıtının nedenini de açıkladı:

"Çünkü müzik devrimi kişiye önce kendi iç dünyasını unutturmayı sonra da yeni bir âleme yönelmeyi gerektirir." dedi. "Çok zordur ama yapılacaktır."

Atatürk, böylesi bir devrimin neden ve nasıl yapılması gerektiğini ise, 1 Kasım 1934 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisini açılış konuşmasında anlatmıştı (Erol ve diğerleri, 2007:140).

(2)

…

Atatürk, kadının erkekle birlikte öğrenim yapması; sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta onlarla birlikte görev alması görüşünü benimsemiş ve savunmuştur. Atatürk döneminde Türk kadını, aile kurma, eğitim yapma ve istediği mesleği seçme hak ve özgürlüğü gibi sosyal haklar kazanmıştır (Erol ve diğerleri, 2007:146).

Görüldüğü gibi metinlerde, yazarın düşüncelerini değil de Atatürk'ün düşüncelerine ve bu konularda yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. Diğer bir deyişle söz konusu metinlerde sadece bir takım bilgiler aktarılmıştır. Bu metinlerin deneme türünün özelliklerini göstermemesi ve denemenin öğretimine yönelik etkinlik içermemesi nedeniyle bu metinler çalışmamızda kapsam dışı bırakılmıştır.

Denemeler, genellikle dergilerde yayımlanan düşünce yazılarındandır. Deneme türünün öğretiminde, öğrencilere, denemelerin genellikle dergilerde yayımlanan bir tür olduğunun kavratılması, öğrencilere okudukları metinleri gerçek yaşamla ilişkilendirmelerine yardımcı olacaktır. Bu nedenle deneme metinleri, öğrencilere sunulurken gerçek yaşamda olduğu gibi, yani görsel olarak bir derginin sayfasından alınmış gibi verilmeleri daha doğru olacaktır.

Erol ve diğerlerinin 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında deneme türündeki metinlerin gerçek yaşamdaki sunuluş biçimine uygun bir şekilde verilmediği ve denemelerin genellikle dergilerde yayımlanan bir yazı türü olduğunun öğrencilere sezdirilmediği görülmektedir.

Kapulu, A. ve diğerleri., Aydın M. (Ed.)., Koza Yayınları

Söz konusu kitabın öğretmen kılavuz kitabında, "Sevgi Paylaştıkça Çoğalır", "Çocuklar Doğuştan Bilim Adamıdır" ve "Özgün Bir Konu Aranıyor" adlı üç metnin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. Metinler konuları bakımından incelendiğinde; sevgi, bilgiye ulaşmanın yolları, okumanın önemi konularına yer verildiği görülmektedir.

"Çocuklar Doğuştan Bilim Adamıdır" adlı metinde, yazarın, bilgiye ulaşmanın yolları konusunda düşüncelerini, kesin sonuçlara gitmeden, bireysel bakış açısı içerisinde, ben kullanımının yoğun olduğu bir dille açıkladığı görülmektedir. Bu özelliklerinden dolayı, metnin deneme türünün özelliklerine uygun olduğu gözlenmektedir. Ancak, türü deneme olarak belirtilen "Sevgi Paylaştıkça Çoğalır" ile "Özgün Bir Konu Aranıyor" adlı metinlerin, deneme türünün özelliklerini tam olarak

yansıtmadıkları görülmektedir. Bu durumu daha açık bir biçimde ortaya koymak için, aşağıda sırasıyla bu metinlerden örnek bölümler verilmiştir:

> …
>
> "Yadigâr, minik kollarını boynuma dolayıp "Nuray anne, ben de büyüyünce senin gibi olacağım, başka çocuklara yardım edeceğim." Dediğinde mutlulukla ona sarıldım. İçimden "Bir halka daha" diye düşündüm. Evet, sevgi zincirimize bir halka daha eklendi ve paylaştıkça eksilmeyen, çoğalan en güzel şey "sevgi".
>
> Bu duyguyla ilk kez karşılaştığımda yatılı okuldaydım. O gün, yetiştirme yurdunda yaşayan çocukları ziyarete gideceğimiz için çok heyecanlıydık. Öğretmenimiz, "Herkes sizler denli şanslı değil, ailesi olmayan çocuklar da var. Onların en büyük gereksinimi sevgi… Bu birkaç saat onları kendi kardeşinizmiş gibi görürseniz, ilgilenirseniz çok mutlu olurlar." demişti.
>
> Yurda geldiğimizde tüm çocuklar ilgi ve merakla çevremizi sardılar…" (Kapulu ve diğerleri, 2007: 41).

"Sevgi Paylaştıkça Çoğalır" adlı metinde yazarın, yukarıda verilen bölümünden de anlaşılacağı üzere, kendi düşüncelerini anlatmaktan çok başından geçen bir olayı anlattığı görülmektedir. Bu özelliğinden dolayı, metnin deneme türünden çok anı türü özelliği gösterdiği görülmektedir. Bu durum, denemenin özelliklerini bu metine göre öğrenmeye çalışan öğrencilerin, deneme türünün, yazarın başından geçen olayları kişilere, yere ve zamana bağlayarak anlattığı ve bu olaylardan yola çıkarak duygu ve düşüncelerini yazdığı bir yazı türü olarak algılamasına yol açması muhtemeldir. Deneme türünün özelliklerini tam olarak yansıtmayan bu metin, öğrencilerin anı türü ile denemeyi birbirinden ayırabilmelerini de güçleştirecektir.

> …
>
> " Üstelik "özgün" olmalıymış!
>
> Nereden bulacağım özgün konuyu ben? Kompozisyon ödevim için yazacak hiçbir şey bulamıyorum işte… Ne kadar düşünürsem düşüneyim, televizyonda izlediklerimin dışında bir fikir gelmiyor aklıma. Evdekiler de hiçbir ipucu vermeye yanaşmıyor. Ablam, "Git, kitaplığındaki kitaplara

> bak." dedi. Ama ben o kadar zaman harcamak istemiyorum ki… Kalem, elime alır almaz kâğıt üzerinde şöyle yağ gibi akıverse…
>
> İşte her zaman ki gibi kalemlerimi özene özene açtım, hepsini önüme dizdim, silgim de az ötede sağda… " (Kapulu ve diğerleri, 2007: 198).

"Özgün Bir Konu Aranıyor" adlı metinden alınan yukarıdaki bölümden de görüldüğü gibi, bu metin, kompozisyon ödevi için özgün bir konu bulmakta zorlanan bir öğrencinin, iç konuşması niteliğindedir. Metinde, öğrenci bu iç konuşması sırasında, kompozisyon ödevi için özgün bir konu bulamamasının nedenleriyle ilgili düşüncelerini açık bir biçimde anlatmamaktadır. Metnin geri kalanında öğrenci, kitaplığındaki kitaplardan ve kitaplığının güzelliğinden bahseder, bu kitapları hiç okumadığını vurgular, ancak metinde örtülü olarak bulunan "kitap okumanın yazmaya olumlu etkisi vardır" düşüncesini açık bir biçimde ifade edilmez. Söz konusu metinde, öğrencinin, düşüncelerini değil de yaptığı ve yapmadığı eylemleri, bir iç konuşma biçiminde yazıya dökmesi nedeniyle günlük türüne daha yakın olduğu görülmektedir. Metinde, olayların düşüncelere göre daha fazla yer alması, öğrencilerin deneme türünü bir olay yazısı gibi algılamalarına neden olacaktır.

Kapulu ve diğerleri'nin 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında da, deneme türündeki metinlerin gerçek yaşamdaki sunuluş biçimine uygun bir şekilde verilmediği ve denemelerin genellikle dergilerde yayımlanan bir yazı türü olduğu öğrencilere sezdirilmediği görülmektedir.

Altıntaş, G. ve Bursalıoğlu, Y., Geçmen, C. (Ed.)., Özgün Yayıncılık

Altıntaş, Bursalıoğlu ve Geçmen'in hazırladığı Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, yer alan metinlerden bir tanesinin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. Ancak, türü deneme olarak belirtilen "Sevgili Babam" adlı metnin, Koza Yayınlarının 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında verilen "Sevgi Paylaştıkça Çoğalır" adlı metinde olduğu gibi, deneme türünden çok, anı türü özelliği gösterdiği görülmektedir. Metnin sadece giriş bölümünde, "baba sevgisi" ile ilgili düşüncelerin ifade edildiği, gelişme ve sonuç bölümlerinde ise yazarın babasıyla

yaşadığı anıların anlatıldığı gözlenmektedir. Bu duruma aşağıdaki paragraf örnek olarak gösterilebilir:

> …
>
> Çocukluğumda özel ayrıcalıklarımdan birisi de babamla birlikte komşuları ziyarete gitmekti. Tabi bu olay için özel giysilerim vardı. Babam bu tip gezmelere giderken takım elbise ve kravat bağladığı için ben de onun gibi giyinmek zorundaydım. Hiç olmazsa temiz kolalı bir gömlek, uzun pantolon ve boyalı ayakkabı giymeliydim. Babam bana defalarca benimle gurur duymak istediğini söylemişti. Ben de onu düş kırıklığına uğratmak istemiyordum (Altıntaş, Bursalıoğlu ve Geçmen, 2007:121).

Güngüt, G. ve Karaatlı, Ş., Esatoğlu, Z. (Ed.)., Evrensel Yayınları

Güngüt, Karaatlı ve Esatoğlu'nun, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında deneme türünde olduğu belirtilen bir adet metin bulunmaktadır. "Okuma kültürü" temasında yer alan, alt teması "kitaplar" olarak belirtilen "Canım Kitap" adlı metinde, kitap okumanın yararları anlatılmaktadır. Yazarın, kitap okumanın yararları konusunda düşüncelerini, kesin sonuçlara gitmeden, bireysel bakış açısı içerisinde, ben kullanımının yoğun olduğu bir dille açıkladığı görülmektedir. Bu özelliklerinden dolayı metnin deneme türünün özelliklerine uygun olduğu gözlenmektedir.

Kara, M. ve diğerleri., Akbaş, A. (Ed.)., A Yayınları

Kara ve diğerlerinin, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında "Kim Bu Harflerin Arasında Dolanıp Duran Tilki", "Körebe", "Atatürk ve Tarihimiz", "Sevgisiz, Işıksız ve Mektupsuz Kaldık", "Oyun Dünyamız", "Nasrettin Hoca", "1999-2000 Hayalleri", ve "Issız Ada" adlı metinlerin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. Diğer bir deyişle söz konusu kitapta, deneme türüne sekiz kez yer verildiği görülmektedir. Deneme türü olarak belirtilen metinlere, her temada en az bir kere yer verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu denemelerin konuları sırasıyla; "yazarın yazacak konu bulamaması", "körebe

oyunu", "Atatürk'ün kültür ve sanata verdiği önem", "mektup", "oyunlar", "Nasrettin Hoca", "teknolojik gelişmeler" ve "can sıkıntısı" olarak belirlenmiştir.

Ancak öğretmen kılavuz kitabında türünün deneme olduğu belirtilen bu sekiz metinden "Atatürk ve Tarihimiz", "Sevgisiz Işıksız ve Mektupsuz Kaldık" ile "Oyun Dünyamız" adlı metnin dışında kalan diğer metinlerin, deneme türünü tam olarak yansıtmadıkları görülmektedir.

"Kim Bu Harflerin Arasında Dolanıp Duran Tilki" ile "Issız Ada" adlı metinlerin, bir düşünce etrafında şekillenmemesi ve kurgulanış planı itibariyle deneme türünün özelliğini tam olarak yansıtmadıkları gözlenmektedir.

> (1)
>
> …
>
> Atlardan söz açan bir yazı yazmak istiyorum "At" kelimesini yazar yazmaz, yazacağım yazı da bir at gibi koşmaya başlasın, sonra koşsun koşsun, daha sonra da gözden kaybolsun gitsin, istiyorum.
>
> Ama olmuyor. Kelimenin ilk harfini yazabiliyorum yalnızca. Sonra, kalemimin tek başına kalakalmış A' dan, bir güzel Eyfel Kulesi çiziyorum.
>
> "Sessizlik kaygılandırmalıysa bozulmalıdır." Gibi bir cümle yazmaya çalışıyorum. O da olmuyor. S' den bir salyangoz çıkıyor önüme. Sonra üzerinde kıvrım kıvrım yükselen evi… çizdiğim salyangoz, ardında gümüşten bir yol bırakarak ağır ağır kayıyor kağıdın üzerinden (Kara ve diğerleri, 2007: 53).

Yukarıda bir bölümü alınan "Kim Bu Harflerin Arasında Dolanıp Duran Tilki" adlı metin, söz konusu kitapta ilk deneme metnidir. Bu metinde yazar, yazacak bir konu bulamadığından yakınırken, harflerin çağrıştırdığı kavramlarla yazısını oluşturmaktadır. Bu durum, öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları deneme türünü, bir düşünce etrafında şekillenen yazı türü olarak algılamalarını engellemektedir.

> (2)
>
> …

> Ali'nin canı çok sıkılmıştı. Ayrıca bir şeye çok üzülmüştü. Çıkıp gidecekti, "Uzak bir yere!" diyordu. "Çok çoook uzak!" Bir dünya haritası buldu. Parmağını Avustralya'nın doğusunda küçük bir adanın üzerine koydu. Ada öylesine küçüktü ki adı bile yazılmamıştı.
>
> Oraya gidecekti işte.
>
> Hemen yol hazırlığına koyuldu. Bir yandan da düşünüyordu; "Tırnak makasını unutmamalıyım. Olur ya ıssız bir adadır. Dört tane sabun. Şu çekiç de işe yarar. Beş ekmek…" liste uzadı, gitti.
>
> Yatağını, kitaplığını, annesini, babasını, kardeşlerini de götürmeye karar verdi. Peki ya arkadaşları? Onlar olmadan olur mu? Evet onları da götürecekti. Tabi arkadaşlarının yakınlarını, evlerini, bisikletlerini de (Kara ve diğerleri, 2007: 223).

Yukarıda bir bölümü alınan "Issız Ada" adlı metinde yazarın, yazısını, canı sıkılan bir çocuğun zihninden geçen düşüncelerle oluşturduğu görülmektedir. Metinde yazar, Ali'nin can sıkıntısından yola çıkarak "can sıkıntısı" konusu hakkında kendi düşüncelerini dile getirmiş olsaydı, metin deneme türünü tam olarak yansıtmış olacaktı. Ancak metinde, "can sıkıntısı" konusunda yazarın düşüncelerine yer verilmediği, metnin sadece Ali'nin ıssız adaya giderken yanına almayı düşündüğü nesnelerden oluştuğu görülmektedir.

"Körebe", "Nasrettin Hoca" ve "1999-2000 Hayalleri" adlı metinlerde ise, yazarın konuyla ilgili düşünceleri değil de sırasıyla körebe oyunu, Nasrettin Hoca'nın yaşamı ve teknolojik gelişmeler hakkında bilgi verildiği görülmektedir.

> (1)
>
> …
>
> Kız ve erkek çocukların bir arada zevkle oynadıkları körebe oyunu 4-12 yaş gruplarındaki çocuklar arasında oynanır. Oyun düz bir alanda oynanmalıdır. Ebe olarak seçilen oyuncunun gözü bir mendille bağlanır. Kontrol edilip ebenin görmediği anlaşılınca oyuncular hep bir ağızdan "körebe, körebe" diye bağırırlar ve ebeden uzakta durulur (Kara ve diğerleri, 2007: 64).

(2)

…

Nasrettin Hoca 1208 yılında bugün Nevşehir'e bağlı bir ilçe olan Sivrihisar'ın köylerinden birinde doğmuştur. Eldeki çeşitli belgelerden anlaşıldığına göre, medrese öğrenimini Sivrihisar'da tamamlamış, daha sonra köyüne dönüp bir süre imamlık yapmış, babasının ölümü üzerine de Akşehir'e giderek ömrünün geri kalan kısmını orada geçirmiştir (Kara ve diğerleri, 2007: 172).

(3)

…

70'li yıllara gelinirken Türkiye'de henüz televizyon yayını yeni başlıyordu ama tüm dünyada olduğu gibi burada da teknolojinin artık baş döndürücü bir hızla ilerlediği biliniyordu. Bu ilerleme insanları gelecekle ilgili düşler kurmaya, tahminler yapmaya kışkırttı. 1967 yılında Doğan Kardeş'te yayınlanan "1999-2000 Ders Yılı" başlıklı yazı, gelecekte okulların nasıl olacağı üzerine birbirinden eğlenceli fanteziler içeriyordu (Kara ve diğerleri, 2007: 201).

Metinlerden alınan paragraflardan anlaşıldığı üzere, kitapta deneme olarak verilen metinlerde yazarın konu hakkındaki düşüncelerini değil de o konu hakkında bilgileri aktardığı görülmektedir. Metinlerin bu özelliklerinden dolayı, deneme türü olarak değil de bilgilendirici metin olarak değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir.

7.1.1.2. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel Özellikleri

Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.)., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Altan ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında "Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür", "Atatürk ve Sanat", "Hayata Açılan Kapılar" ve "Anadolu'da Konukseverlik" adlı 4 adet metnin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. Sırasıyla "İletişim", "Atatürkçülük", "Kavramlar ve Çağrışımlar" ile "Toplum Hayatı" temalarında yer alan bu metinlerin

alt temaları ise; “karikatür”, “Atatürk’ün sanata verdiği önem”, “kapıların günlük yaşamdaki yeri ve değeri” ve “Türklerin konukseverliği”dir.

Söz konusu kitapta, deneme olarak belirtilen bu metinlerde; yazarın, bir konuda düşüncelerini, kesin sonuçlara gitmeden, bireysel bakış açısı içerisinde, ben kullanımının yoğun olduğu bir dille açıkladığı görülmektedir. Bu özelliklerinden dolayı, metinlerin deneme türünün özelliklerine uygun olduğu gözlenmektedir.

Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., Harf Yayınları

Aköz ve Fındık’ın, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında “Yüksek Ahlâk” ve “Sözlükle Arkadaşlık” adlı iki metnin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. Bu metinlerin sırasıyla; “Atatürkçülük” ve “Okuma Kültürü” temalarında yer aldığı görülmektedir. Bu metinlerin alt temaları ise; sırasıyla, “Türk milletinin ahlâk değerleri” ile “sözlük kullanma alışkanlığının önemi” olarak belirlenmiştir.

Söz konusu metinlerde, yazarın, bir konudaki düşüncelerini, kesin sonuçlara gitmeden, bireysel bakış açısı içerisinde, ben kullanımının yoğun olduğu bir dille açıklaması nedeniyle bu metinlerin deneme türünün özelliklerine uygun olduğu gözlenmektedir.

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında “Neşe” ve “Alışkanlık” adlı iki adet metnin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. Sırasıyla “Duygular ve Hayaller” ile “Alışkanlıklar” temalarında yer alan bu metinlerin, alt temalarının ise; “neşeli olmanın yararları” ile “alışkanlıklar” olduğu belirtilmektedir.

Deneme türünde olduğu belirtilen söz konusu iki metinde, yazarların, neşe ve alışkanlık konuları hakkındaki görüşlerini, kesin yargılara varmadan, kendi bakış açılarıyla öznel bir dille anlatmaları nedeniyle bu metinlerin deneme türünün özelliklerini yansıttıkları belirlenmiştir.

7.1.1.3. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Temel Özellikleri

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu, Çimen ve Güzel'in, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Neşe" adlı metnin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. Bu metnin, Bilpa Yayınları'nın 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer alan "Neşe" adlı metinle aynı olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla bu metnin deneme türünün türsel özelliklerini yansıttığı görülmektedir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Canım Kitap" ve "Alışkanlıklar" adlı metinlerin deneme türünde olduğu belirtilmektedir. "Canım Kitap" adlı metnin konusu, kitap okumanın yararları; "Alışkanlıklar" adlı metnin konusu ise alışkanlıklar olarak tespit edilmiştir.

Söz konusu metinlerde, yazarın, bir konudaki düşüncelerini, kesin sonuçlara gitmeden, bireysel bakış açısı içerisinde, ben kullanımının yoğun olduğu bir dille açıklaması nedeniyle bu metinlerin deneme türünün temel özelliklerine uygun olduğu gözlenmektedir.

7.1.2. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri

Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu kitaplarda bulunan makale türündeki metinlerin; sayıları, konu dağılımları, türe uygunluğu ve metinlerin gerçek yaşamdaki sunuluş biçimine uygunluğu ele alınmaya çalışılacaktır.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitapları incelendiğinde, Millî Eğitim Bakanlığı ve Özgün Yayınları'nın 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitapları dışında kalan kitaplarda makale türüne yer verildiği görülmektedir.

7.1.2.1. Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri

Kapulu, A. ve diğerleri., Aydın M. (Ed.)., Koza Yayınları

Kapulu ve diğerlerinin ilköğretim 6. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri" ve "Türk müziği ve Türk Folkloru" adlı iki metnin makale türünde olduğu belirtilmektedir. "Atatürk" temasında yer alan bu metinlerin alt temaları sırasıyla; "Atatürk'ün kişilik özellikleri" ile "Atatürk'ün müziğin ve halk biliminin gelişmesine verdiği önem" olduğu görülmektedir.

"Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri" adlı metinde, yazarın, Atatürk'ün kişiliğiyle ilgili belli bir savı Atatürk'ün sözleriyle desteklemeye çalışması ve nesnel bir dil kullanması nedeniyle metnin makale türünün özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Ancak, metinde başlığın içeriği yansıtmadığı, paragrafların hem kendi içinde hem de metnin genelinde tutarlı ve birbirini tamamlar nitelikte olmadığı gözlenmektedir.

"Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri" başlığı söz konusu metinde, Atatürk'ün bir çok kişilik özelliklerinin (ileri görüşlülük, vatan ve millet sevgisi, çağdaş, idealist, sanatsever,…) ele alınacağını sezdirmektedir. Ancak yedi paragraftan oluşan

metnin büyük bir bölümünde (beş paragrafında) sadece, Atatürk'ün milletini seven ve milletine inanan bir lider olduğundan söz edilmektedir. Bu durum, metinde yer alan ilk iki paragrafın dışında kalan diğer paragrafların, giriş cümlelerinden de rahatlıkla anlaşılmaktadır.

> …
>
> Mustafa Kemal, vatanı ve milleti için canını feda etmekten kaçınmazdı.
>
> Mensubu olduğu Türk milletini sonsuz bir aşkla seven Mustafa Kemal Atatürk, milleti için her türlü zorluğa katlanmış ve kendinin ona adamıştır.
>
> Mustafa Kemal Atatürk, idealist bir liderdi. Onun idealizmi, yüksek vasıf ve kabiliyetlerine inandığı milletinin sonsuz hürriyet ve bağımsızlık aşkından geliyordu.
>
> Mustafa Kemal Atatürk'ün en büyük ideali, millî sınırlarımız içinde millî birlik duygusuyla kenetlenmiş uygar bir toplum oluşturmaktı.
>
> Atatürk, tarihte büyük devletler kuran ve yüksek bir medeniyet meydana getirmiş olan Türk milletinin büyüklüğüne inanan ve bununla gurur duyan bir insandı (Kapulu ve diğerleri, 2007: 68-69).

Metinin paragraflarından alınan giriş cümlelerinden de anlaşıldığı gibi, metnin genelinde Atatürk'ün milletini seven ve ona inanan bir lider olduğu anlatılmaktadır. Atatürk'ün diğer kişilik özelliklerine değinilmemiştir. Dolayısıyla başlık ile metin arasında bir tutarsızlık söz konusudur.

Ayrıca, metnin giriş paragrafına "Mustafa Kemal Atatürk, çok yönlü ve üstün bir kişiliği olan bir liderdir." denilerek Atatürk'ün birçok özelliğinden bahsedileceğini ifade eden iddialı bir cümle ile başlanmaktadır. Ancak, bu paragrafta Atatürk'ü çok yönlü ve üstün yapan kişilik özelliklerinden bahsedilmediği gibi, onun ileri görüşlülüğüne örnek olabilecek şu cümle de eklenerek giriş paragrafı iki cümle ile oluşturulmuştur: "Birinci dünya savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'yla ortaya çıkan tehlikeli durumu ilk olarak görüp milletin dikkatini çeken odur."

İkinci paragrafta ise, Atatürk'ün ileri görüşlülüğüne, kararlılığına ve milletini seven bir lider oluşuna örnek gösterilebilecek sözleri ve çalışmaları birer cümle ile verilmektedir. Yani paragrafta, Atatürk'ün ileri görüşlü, kararlı ve milletini seven bir lider olması gibi, üç ayrı konu ele alınmaktadır. Ancak, paragrafın ana fikri ile anlatımı, açık ve anlaşılır değildir.

Sonuç olarak, metindeki ilk iki paragrafın kendi içinde tutarlı ve metnin bütünü açısından da diğer paragraflarla birbirlerini tamamlar nitelikte olmamaları nedeniyle metnin ana konusunun ve mesajının tam olarak açık olmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle metnin, tutarlılık açısından iyi bir biçimde oluşturulmadığı görülmektedir.

"Türk müziği ve Türk Folkloru" adlı metinde, yazarın, Atatürk'ün müziğin ve halk biliminin gelişmesine önem vermesi konusunu, Atatürk'ün sözleriyle desteklemeye çalışılarak ve nesnel bir dil kullanılarak yansıtılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ancak bu metinde de başlık ile içeriğin uyumsuz olduğu gözlenmektedir. "Türk müziği ve Türk Folkloru" başlığı metnin Türk müziğinin ve folklorunun özelliklerinin anlatılacağı tanıtıcı bir metin gibi algılanmasına neden olmaktadır. Fakat metinde Türk müziğinin ve folklorunun özellikleri değil, Atatürk'ün müziğin ve halk biliminin gelişmesine verdiği önem anlatılmaktadır. Diğer metinde olduğu gibi, "Türk müziği ve Türk Folkloru" adlı metin de tutarlılık açısından sorunlar taşımaktadır.

Güngüt, G. ve Karaatlı, Ş., Esatoğlu, Z. (Ed.)., Evrensel Yayınları

Güngüt, Karaatlı ve Esatoğlu'nun, ilköğretim 6. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Türk Müziği ve Folklor" ve "Atatürk ve Tarih" adlı 2 metnin makale türünde olduğu belirtilmektedir. "Atatürkçülük" temasında yer alan bu metinlerin alt temaları sırasıyla; "Atatürk'ün müzik ve

halkbiliminin gelişmesine verdiği önem" ile "Atatürk'ün millî tarihimize verdiği önem"dir.

"Türk Müziği ve Folklor" adlı metinde, Atatürk'ün müzik ve halkbiliminin gelişmesine; "Atatürk ve Tarih" adlı metinde de, Atatürk'ün Türk tarihine önem verdiği savı, Atatürk'ün sözleri ve yaptığı çalışmalar kanıt gösterilerek nesnel bir dille anlatıldığı için, bu metinlerin makale türüne uygun olduğu görülmektedir.

Ancak "Türk Müziği ve Folklor" adlı metinde, başlığın içeriği tam olarak yansıtmadığı gözlenmektedir. "Türk Müziği ve Folklor" başlığı, metnin Türk müziğinin ve folklorunun özelliklerinin anlatılacağı tanıtıcı bir metin gibi algılanmasına neden olmaktadır. Fakat metinde, Türk müziğinin ve folklorunun özellikleri değil, Atatürk'ün müziğin ve halk biliminin gelişmesine verdiği önem ve bu konudaki çalışmaları anlatılmaktadır.

Kara, M. ve diğerleri., Akbaş, A. (Ed.)., A Yayınları

Kara ve diğerlerinin, ilköğretim 6. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Atatürk'ün Kültür ve Sanat Anlayışı" adlı bir metnin makale türünde olduğu belirtilmektedir. "Atatürk'ün İzinde" temasında yer alan bu metnin alt teması, "Atatürk'ün kültür ve müziğe verdiği önem"dir.

"Atatürk'ün Kültür ve Sanat Anlayışı" adlı metin, "Atatürk ve Kültür" ile "Atatürk ve Müzik" olmak üzere iki alt başlık içermektedir. Bu iki alt başlıkta sırasıyla; Atatürk'ün kültüre ve müziğe önem vermesi, Atatürk'ün sözleri ve yaptığı çalışmalar kanıt gösterilerek nesnel bir dille anlatıldığı için metnin makale türüne uygun olduğu görülmektedir.

7.1.2.2. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri

Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.)., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Altan ve diğerlerinin, ilköğretim 7. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, makale türünde olduğu belirtilen "Millî Kültür" ve "Türk Dili" adlı 2 metnin bulunduğu tespit edilmiştir. Alt temalarının ise sırasıyla; "Atatürk'ün millî kültüre verdiği önem" ile "Atatürk'ün Türk diline verdiği önem" olarak verildiği görülmektedir.

"Millî Kültür" adlı metinde, millî kültürün önemi konusu, Atatürk'ün sözleriyle, "Türk Dili" adlı metinde ise, Atatürk'ün Türk diline verdiği önem konusu, Atatürk'ün sözleri ve yaptığı çalışmalarla kanıtlar ortaya konularak, nesnel bir dille anlatıldığı için, bu metinlerin makale türüne uygun olduğu tespit edilmiştir.

Ancak "Millî Kültür" adlı metinde, paragrafların metnin genelinde tutarlı ve birbirini tamamlar nitelikte olmadığı gözlenmektedir. Bir başka ifadeyle paragrafların, bir konuya odaklanmadıkları ve aynı ana düşünceyi desteklemedikleri görülmektedir. Metnin ilk üç paragrafında sırasıyla; millî kültür ve onun bir parçası olan tarih ile dilin bir millet için önemi konuları ele alınmaktadır. Son iki paragrafta ise, Atatürk'ün millî kültüre verdiği önem anlatılmaktadır.

Aynı şekilde paragrafların ve paragraflar arası geçişlerin de iyi düzenlenmediği görülmektedir. Örneğin, metnin giriş paragrafında millî kültürün tanımı yapılmaktadır ancak millî kültürü oluşturan maddî ve manevî değerlerin neler olduğuna ilişkin örnekler verilmemektedir:

Millî kültür bir millete kimlik kazandıran, diğer milletlerle arasındaki farkı belirlemeye yarayan, tarih boyunca meydana getirilen maddî ve manevî değerlerin bütünüdür. Bir toplumu millet yapan ve onun bütünlüğünü sağlayan millî kültürdür. (Altan

ve diğerleri, 2007: 111) Bu nedenle, metnin giriş paragrafını takip eden ve sırasıyla tarih ve dil konuları işleyen iki paragraf metinden kopuk olduğu görülmektedir.

Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., Harf Yayınları

Aköz ve Fındık'ın, ilköğretim 7. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Akla, Bilime ve Gerçeğe Önem Vermek", "Güzel Sanatlar" ve "Cumhuriyetin Temeli" adlı üç metnin makale türünde olduğu belirtilmektedir. Atatürkçülük temasına ait bu üç metnin alt temaları sırasıyla; "Atatürk'ün 'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.' özdeyişi", "Atatürk'ün Türk tiyatrosuna verdiği önem" ve "Atatürk'ün fikir hayatı" dır.

Söz konusu üç metinde, yazarların, ele aldıkları konuyu Atatürk'ün sözlerinden alıntılarla, örneklerle, tanımlarla, tanık gösterme ile ispatlamaya çalışmaları ve nesnel bir dil kullanmaları nedeniyle metinlerin makale türünü yansıttıkları gözlenmektedir.

Ancak metinler incelendiğinde, önceki kitaplarda görülen benzer sorunlara, yani içerik ile başlık uyumsuzluğuna ve tutarsızlığa rastlanmaktadır. "Akla, Bilime ve Gerçeğe Önem Vermek", "Güzel Sanatlar" ve "Cumhuriyetin Temeli", başlıkları metinlerin tanıtıcı bir metin gibi algılanmasına neden olmaktadır. Oysa metinlerin giriş bölümüyle beraber, tüm bölümlerinde, Atatürk'ün konuyla ilgili görüşleri ve yaptığı çalışmalar anlatılmaktadır.

Ayrıca metinlerde bazı paragrafların kendi içinde ve metnin bütünüyle bütünlük oluşturmadığı gözlenmektedir. "Güzel Sanatlar" adlı metnine ait bir paragraf incelendiğinde, bu durum açıkça görülmektedir:

> …
>
> Atatürk, millet hayatında sanatın yerini ve değerini belirtmekte beraber onun korunmasını ve gelişmesini de sağlamıştır. Atatürk, her şeyden önce sanatçılara sanatçı ruhuyla elini uzatmıştır. "Sanatkâr, toplumda uzun uğraş ve çabalardan sonra alnında ışığı ilk hisseden insandır."

(Aköz ve Fındık, 2007: 64).

Yukarıdaki paragrafta, paragrafın bütünlüğü ve anlaşılırlığı açısından giriş cümlesinden sonra, Atatürk'ün sanatın gelişmesi ve korunması için yaptığı çalışmalara örnek gösterilmesi gerekirken, paragrafın konusuna uymayan Atatürk'ün sanatçılarla ilgili başka bir sözüne yer verildiği görülmektedir. Bu gibi durumlar da metnin kendi içerisinde tutarlı bir bütün oluşturmasını engellemektedir.

"Cumhuriyetin Temeli" adlı metinde ise; giriş paragrafında, Atatürk'ün düşüncelerinin temeli olan ilkeleriyle paragraf bitirilmiştir. Giriş paragrafını okuyan öğrencilerde, metnin geri kalanında Atatürk'ün ilkelerinden bahsedileceği izlenimi oluşacaktır. Ancak, metnin diğer dört paragrafında da millî kültür ve Atatürk'ün bu konudaki çalışmaları anlatılmaktadır:

> "Toplumları harekete geçiren bir liderin düşünceleri, o toplumun yaşama ilkelerine uygunsa, o toplumu aydınlatabilecek nitelikteyse sürükleyici olur. Atatürk'ün gerçekleştirdiği bütün eserlerin temelinde böyle sağlam bir düşünce, akıl ve hareket vardır. Onun fikir hayatının en açık yansıması, ilkelerinde görülebilir." (Aköz ve Fındık, 2007: 70).

Bu örnekler, metinlerin seçiminde türe uygunluğun yanı sıra metnin tutarlı bir bütün oluşturması hususunun da kimi zaman göz önünde bulundurulmadığını göstermektedir.

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, ilköğretim 7. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem" adlı metnin makale türünde olduğu belirtilmektedir.

"Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem" adlı metinde, yazarın, konuyu Atatürk'ün sözlerinden alıntılarla ve yaptığı çalışmalara örnekler vererek ispatlamaya

çalışması ve nesnel bir dil kullanması gibi, metnin genel olarak makale türünün özelliklerine uygun olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca öğretmen kılavuz kitabında, düşünce yazısı olarak belirtilen "Millî Kültürün Önemi" adlı metnin de aynı gerekçelerle makale türünü yansıttığı tespit edilmektedir. Böylece, söz konusu kitapta iki makalenin yer aldığı görülmektedir.

"Atatürkçülük" temasında yer alan "Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem" adlı metnin alt teması, Atatürk'ün Türk diline verdiği önem; "Millî Kültür" temasında yer alan "Millî Kültürün Önemi" adlı metnin alt temasının ise Atatürk'ün millî kültüre verdiği önem olarak tespit edilmiştir.

7.1.2.3. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin Temel Özellikleri

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu ve diğerlerinin, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Atatürk'ün Kişisel Özellikleri" ile "Tiyatro ve Gençlik" adlı iki metnin makale türünde olduğu belirtilmektedir. Söz konusu metinlerin temaları sırasıyla, Atatürk'ün kişisel özellikleri ile tiyatronun gençler için önemi olarak belirlenmiştir.

Söz konusu metinlerde yazarların, konuyu nesnel bir dille, alıntılarla ve örneklerle anlatmaları metinlerin makale türüne uygun olduğunu göstermektedir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, ilköğretim 8. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Sevgi Bilgisi Folklor", "Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri", "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", "Atatürk'ün Yazdığı Eserler", "Atatürk'te İnsan, Ulus ve Yurt Sevgisi" ile "Atatürkçü Çağdaşlaşmada Akılcılık, Bilim ve Teknoloji" adlarında toplam 6 adet makalenin yer aldığı tespit edilmiştir.

Söz konusu metinlerin temaları sırasıyla; folklor, Atatürk'ün kişiliği, Atatürk'ün eğitime verdiği önem, Atatürk'ün yazdığı eserler, Atatürk'te insan, ulus ve yurt sevgisi, Atatürk'ün akla ve bilime verdiği önem olarak belirlenmiştir.

"Atatürk'ün Yazdığı Eserler" adlı metnin dışında kalan metinlerde yazarların, bir düşünceyi örnek verme, alıntı yapma ve tanık gösterme gibi düşünceyi geliştirme yolarını kullanarak savunması ve bunu yaparken nesnel bir dil ile bakış açısı kullanmaları nedeniyle metinlerin makale türünün özelliklerini genel olarak yansıttıkları görülmektedir. Ayrıca metinlerde düşünce yazılarının planına uygun olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin bulunduğu ve metinlerin genellikle özgün metin niteliğinde olduğu yani gerçek yaşam için hazırlanan metinlerden oluştuğu tespit edilmiştir.

"Atatürk'ün Yazdığı Eserler" adlı metin ise başlığından da anlaşılacağı gibi Atatürk'ün yazdığı eserlerin basım tarihi ve içeriği hakkında bilgi veren, tanıtıcı bir metin özelliği göstermektedir. Altı paragraftan oluşan metnin, sadece bir paragraftan oluşan giriş bölümü ile bir cümleden oluşan sonuç bölümünde Atatürk'ün güçlü bir yazar oluşuna yer verilmektedir. Bunların dışında kalan diğer paragraflarda ise, Atatürk'ün yazdığı eserler tanıtılmaktadır:

> …
>
> Subaylık döneminde görevi gereği askerî konulara ağırlık veren Mustafa Kemal, Alman generali Litszmann (Litsman)'ın iki kitabını Türkçeye çevirerek "Takımın Muharebe Talimi (1910) adlarıyla yayımlamıştır. "Cumalı Ordugâhı (19089)" adlı kitabını da bu dönemde yazmıştır. 1911 yılında yazdığı "Tabiye Tatbikat Seyahati (Taktik Manevra Gezisi)" ile 1918 yılında yazdığı "Zabit ve Kumandanla Hasbıhâl (Subay ve Kumandanla Söyleşi)" de askerî alandaki diğer eserleridir (Köktürk ve Gül, 2007:127).

Bu nedenle, söz konusu metin, makale türünün özelliklerini yansıtmamaktadır.

7.1.3. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Metinlerinin Temel Özellikleri

Çalışmamızın bu bölümünde 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan sohbet türündeki metinlerin; sayıları, konu dağılımları ve türe uygunluğu ele alınmaya çalışılacaktır. Millî Eğitim Bakanlığının, Özgün Yayınlarının, Koza Yayınlarının, Evrensel Yayınlarının ve A Yayınlarının 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitaplarında sohbet türüne yer verilmediği görülmektedir.

7.1.3.1. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Metinlerinin Temel Özellikleri

Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.)., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Altan ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Tatlı Dil", "İyimserlik Kötümserlik", "Anadolu'nun Cirit Oyunları" ve "Komşusuzluk" adlı dört adet metnin sohbet türünde olduğu belirtilmektedir.

"İletişim" temasında yer alan "Tatlı Dil" adlı metnin alt teması tatlı dilli olmanın yararları, "Kavramlar ve Çağrışımlar" temasında yer alan "İyimserlik Kötümserlik" adlı metnin alt teması iyimser olmanın yararları, "Millî Kültür" temasında yer alan "Anadolu'nun Cirit Oyunları" adlı metnin alt teması cirit oyunu, "Toplum Hayatı" temasında yer alan "Komşusuzluk" adlı metnin alt teması ise komşuluk olarak tespit edilmiştir.

"Anadolu'nun Cirit Oyunları" adlı metnin dışında kalan diğer metinlerde, yazarların konuyla ilgili düşüncelerini okuyucuyla konuşuyormuş gibi samimi bir dille ve ispatlama amacı gütmeden ifade etmeleri nedeniyle bu metinlerin sohbet türünün özelliklerini yansıttıkları gözlenmiştir.

"Anadolu'nun Cirit Oyunları" adlı metinde yazarın cirit oyunları ile ilgili düşüncelerine değil de cirit oyunlarının kaynağı ve çıkışı, kuralları ile özelliklerine değinilmektedir. Bu nedenle, söz konusu metnin, cirit oyunları ile ilgili bilgi vermesi nedeniyle sohbet türünden daha çok, bir bilgilendirici metin niteliğinde olduğu görülmektedir.

Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., Harf Yayınları

Aköz ve Fındık'ın, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Atatürkçülük" temasında yer alan "Dil Devrimi" ile "Okuma Kültürü" temasında yer alan "Okuma Sanatı" adlı iki metnin sohbet türünde olduğu belirtilmektedir. Söz konusu metinlerin alt temaları ise sırasıyla, Atatürk'ün Türk diline verdiği önem ile okuma alışkanlığı olarak verilmiştir.

"Okuma Sanatı" adlı metinde yazarın, okuma alışkanlığı konusundaki görüşlerini okuyucuyla karşı karşıya konuşuyormuş gibi içten bir dille, kanıtlara başvurmadan ifade ettiği gözlenmektedir. "Okuma Sanatı" adlı metnin bu özelliklerinden dolayı, sohbet türünün özelliklerini genel olarak yansıttığı görülmektedir.

"Dil Devrimi" adlı metinde ise yazarın, "Atatürk'ün Türk diline verdiği önem" konusunu Atatürk'ün sözlerine, Türk Dil Kurumu'nun amaçlarına ve başarılarına değinerek kanıtlamaya çalıştığı görülmektedir. Ayrıca yazarın konuyu nesnel bir bakış açısıyla ve nesnel bir dille ele aldığı gözlenmektedir:

> …
>
> Türkiye Cumhuriyeti, uluslaşmayı, halkçı bir düzen kurmayı, çağdaşlaşmayı amaç edinmişti. Bunun önündeki engellerden biri de dildeki bozulmaydı. Bunu düzeltmek için 12 Temmuz 1932'de Türk dilini İnceleme Derneği kuruldu. Bu derneğin adı 1936'da *Türk Dil Kurumu* oldu. Türk Dil Kurumunun amaçları şunlardı:

> • Türk dilini yabancı dillerin etkisinden kurtarmak, kendi kaynaklarına dayanmasını, özleşmesini sağlamak.
> • Türkçeyi bilimsel yollarla geliştirip bilim, teknik, sanat kavramlarını karşılayacak duruma getirmek (Aköz ve Fındık, 2007:53).

Söz konusu metnin, bu özelliklerinden dolayı sohbet türünü yansıtmadığı ve daha çok makale türünün özelliklerini yansıttığı görülmektedir.

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Hak ve Özgürlükler" temasında yer alan "Hayal Çocuk" adlı metin ile "Atatürkçülük" temasında yer alan "Atatürk'ü Tanımak" adlı metnin sohbet türünde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, öğretmen kılavuz kitabında fıkra olarak belirtilmesine rağmen, metnin dil ve anlatım özellikleri ile verilen etkinliklerin sohbet türünün özelliklerini kavratmaya yönelik olması nedeniyle "Alışkanlıklar" adlı temada yer alan ve başlığı bulunmayan bir adet metnin de sohbet türünde olduğu görülmektedir. Bu metinlerin alt temaları ise sırasıyla; engelli bir çocuğun yaşama sevinci, Atatürk'ü tanımanın önemi ile okuma alışkanlığı olarak tespit edilmiştir.

"Hayal Çocuk" adlı metinde anlatımın, yazar tarafından değil de engelli bir çocuğun ağzından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca metinde yazarın düşünceleri yerine engelli çocuğun başından geçenler ve onun düşünceleri anlatılmaktadır:

> …
> Sokağa niçin çıkamadığımı anlamışsınızdır. Çünkü yürüyemiyorum. Kendimi bildim bileli böyleyim hiç yürüyemedim. Bacaklarım büyümüyor. Küçücük kaldılar. Ben büyüyorum bacaklarım büyümüyor. Acaba

> ayaklarının üstünde durmak nasıl bir duygu? Ben bilir miyim nasıl olduğunu, hiç yaşamadım ki (Yangın ve diğerleri, 2007:70).
> …

Bu nedenden dolayı söz konusu metnin sohbet türünün temel özelliklerini yansıtmadığı görülmektedir.

"Atatürk'ü Tanımak" adlı metin ile başlığı olmayan metinde ise, ele alınan konuyla ilgili düşüncelerin yazar tarafından, okuyucuyla konuşuyormuş gibi samimi bir dille anlatıldığı ve metnin sohbet türüne uygun olduğu tespit edilmiştir.

7.1.3.2. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Metinlerinin Temel Özellikleri

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu ve diğerlerinin, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Ahlâk", "Dinlemek Üzerine" ve "Eğer Gençlik Bilseydi" adlı üç metnin sohbet türünde olduğu belirtilmektedir. Bu metinlerin temaları sırasıyla; ahlâk, dinlemenin önemi ve gençliğin değeri olarak tespit edilmiştir.

Söz konusu üç metinde de, yazarların konuyla ilgili düşüncelerini okuyucuyla karşılıklı konuşuyormuş gibi aktarması ve bunu yaparken içten bir dil kullanarak düşüncelerini ispatlamaya çalışmamaları nedeniyle metinlerin sohbet türünü yansıttıkları görülmektedir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Hoşgörü", "Dost Acı Söylemeli", "Övülmek" ve "Adamlığın Okulu Yok" adlı dört metnin sohbet türünde olduğu belirtilmektedir. Metinlerin konuları sırasıyla; hoşgörü, dostluk, övülmek ve eğitim olarak tespit edilmiştir.

Söz konusu metinlerde, yazarların konuyla ilgili düşüncelerini okuyucuyla konuşuyormuş gibi samimi bir dille ve ispatlama amacı gütmeden ifade etmeleri nedeniyle bu metinlerin sohbet türünün özelliklerini yansıttıkları gözlenmiştir.

7.1.4. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkraların Temel Özellikleri

Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu kitaplarda bulunan fıkraların; sayıları, konu dağılımları, türe ve gerçek yaşamdaki sunuluş biçimine uygunluğu ele alınmaya çalışılacaktır.

Köşe yazılarına sadece, Bilpa Yayınlarının 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabı ile Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının ve Yıldırım Yayınlarının 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitaplarında yer verildiği görülmektedir.

7.1.4.1. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkraların Temel Özellikleri

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, “Hak ve Özgürlükler” temasında yer alan “Hiroşimalı Masihi Nii” adlı metnin fıkra türünde olduğu belirtilmektedir. Metnin teması, atom bombasının zararları olarak tespit edilmiştir.

Söz konusu metinde yazarın, konuyla ilgili düşüncelerini ayrıntıya inmeden, kanıtlama çabası içerisinde olmadan, konuşma diline yakın yalın bir dil ve akıcı bir üslûpla anlatması nedeniyle metnin, fıkra türünün özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Ancak metnin fıkranın gerçek yaşamdaki biçimine göre sunulmadığı gözlemlenmektedir.

7.1.4.2. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkraların Temel Özellikleri

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu ve diğerlerinin, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Kitap Çağı Geçti mi?" adlı bir adet metnin fıkra türünde olduğu belirtilmiştir. Metnin konusu, "teknolojik gelişmeler karşısında kitabın yeri" olarak belirlenmiştir.

Söz konusu metinde yazarın, konuyla ilgili düşüncelerini ayrıntıya inmeden, kanıtlama çabası içerisinde olmadan, okuyucuyla konuşuyormuş gibi anlatması nedeniyle metnin, fıkra türünün özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Ancak metnin fıkranın gerçek yaşamdaki biçimine göre sunulmadığı gözlemlenmektedir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "Okumak" adlı bir fıkranın yer aldığı görülmektedir.

"Okumak" gibi güncel bir konuda yazılan metinde yazarın dil ve anlatımının fıkra türüne uygun olduğu görülmektedir. Söz konusu kitapta da metnin, fıkranın gerçek yaşamdaki biçimine göre sunulmadığı gözlemlenmektedir.

7.1.5. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Metinlerinin Temel Özellikleri

Çalışmamızın bu bölümünde, ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında bulunan eleştiri metinlerinin; sayıları, konu dağılımları ve türe uygunluğu ele alınmaya çalışılacaktır.

Eleştiri türüne yalnızca, Yıldırım Yayınlarının 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer verildiği görülmektedir.

7.1.5.1. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Metinlerinin Temel Özellikleri

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, sadece"Ataç" adlı bir metnin eleştiri türünde olduğu belirtilmektedir. Ancak söz konusu metnin eleştiri metinlerinin temel özelliği olan başka bir yapıtı değerlendirme özelliğini yansıtmadığı görülmektedir. Bu metinde daha çok yazarın Ataç'ın edebiyatımızdaki yeri ile ilgili kişisel değerlendirmeleri yer almakta ve metin daha çok bir deneme görünümü sergilemektedir.

7.1.6. Sonuç

Sonuç olarak; İlköğretim ikinci kademe için hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki toplam 69 metnin türlere ve konulara göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 4 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Düşünce Yazılarının Temalara Göre Dağılımı

		İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitapları					İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitapları			İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları		
Ana Temalar	**Alt Temalar**	**M.E.B YAY.**	**ÖZGÜN YAY.**	**KOZA YAY.**	**EVRENSEL YAY.**	**A YAY.**	**M.E.B YAY.**	**HARF YAY.**	**BİLPA YAY.**	**MEB YAY.**	**YILDIRIM YAY.**	**TOPLAM**
SEVGİ	Aile Sevgisi	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	**2**
	İnsan Sevgisi	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	**2**
OKUMA KÜLTÜRÜ	Okuma Alışkanlığı	1	-	1	-	-	-	1	-	-	2	**5**
	Kitaplar	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	**3**
ZAMAN ve MEKÂN	Zaman Planlaması	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**1**
DOĞA ve EVREN	Çevrenin Korunması	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**2**
ATATÜRKÇÜLÜK	Atatürk'ün kişiliği ve fikir hayatı	-	-	1	-	-	-	1	1	1	1	**5**
	Atatürk'ün halkbilimine verdiği önem	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	**2**
	Atatürk'ün milli tarihimize verdiği önem	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	**2**
	Atatürk'ün kültür ve sanat anlayışı	-	-	-	1	-	2	1	-	-	-	**4**
	Atatürk'ün Türk diline verdiği önem	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	**3**
	Atatürk'ün akla ve bilime verdiği önem	-	-	-	-	-		1	-	-	1	**2**
	Atatürk'ün milli ahlakla ilgili görüşleri	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	**1**
	Atatürk'ün eğitime verdiği önem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	**1**
	Atatürk'ün yazarlığı ve eserleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	**1**
	Atatürk'ün millet sevgisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	**1**

Tablo 4 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Düşünce Yazılarının Temalara Göre Dağılımı (Devamı)

		İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitapları					İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitapları			İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları		
Ana Temalar	**Alt Temalar**	**M.E.B YAY.**	**ÖZGÜN YAY.**	**KOZA YAY.**	**EVRENSEL YAY.**	**A YAY.**	**M.E.B YAY.**	**HARF YAY.**	**BİLPA YAY.**	**MEB YAY.**	**YILDIRIM YAY.**	**TOPLAM**
BİLİM ve TEKNOLOJİ	İletişim Araçları	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	**1**
	Teknoloji ve Hayat	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	**1**
KAVRAMLAR ve ÇAĞRIŞIMLAR	Harfler ve Sayılar	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	**1**
	Oyun ve Eğlence	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	**1**
	Estetik Zevk	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	**1**
	Zıtlıklar	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**
DUYGULAR VE HAYALLER	Özlem	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**
	Mutluluk	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	**2**
MİLLİ KÜLTÜR	Oyunlar	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	**2**
	Türk Büyükleri	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	**1**
	Spor	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**
	Milli Kültürün Önemi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	**2**
İLETİŞİM	İnsanlarla İletişim	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**
	Uluslararası İletişim	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**
TOPLUM HAYATI	Komşuluk İlişkileri	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**
	Konukseverlik	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**
	Dostluk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	**1**
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER	İnsan Hakları	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**
	Özgürlükler	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**
ALIŞKANLIKLAR	Alışkanlık ve İnsan	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**
	İyi Alışkanlıklar	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	**2**
KİŞİSEL GELİŞİM	Sosyal Gelişim	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	**4**
	Sorumluluk	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	**1**
	Empati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	**1**
GÜZEL SANATLAR	Tiyatro	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	**1**
	Edebiyat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	**1**

Tablo 5 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Düşünce Yazılarının Türlere Göre Dağılımı

	İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitapları					İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitapları			İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları		
METİN TÜRLERİ	**M.E.B YAY.**	**ÖZGÜN YAY.**	**KOZA YAY.**	**EVRENSEL YAY.**	**A YAY.**	**M.E.B YAY.**	**HARF YAY.**	**BİLPA YAY.**	**MEB YAY.**	**YILDIRIM YAY.**	**TOPLAM**
DENEME	5	1	3	1	8	4	2	2	1	2	**29**
MAKALE	-	-	2	2	1	2	3	2	2	6	**20**
SÖYLEŞİ	-	-	-	-	-	4	2	3	3	4	**16**
KÖŞE YAZISI	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	**3**
ELEŞTİRİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	**1**
TOPLAM	**5**	**1**	**5**	**3**	**9**	**10**	**7**	**8**	**7**	**14**	**69**

7.2. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Düşünce Yazılarının Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın önceki bölümünde, ilköğretim ikinci kademeye yönelik hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazılarının türlere göre niceliksel dağılımı, metinlerin konuları, metinlerin söz konusu türe uygunluğu ve metinlerin sunuluş biçimi tartışıldı. Bu bölümde ise, ikinci kademe Türkçe kitaplarında düşünce yazılarının öğretimi amacıyla yapılan etkinlikler değerlendirilecektir.

7.2.1. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

7.2.1.1 Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın bu bölümünde, söz konusu kitaplarda deneme türünü öğretmeye yönelik hazırlanan etkinlikler belirlenerek bu etkinliklerin niteliği tartışılacak ve bu etkinliklerin deneme türünü öğretmedeki yeterliliği tartışılacaktır.

Erol, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Erol ve diğerlerinin, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabının "Okuma-Anlama" bölümünde, deneme dışındaki diğer türlerin öğretimine yönelik etkinlikler farklı bir zemin rengi kullanılarak belirtilmektedir. Ancak bu durum, deneme türündeki metinler için geçerli değildir. Kitapta sadece ilk deneme metni olan "Okuma Üstüne" adlı metnin türüne yönelik olarak aşağıdaki etkinliğe yer verilmiştir:

Öğrencilerinize;

- Okuduğunuz metnin konusu nedir?
- Yazar, okuma alışkanlığı hakkında neler ileri sürüyor?
- Yazar, ileri sürdüğü görüşleri kanıtlama gereği duyuyor mu?

sorularını sorup onları konuşturunuz. Ardından herhangi bir konuda kesin hükümlere varmadan, kendi kişisel görüş ve düşüncelerini anlattığı yazı türüne deneme dendiğini; sanat, ahlâk, hayat vb. konuları işlediğini kavratınız (Erol ve diğerleri, 2007: 86).

Bu metnin dışındaki diğer dört denemede ise, "metnin konusu ve ana düşüncesinin" sorulmasının dışında deneme türünün özelliklerini kavratmaya ya da hatırlatmaya yönelik herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır. Sadece, "Orman Küstü Bize" adlı metnin yazma etkinliği bölümünde, üretime dönük olarak, güdümlü yazma yöntemi kullanılarak öğrencilerden defterlerine "doğal yaşamı korumak ve çevreyi temiz tutmak için neler yapmaları gerektiğini" konu alan bir metin yazmaları istenmiştir. Daha sonra öğretmenin, öğrencilere, yazacakları metnin bir düşünce yazısı olacağını söylemesi ve gerekli açıklamaları yapması beklenmiş, yazma etkinliği bittikten sonra ise, öğrencilerin yazdıkları metinleri arkadaşlarıyla paylaşmaları için ortam hazırlanması, öğrencilerin ana düşünceye ulaşıp ulaşmadıkları, düşünce yazısı yazarken uyulması gereken kurallara uyup uymadıklarının öğrencilerle birlikte değerlendirilmesi istenmiştir.

Görüldüğü gibi, Erol ve diğerlerinin 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında, öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları deneme türünü kavrayabilmeleri için, "metnin konusunun ve ana düşüncesinin" sorulmasının yeterli olduğu düşünülmektedir. Metindeki ana düşünceyi geliştiren yardımcı düşüncelere, bu yardımcı düşüncelerden oluşan paragrafların incelenmesine ve denemenin planının kavratılmasına yönelik etkinliklere yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca söz konusu kitapta, deneme türünü diğer düşünce yazılarından ayıran en temel özellik olan yazarın "ben" anlatımının ağır bastığı öznel bir dil kullanmasını kavratmaya yönelik de etkinlik yer almamaktadır. Sonuç olarak, söz konusu kitapta, deneme türünün öğretilmesine yönelik etkinliklerin bu türün özelliklerini kavratmakta yeterli olmadığı görülmektedir.

Kapulu, A. ve diğerleri., Aydın M. (Ed.)., Koza Yayınları

Kapulu ve diğerlerinin, 6. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, türe yönelik etkinliklerin ayrı bir bölümde ele alınmadığı, tür ile ilgili çalışmaların "metni anlama ve çözümleme" bölümünde yer aldığı görülmektedir.

Çalışmamızın "metinlerin özellikleri" bölümünde, söz konusu kitapta deneme türü olarak belirtilen "Sevgi Paylaştıkça Çoğalır" adlı metnin, deneme türünün özelliklerini tam olarak yansıtmadığı belirtilmişti. Bu metinde, yazarın düşüncelerine çok az yer verilmesi, daha çok olayların ve kişilerin anlatılması, tür çalışmalarının da bu yanlışlık üzerine şekillenmesine neden olmaktadır. Öğretmen kılavuz kitabında, deneme türünün öğretimine yönelik aşağıdaki açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır:

> Öğrencilerden "Sevgi Paylaştıkça Çoğalır" metni ile "Eskici" metnini karşılaştırmalarını isteyiniz. Onlara iki metin arasında olayların gerçekliği ve anlatıcının konumu açısından hangi farklılıklar olduğunu sorunuz. Öğrencilerin cevaplarını aldıktan sonra "Eskici" adlı metinde yaşanmamış ama, yaşanma ihtimali olan olayların anlatıldığını; yazarın olayları yaşamadığını, yalnızca aktardığın; "Sevgi Paylaştıkça Çoğalır" metninde ise yazarın kendi başından geçen ve gerçekten yaşanmış olaylardan (anılardan) da hareketle insan sevgisi ve yardımlaşma konularındaki düşüncelerini özgürce anlattığını belirterek deneme türünün ve anıların özelliklerini kavratınız (Kapulu ve diğerleri, 2007: 43).

Yukarıdaki açıklayıcı bilgiler, öğrencilerin daha önceden öğrendikleri öykü türündeki bir metinle yeni karşılaştıkları deneme türündeki bir metnin olayların gerçekliği ve anlatıcının konumu açısından karşılaştırılmasını ve bu karşılaştırmada çıkan sonuçlardan öğrencilere deneme türünü öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu yöntem, öykü türü ile deneme türü arasında belirgin farkların bulunması nedeniyle öğrencilerin yeni türü kavramalarını kolaylaştıracaktır.

Çünkü öykü türü içerisinde olay, kişiler, yer ve zaman unsurlarının bulunduğu anlatıdır; deneme ise söz konusu unsurlarını değil de yazarın düşüncelerinin bulunduğu bir düşünce yazısıdır. Ancak "Sevgi Paylaştıkça Çoğalır" adlı metnin, yazarın düşüncelerinden çok, yazarın başından geçen olayların anlatıldığı anı türüne yakın olması nedeniyle, öğrencilerin "Eskici" adlı metin ile söz konusu metin arasındaki farkı anlamakta güçlük çekmelerine, öğrencilerin deneme türünü anıların anlatıldığı bir yazı olarak algılamalarına yol açmaktadır. Ayrıca, yukarıdaki açıklamada, söz konusu denemede, yazarın kendi başından geçen ve gerçekten yaşanmış olaylardan (anılardan) da hareketle insan sevgisi ve yardımlaşma konularındaki düşüncelerini özgürce anlattığı belirtilmektedir. Bu açıklamada, deneme türünün, anılardan hareketle bir konu hakkında düşüncelerin belirtildiği yazı türü olduğu vurgulanmaktadır. Oysa denemelerde anılardan yararlanılabilir, başımızdan geçen bir olay örnek olarak gösterilebilir ama, denemelerde anıları anlatmak bir amaç değil, düşünceleri geliştirmek için araçtır.

Yukarıdaki yanlışlığa benzer bir yanlışlık, deneme türü olarak verilen "Özgün Bir Konu Aranıyor" adlı metnin tür çalışmalarında da görülmektedir. Çalışmamızın "metinlerin özellikleri" bölümünde, söz konusu kitapta deneme türü olarak verilen "Özgün Bir Konu Aranıyor" adlı metnin, deneme türünün özelliklerini tam olarak yansıtmadığı belirtilmişti. Söz konusu metinde, öğrencinin, düşüncelerini değil de yaptığı ve yapmadığı eylemleri, bir iç konuşma biçiminde yazıya dökmesi nedeniyle günlük türüne daha yakın olması, tür çalışmalarının da bu yanlışlık üzerine şekillenmesine neden olmaktadır. Öğretmen kılavuz kitabında bu metnin tür özelliklerinin öğretimine yönelik ise aşağıdaki açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır:

> "Bu metinde olaylar mı yoksa bir konuyla ilgili duygu ve düşünceler mi anlatılmaktadır?" sorusundan hareketle deneme türünde hiçbir sınırlamaya bağlı kalmaksızın, düşüncelerin özgürce anlatıldığını belirtiniz (Kapulu ve diğerleri, 2007: 197).

Yukarıdaki açıklamada verilen "Bu metinde olaylar mı yoksa bir konuyla ilgili duygu ve düşünceler mi anlatılmaktadır?" sorusu, deneme türünün olay

yazısı değil de bir düşünce yazısı olduğunu kavratmaya yönelik nitelikli bir sorudur. Ancak söz konusu metinde, düşüncelerin değil de olayların yer aldığı görülmektedir. Bu durumun da öğrencilerin, deneme türünde olayların mı yoksa düşüncelerin mi anlatıldığını belirtmekte güçlük çekmelerine ve öğrencilerin deneme türünü, bir olay yazısı olarak algılamalarına neden olmaktadır.

Özetle, iki metnin olay yazısı özelliği taşıması, metni anlamaya yönelik öğrencilere verilen soruların da deneme türünün yapısına uygun olarak hazırlanmamasına neden olmuştur. Ayrıca, metni anlamaya yönelik sorularda, metnin düşünce yapısını kavratmaya yönelik soruların yerine metindeki olaylar zinciriyle ilgili sorulara daha fazla yer verildiği görülmektedir:

1. Yazar, yeni kardeşleri için neler yapıyor?
2. Yazar, kardeşlerine hangi öğütleri veriyor?
…
5. Sizce Haydar şu an ne yapıyor olabilir?
…
(Kapulu ve diğerleri, 2007: 42).

…
2. Evdekiler ona niçin yardımcı olmamaktadır?
3. Çocuk kitaplığını nasıl düzenlemiştir? Ablasının bu konudaki tavsiyesi nedir?
4. Çocuk kitap ve dergilerini neden raflarından indirmemektedir?
…
(Kapulu ve diğerleri, 2007: 199).

Söz konusu kitapta, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan başlık, konu ve ana düşünce ile ilgili etkinliklerin yer aldığı; düşünce yazılarının birbirinden ayırt etmede çok önemli bir unsur olan metnin dil özellikleriyle ilgili etkinliklerin ise yer almadığı gözlenmektedir.

Düşünce yazılarının öğretiminde metnin ana fikrini bulmak kadar, yazarın düşüncelerinin sorgulanması da çok önemlidir. Söz konusu kitapta, öğrencileri eleştirel düşünmeye yönlendiren etkinliklerin de bulunduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Kapulu ve diğerlerinin, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında bulunan üç denemeden ikisinin deneme türünün özelliklerini tam olarak yansıtmadığı, tür çalışmalarının ve metni anlama sorularının da iyi hazırlanmadığı görülmektedir. Ayrıca, metni anlama ve çözümleme bölümlerinde, sadece başlık, konu, ana düşünce ve eleştirel düşünme ile ilgili etkinliklerin yer aldığı görülmektedir. İlgili ders kitabında denemeyi diğer düşünce yazılarından ayırt eden niteliklere, örneğin; yazarın kullandığı öznel dile ilişkin etkinliklere yer verilmediği görülmektedir.

Altıntaş, G. ve Bursalıoğlu, Y., Geçmen, C. (Ed.)., Özgün Yayıncılık

Altıntaş, Bursalıoğlu ve Geçmen'in, 6. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, deneme türüne yönelik etkinliklerin ayrı bir bölümde ele alınmadığı, tür ile ilgili çalışmaların okuma öncesi "hazırlık bölümünde" ve "metni anlama ve çözümleme" bölümünde yer aldığı görülmektedir.

Çalışmamızın "metinlerin özellikleri" bölümünde, söz konusu kitapta deneme türü olarak "Sevgili Babam" adlı bir metnin bulunduğu ve bu metnin, deneme türünün özelliklerini yansıtmadığı, metnin deneme türünden çok, anı türünün özelliklerini yansıttığı belirtilmişti. Metinde, yazarın düşüncelerinden çok, başından geçen olaylara yer verilmesinin, tür çalışmalarında da öğrencilerin deneme türünü yanlış kavramalarına neden olduğu görülmektedir.

Söz konusu kitapta, metnin "hazırlık bölümünde" deneme türünün kavratılması amacıyla aşağıdaki açıklamalar verilmiştir:

> Öğrencilerinizden metni dış görünüş açısından değerlendirmelerini isteyiniz. Metnin uzunluğu ya da kısalığı hakkında onları konuşturunuz. Metnin düz yazı olduğunu ve türünün diğer okudukları metinlerden farklı olduğunu sezdiriniz. Yazarın ele aldığı konuyla ilgili olarak kesin kurallara bağlı kalmadığını, görüşlerinin içtenlikle ortaya koyduğunu ve

bu tür de yazılan metinlere deneme denildiğini buldurunuz (Altıntaşve diğerleri, 2007: 119).

Okuma öncesinde öğrenciler, metni dış görünüş açısından değerlendirdiklerinde, metnin uzun ya da kısa olduğunu ve düz yazı olarak yazıldığını bulabilirler. Ancak metni okumadan o metnin türünün, diğer okudukları metinlerden farklı olduğunu anlamalarına imkân yoktur. Metnin anı türüne daha yakın olması nedeniyle, öğretmenin metinden yazarın düşüncelerini içeren cümleler bularak örnek gösterememesi, bu durumu daha da güçleştirmektedir.

Söz konusu kitapta, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan başlık, konu ve ana düşünce ile ilgili etkinliklerin yer aldığı; düşünce yazılarının birbirinden ayırt etmede çok önemli bir unsur olan metnin dil özellikleriyle ilgili etkinliklerin ise yer almadığı gözlenmektedir.

Görüldüğü gibi, Özgün Yayınlarının 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında, öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları deneme türünü kavrayabilmeleri için, "hazırlık bölümünde" öğrencilerin metnin sunuluş özelliklerini incelemelerinin deneme türünü kavramalarında yeterli olduğu düşünülmektedir. Oysa söz konusu kitapta, metindeki ana düşünceyi geliştiren yardımcı düşüncelere, bu yardımcı düşüncelerden oluşan paragrafların incelenmesine ve denemenin planına yer verilmediği görülmektedir. Deneme türünü diğer düşünce yazılarından ayıran özelliklerden biri olan yazarın "ben" anlatımının ağır bastığı öznel bir dil kullanmasına değinilmediği görülmektedir. Sonuç olarak, söz konusu kitapta, deneme türünün öğretilmesine yönelik etkinliklerin bu türün özelliklerini kavratmakta yeterli olmadığı görülmektedir.

Güngüt, G. ve Karaatlı, Ş., Esatoğlu, Z. (Ed.)., Evrensel Yayınları

Güngüt, Karaatlı ve Esatoğlu'nun, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, deneme türüne yönelik etkinliklerin ayrı

bir bölümde ele alınmadığı, tür ile ilgili çalışmaların "okuma-anlama bölümünde" yer aldığı görülmektedir. Bu bölümün sonunda okuma ve anlama etkinlikleri ile deneme türünün kavratılması için yapılacak etkinlikler "Metnin tür özelliklerini kavrayabilmeleri için öğrencilerinize aşağıdaki soruları sorunuz:" cümlesiyle birbirinden ayrılmaktadır.

Çalışmamızın "metinlerin özellikleri" bölümünde, söz konusu kitapta deneme türü olarak "Canım Kitap" adlı bir metnin bulunduğu ve bu metnin, deneme türünün özelliklerini genel olarak yansıttığı belirtilmişti. Deneme türüne örnek olarak verilen metnin, türün özelliklerini yansıtmasının, bu türün öğretimi için yapılan çalışmaların da amacına ulaşmasını sağladığı gözlenmiştir.

Söz konusu kitapta deneme türünün kavratılması için öncelikle sorularla, öğrencilerin, metinde bir olay mı, düşünce mi anlatıldığını bulmaları sağlanmakta daha sonra ise, yazarın düşüncelerini kanıtlamaya çalışıp çalışmadığı sorulmaktadır. Öğrenciler tarafından sorular cevaplandıktan sonra metnin bir düşünce yazısı olduğu ve türünün deneme olduğu belirtilmektedir. Daha sonra öğrencilerin metni anlatım özelliklerini sezmeleri amacıyla metinden yazarın öznel düşüncelerini içeren üç cümle verilir ve cümlelerden hareketle anlatıcının düşüncesini kanıtlama yoluna gidip gitmediği sorulur. Bu cümlelerde, kişiden kişiye değişen yargılara mı, kişisel duygu ve düşünceleri içeren ifadelere mi yer verildiği sorulur.

Öğrenciler tarafından sorular cevaplandıktan sonra, cümlelerde öznel anlatımın kullanıldığı belirtilir ve öznel anlatım ile nesnel anlatımın tanımı verilir. Ardından denemelerde, yazarın herhangi bir konu üzerinde özel görüş ve düşüncelerini iddiasız kesin kurallara varmaksızın anlatıldığı söylenir.

Bunların dışında öğrencilere, daha önce öğrendikleri öyküleyici anlatımdan yola çıkarak deneme türünde başlıca anlatım türlerinden birinin açıklayıcı anlatım olduğu sezdirilir. Ayrıca, düşünceyi geliştirme yolarından biri olan tanık gösterme, metinden alınan Nurullah Ataç'ın sözü verilerek, yazarın bu

sözü niçin kullanmış olabileceği üzerinde öğrencilerin düşünmesi sağlandıktan sonra açıklanır.

Sonuç olarak; Evrensel Yayınlarının 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, öykü türünün özelliklerinden yola çıkılarak karşılaştırmalı bir biçimde deneme türünün kavratılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin daha önce öğrendikleri bilgileri kullanarak yeni karşılaştıkları deneme türünün özelliklerini öğrenmelerini kolaylaştıracaktır. Şimdiye kadar incelenen diğer üç kitaptan farklı olarak söz konusu kitapta deneme türünün öğretilmesi amacıyla metnin başlığı, konusu ve ana düşüncesi ile ilgili etkinliklerin dışında, metinde yer alan yardımcı düşüncelerle, öznel yargılarla, anlatım biçimiyle ve düşünceyi geliştirme yollarıyla ilgili etkinliklerin bulunduğu görülmektedir.

Kara, M. ve diğerleri., Akbaş, A. (Ed.)., A Yayınları

Kara ve diğerlerinin, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, deneme türüne yönelik etkinliklerin ayrı bir bölümde ele alınmadığı, tür ile ilgili çalışmaların "okuduğunu anlama ve çözümleme bölümünde" yer aldığı görülmektedir.

Söz konusu kitapta yer alan sekiz deneme metninden yalnızca, "Sevgisiz, Işıksız ve Mektupsuz Kaldık" adlı metnin "okuduğunu anlama ve çözümleme bölümünde" deneme türü hakkında temel bilgileri kavratmak amacıyla etkinliklere yer verilmiştir. Bu çalışmalarda öğrencilere şu sorular yöneltilmiştir:

> Okuduğunuz metinde bir olay anlatılıyor mu? Gerekçeleriyle açıklayınız.
> Okuduğunuz metin yazarın kişisel düşüncelerini mi yansıtıyor? Metinden örnekler veriniz.
> Bu metni okurken yazarın sizi söylediklerinin doğruluğuna inandırmaya çalıştığını hissettiniz mi?(Kara ve diğerleri, 2007: 122).

Daha sonra öğretmenden, öğrencilerin cevaplarından hareketle onlara, denemenin, kişinin bir konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini, herhangi bir inandırma ve ikna etme kaygısı olmaksızın serbestçe anlattığı bir tür olduğunu örneklerle sezdirmesi istenmektedir.

Bu etkinlik, denemenin okuyucuyu inandırma kaygısı bulunmayan bir düşünce yazısı olduğunu kavratması açısından nitelikli bir etkinliktir. Ancak kitapta, denemenin en temel özelliği olan yazarın tutumunda ve dilindeki öznelliğin kavratılması için herhangi bir etkinliğe yer verilmediği görülmektedir.

"Sevgisiz, Işıksız ve Mektupsuz Kaldık" adlı metnin dışındaki deneme olarak verilen diğer yedi metinde, deneme türünün öğretilmesi amacıyla, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan başlık, konu ile ilgili etkinliklere yer verildiği; ana fikir ile ilgili etkinliklere ise sadece iki metinde yer verildiği görülmektedir. Ayrıca iki metinde de öğrencilerden düşünce yazısı yazmaları istendiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Kara ve diğerlerinin, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında sekiz metinden birinde deneme türünün temel özelliklerini kavratmaya yönelik etkinlik bulunduğu, bu etkinlikte de deneme türünün en temel özelliği olan yazarın diline değinilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca düşünce yazılarının başlıca unsurlarından olan yardımcı fikirleri, düşünceyi geliştirme yollarını, metnin anlatım biçimini buldurmaya yönelik etkinliklere de yer verilmediği görülmektedir.

7.2.1.2 Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.)., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Altan ve diğerlerinin, 7. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabının "Okuma" bölümünde, türlerin öğretimine yönelik

etkinlikler, farklı bir zemin rengi kullanılarak belirtilmektedir. Deneme türünün özelliklerinin öğretimi için de aynı yolun izlendiği görülmektedir.

Ancak söz konusu kitapta, dört deneme metninden sadece, ilk deneme metni olan "Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür" adlı metnin "okuma" bölümünde metni anlama ve yorumlama sorularından sonra öğrencilere metnin türünü kavratmak amacıyla aşağıdaki sorular sorulmaktadır:

- Okuduğunuz metnin konusu nedir?
- Okuduğunuz metinde yazar düşüncelerini ispat etmeye çalışmış mı?
- Bu metinde yazarın düşüncelerine katılmadığınız yer var mı?
- Yazar düşüncelerini kesin hükümlere bağlamış mı?

> Sorularını sorarak öğrencileri konuşturduktan sonra; "Yazarın herhangi bir konuda kesin hükümlere varmadan, kendi kişisel görüş ve düşüncelerini anlattığı yazı türüne deneme dendiğini hatırlatınız (Altan ve diğerleri, 2007: 87).

Kitapta daha sonra, öznel ve nesnel yargıları ayırt etmeleri için birer örnek verilir. Ardından, öğrencilerin, metinde yer alan cümlelerden beş tanesinin öznellik ve nesnellik açısından değerlendirmesi istenir. Bu açıklamalar, yazarın, denemede, düşüncelerini kesin hükümlere varmadan ve ispatlama çabası olmadan aktardığını kavratması açısından nitelikli bir etkinliktir. Ancak denemenin en temel özelliği olan yazarın tutumunda ve dilindeki öznelliğin kavratılması için herhangi bir etkinliğine yer verilmediği görülmektedir. Öznel ve nesnel yargılarla ilgili etkinliğin yer almasına rağmen, etkinlikte metinden seçilen beş cümleden dördününde nesnel yargılar içermesi nedeniyle bu etkinliğin türle ilişkilendirilmediği görülmektedir.

"Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür" adlı metnin dışında kalan diğer üç deneme metninde, deneme türünün özelliklerini kavratmak, ya da hatırlatmak amacıyla herhangi bir etkinliğin bulunmadığı tespit edilmiştir. Dahası, düşünce

yazılarının temel unsurlarından olan başlık, konu ve ana düşünce ile ilgili etkinliklere de diğer metinlerde yer verilmediği görülmektedir.

Bu durumların yanı sıra, dört metinden ikisinde öğrencilerin yazarın düşüncelerine katılıp katılmadığını sorgulayan, yani öğrencileri eleştirel düşünmeye yönlendiren etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bir metinde de öğrencilerden, yazarın kişisel görüşlerine yer verilen cümleleri işaretlemeleri istenir. Bu etkinliğin, denemenin yazarın öznel tutumunu içeren bir tür olduğunu kavratması açısından nitelikli bir etkinlik olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 7. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında dört metinden birinde deneme türünün temel özelliklerini kavratmaya yönelik etkinlik bulunduğu, bu etkinlikte de yazarın öznel tutumu ile diline değinilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca düşünce yazılarının başlıca unsurlarından olan yardımcı fikirleri, düşünceyi geliştirme yollarını ve metnin anlatım biçimini buldurmaya yönelik etkinliklere yer verilmediği görülmektedir.

Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., Harf Yayınları

Aköz ve Fındık'ın, 7. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, deneme türüne yönelik etkinliklerin ayrı bir bölümde ele alınmadığı, tür ile ilgili çalışmaların "okuma-anlama" bölümünde metni anlama sorularından sonra yer aldığı görülmektedir.

Söz konusu kitapta, iki deneme metninden yalnızca, "Sözlükle Arkadaşlık" adlı metnin "okuma-anlama" bölümünde, deneme türü hakkında temel bilgileri sezmeleri amacıyla öğrencilere şu soru yöneltildiği görülmektedir:

> Öğrencilere yazarın bu yazıda sözlükle ilgili olarak kendi görüşlerine mi yoksa başkasına ait görüşlere mi yer verdiğini sorunuz (Aköz ve Fındık, 2007: 161).

Cevapları aldıktan sonra öğretmenden "herhangi bir konuda yeni ve kişisel görüşlerin hâkim olduğu bir anlatım içinde sunulan düz yazı türüne 'deneme' dendiğini" açıklaması istenir.

Öğrencilere verilen sorudan ve denemenin tanımından anlaşılacağı üzere, deneme türünün sadece yazarın kişisel görüşlerini içeren bir yazı türü olduğu vurgulanmıştır. Ancak, deneme türünün bir düşünce yazısı olduğuna ve deneme türünde farklı bir dil kullanımının olduğuna değinilmediği görülmektedir.

"Yüksek Ahlâk" adlı denemede ise, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan başlık, konu ve ana düşünce ile ilgili etkinliklerin dışında, deneme türünün özelliklerini kavratmaya ya da hatırlatmaya yönelik her hangi bir etkinliğin yer almadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Aköz ve Fındık'ın 7. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında iki metinden birinde deneme türünün temel özelliklerini kavratmaya yönelik etkinlikler bulunduğu, bu etkinliklerde ve verilen deneme tanımında, deneme türünün en temel özelliği olan yazarın öznel tutumu ile diline değinilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca düşünce yazılarının başlıca unsurlarından olan yardımcı fikirleri, düşünceyi geliştirme yollarını ve metnin anlatım biçimini buldurmaya yönelik etkinliklere yer verilmediği görülmektedir.

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, 7. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, tür ile ilgili çalışmaların ayrı bir bölümde ele alınmadığı, deneme türüne yönelik etkinliklerin ise "okuma ve anlama" bölümünde sözcük çalışmalarından sonra yer aldığı görülmektedir.

Söz konusu kitapta, iki deneme metninden ilki olan "Neşe" adlı metinde metnin anlatım özelliklerinin kavratılması amacıyla aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. Metinde bir olay mı yoksa bir konu hakkındaki düşünceler mi anlatılmaktadır?
2. Yazar, hangi anlatım biçimine (hikâye etme, tartışma, açıklama vb.) başvurmuştur?
3. Konuyla ilgili açıklamalarını genellikle hangi tür yargılarla (öznel ya da nesnel) yapmıştır?
4. Düşüncelerini hangi yollarla (tanımlama, tanık gösterme, karşılaştırma, örnekleme, sayısal verilerden yararlanma, benzetme vb.) geliştirmiştir? (Yangın ve diğerleri, 2007: 245).

Görüldüğü gibi, sorularda, metnin anlatım biçimine, metindeki yargıların türüne ve düşünceyi geliştirme yollarına değinilmiştir. Bu durum öğrencilerin metnin anlatım özelliklerini fark etmeleri açısından oldukça önemlidir. Kitapta daha sonra, öğrencilerden, yazarın neşe hakkındaki yargılarını listelemeleri istenir. Bu etkinlik de öğrencilerin daha önce farkına vardıkları yazarın öznel tutumunu somutlaştırılması açısından önemlidir. Ancak bundan sonra, metnin anlatım özelliklerinden hareketle öğrencilere metnin türünün deneme olduğunu hatırlatan soru ya da etkinliğe yer verilmediği görülmektedir.

"Alışkanlık" adlı denemenin "okuma-anlama" bölümünde ise, metnin türüyle ilgili özellikleri ile anlatım özelliklerini kavramalarına yardımcı olmak için yukarıdaki sorulara ek olarak öğrencilere aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. Metnin konusu nedir?
2. Metinde ele alına konu düşüncelerle derinleştirmeye uygun mudur?
3. Yazar konuyu hangi yönüyle / yönleriyle (bilimsel, toplumsal, ahlâki vb.) ele almıştır?
4. Yazının anlatım planı nasıldır? Anlatım giriş, gelişme ve sonuç bölümleri üzerine mi kurulmuştur? Yoksa kendi kendine konuşur gibi mi yazılmıştır?
5. Metinde verilmeye çalışılan bir ana düşünce var mıdır? Varsa nedir?
6. Yazar bu metni neden yazmış olabilir?

(Yangın ve diğerleri, 2007: 288)

Öğrencilerin cevapları alındıktan sonra, öğretmenden, metnin deneme türünün bir örneği olduğunu belirtmesi istenir. Daha sonra öğrencilerden, cevaplardan yola çıkarak denemenin özelliklerini söylemeleri istenir ve denemenin tanımı ve özellikleri verilir:

> "Deneme, işlenerek geliştirmeye uygun herhangi bir konu üzerinde düşüncelerin kendi kendine konuşur gibi yazıldığı bir anlatım türüdür. Denemede düşünceler karşılaştırma, ilişki kurma, örnek verme gibi yollarla geliştirilir. Denemenin, diğer düşünce yazılarında belirgin olarak görülen giriş, gelişme ve sonuç gibi bir plan üzerine kurulması beklenmez." (Yangın ve diğerleri, 2007: 289).

Sonuç olarak, Yangın ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitabında, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan konu, ana düşünce ve yardımcı düşüncelerin sorulmasının dışında metnin anlatım özelliklerinin kavratılması amacıyla metnin anlatım biçimine, yazarın öznel tutumuna, düşünceyi geliştirme yollarına yönelik etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Bu durum öğrencilerin metnin anlatım özelliklerinden yola çıkarak metnin türünü kavramalarını kolaylaştırması açısından önemlidir.

7.2.1.3 Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu, Çimen ve Güzel'in, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, türlerin öğretimine yönelik etkinliklerin, "tür ve biçim çalışmaları" başlığı altında ayrı bir bölümde verildiği görülmektedir.

Söz konusu kitapta tek deneme metni olan "Neşe" adlı metnin "tür ve biçim çalışmaları" bölümünde, metnin konusunun "neşe" olduğu ve yazarın bu konu üzerinde düşüncelerini açıkladığı belirtilmektedir. Metnin ana düşüncesi de

bir cümle ile verildikten sonra yazarın, "neşe" konusunda kendi görüşlerini belirtmekle beraber, ispatlama yoluna gitmediği vurgulanmaktadır. Bu tür fikir yazılarının deneme olduğu belirtilmektedir. Daha sonra yazının giriş, gelişme ve sonuç paragrafının hangi paragraflar olduğu verilir. Öğrencilere bu bölümlerde neler anlatıldığı sorulur.

Öğrencilere paragrafların düz yazıdaki işlevlerinin kavratılması amacıyla, yazının türüne göre paragrafların da türlere ayrıldığı belirtilir ve bunların adları verilir. Her paragrafın bir konusu ile ana fikrinin bulunduğu ve bunların yazının bütünlüğünü sağlayan yardımcı unsurlar olduğu belirtilir.

Sonuç olarak; Saraçoğlu ve diğerlerinin, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, "tür ve biçim çalışmaları" bölümü, öğrencilere türle ilgili ezber bilgilerin verildiği bir bölüm olarak görülmektedir. Ayrıca, metnin konusu, ana düşüncesi, planı, türü ile ilgili bilgiler açıklanarak öğrencilere düşünme payı bırakılmadığı ve sadece bilgi düzeyinde soruların yöneltildiği belirlenmiştir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, türlerin öğretimine yönelik etkinliklerin, "tür ve anlatım özellikleri" başlığı altında ayrı bir bölümde verildiği görülmektedir.

Söz konusu kitapta, "Canım Kitap" ve "Alışkanlık" adlı denemelerin "tür ve anlatım özellikleri" bölümünde, metnin konusu verilmekte ve yazarın konuyla ilgili düşüncelerini dile getirirken kesin yargılara varmadığı, içten bir dil kullandığı belirtildikten sonra denemenin tanımı aşağıdaki biçimde yer almaktadır:

> "Herhangi bir konuya ilişkin kişisel görüş ve düşüncelerin kesin yargılara varılmadan, içten bir dille anlatıldığı böyle yazılara **deneme** denir." (Köktürk ve Gül, 2002:68-240).

Daha sonra, yazının giriş bölümünün hangi paragraflardan oluştuğu ve giriş bölümünde neler anlatıldığı açıklanmaktadır. Öğrencilerden gelişme ve sonuç bölümlerinde de benzer çalışmayı yapmaları istenmektedir.

"Canım Kitap" adlı denemenin "tür ve anlatım özellikleri" bölümünde, bunlara ek olarak, sohbette yazarın okuyucuyla konuşuyormuş gibi, denemede ise kendisiyle konuşuyormuş gibi bir anlatımın olmasının deneme ile sohbet arasındaki en belirleyici ayrım olduğu belirtilmekte ve anlatım biçimlerini bulmaya yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Saraçoğlu ve diğerlerinin 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında olduğu gibi Yıldırım Yayınlarında da türlerin öğretimine yönelik etkinliklerde daha çok bilgi aktarıldığı ve onları ezberciliğe yönelttiği görülmektedir. Metnin konusu, anlatım özellikleri ve türü ile ilgili bilgilerin doğrudan verilmesi yerine etkinliklerin öğrencilerin bu bilgileri keşfetme yoluyla bulmalarına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmeleri gerekmektedir.

Deneme türünün özelliklerini kavratmaya yönelik yapılan etkinlikler hazırlanan ölçeğe göre incelendiğinde ise aşağıdaki aktarılan sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 6 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin ve Deneme Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlanan Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Deneme Türüne İlişkin İfadeler	M.E.B (6.SINIF)	ÖZGÜN (6.SINIF)	KOZA (6.SINIF)	EVRENSEL (6.SINIF)	A YAY. (6.SINIF)	M.E.B (7.SINIF)	HARF (7.SINIF)	BİLPA (7.SINIF)	MEB (8.SINIF)	YILDIRIM (8.SINIF)
1. Metnin başlığına ilişkin etkinlik yer alıyor.	√	√	+	√	+	+	+	√	×	×
2. Metnin konusunu buldurmaya ilişkin etkinlik yer alıyor.	√	√	√	√	+	+	+	√	×	×
3. Denemelerde her türlü konunun ele alınabileceği sezdiriliyor.	+	×	√	√	√	√	√	√	√	√
4. Metnin dil özelliğini kavratmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	+	×	×	√	×	+	×	√	×	×
5. Yazarın kullandığı dilde öznelliğin çok belirgin olduğu sezdiriliyor.	×	+	×	√	×	+	×	√	×	×
6. Yazarın kullandığı dilde samimi bir üslûp kullandığı sezdiriliyor.	×	√	+	√	×	+	×	×	×	×
7. Yazarın kullandığı dilde ben kullanımının yoğun olduğu sezdiriliyor.	×	×	×	√	×	+	√	+	×	×
8. Kitapta yer alan metin türün özelliğini tam olarak yansıtıyor.	+	+	+	√	+	√	√	√	√	√
9. Metnin yazılma amacını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	×	×	×	√	+	×	×
10. Yazarın amacının kendi bakış açısını sunmak olduğu sezdiriliyor.	+	+	√	√	√	+	√	+	×	×
11. Metnin ana düşüncesini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	√	√	+	√	+	+	+	+	×	√
12. Metnin yardımcı düşüncelerini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	+	√	×	×	×	×	+	+
13. Düşünceyi geliştirme yolarıyla ilgili etkinlik yer alıyor.	×	×	+	√	×	+	×	+	×	×
14. Metindeki paragrafların birbirleriyle ilişkisinin kavranmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	√	×	×	×	×	×	×
15. Her paragrafın diğerlerinden farklı olduğu sezdiriliyor.	×	×	×	√	×	×	×	×	+	×
16. Metnin planının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	+	×	×	×	×	×	√	√
17. Metnin giriş bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	×	×	×	×	×	√	+
18. Metnin gelişme bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	×	×	×	×	×	√	√
19. Metnin sonuç bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	+	×	×	×	×	×	√	√
20. Yazarın konuya bakış açısının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	+	×	×	×	×	+	×	×
21. Metnin anlatım biçiminin kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	√	×	×	×	+	×	+
22. Ele alınan konuya ilişkin eleştirel düşünmeye yönelik etkinlik yer alıyor.	+	×	√	√	×		×	√	×	×
23. Metnin dil ve anlatım özelliklerinden hareketle türün tanımını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	+	×	+	×	×	+	×	×
24. Türe uygun yazma etkinliği yer alıyor.	+	×	√	×	×	+	+	√	×	×
25. Denemeye ilişkin yapılan tanımlamalar türün temel özelliklerini yansıtmaktadır.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	√

7.2.2. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın bu bölümünde ele alınan Türkçe ders kitaplarında kitaplarda makale türünü öğretmeye yönelik hazırlanan etkinlikler belirlenerek bu etkinliklerin niteliği tartışılacaktır. Bu etkinliklerin makale türünü öğretmede yeterli olup olmadıkları belirlenmeye çalışılacaktır.

İlköğretim ikinci kademe için hazırlanan Türkçe ders kitaplarından Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ve Özgün Yayınlarının 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitaplarında makale türüne yer verilmediği görülmektedir.

7.2.2.1 Altıncı Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Kapulu, A. ve diğerleri., Aydın M. (Ed.)., Koza Yayınları

Kapulu ve diğerlerinin, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında yer alan "Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri" ile "Türk Müziği ve Türk Folkloru" adlı makalelerde, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan başlık, konu, ana düşünce ve yardımcı düşünceler ile ilgili etkinliklerin bulunduğu tespit edilmiştir.

"Türk Müziği ve Türk Folkloru" adlı makalenin "metni anlama ve çözümleme" bölümünde bu etkinliklere ek olarak, öznel ve nesnel yargıların anlatıldığı ve öğrencilerden, bunlara metinden örnekler vermeleri istendiği görülmektedir. Ayrıca, yazarın ve Atatürk'ün düşüncelerini sorgulamalarına yönelik öğrencileri eleştirel düşünmeye yönlendiren sorulara da yer verildiği görülmektedir.

Sonuç olarak; Kapulu ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında, makale türü, Atatürk'ün özelliklerini ve yaptığı

çalışmaları anlatmak amacıyla hazırlanan ve daha çok bilgi içerikli bir metin olarak kullanılmıştır. Bu nedenle, makale türünün özelliklerini kavratmaya yönelik herhangi bir etkinliğin bulunmadığı görülmektedir. Etkinliklerde metinde nesnel bir dilin kullanıldığı sezdirilse de, metnin dil ve anlatım özelliklerinden hareketle makalenin özelliklerini buldurmaya yönelik etkinliklerin bulunmadığı gözlenmektedir. Bunlara ek olarak, "Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri" adlı makalenin "metni anlama ve çözümleme" bölümünde ise, verilen bir etkinlikte, öğrencilerden "kim", "ne", "ne zaman", "nerede", "neden", "nasıl" soru sözcükleri kullanarak metinle ilgili sorular oluşturmaları istenmektedir.

Ancak, "kim", "ne", "ne zaman", "nerede", "neden", "nasıl" soru sözcükleri, olay yazılarının unsurları olan olay, kişiler, zaman ve yer ile ilgili soru sözcükleri olup düşünce yazılarında yer verilemeyecek sorulardır. Bu nedenle, bir düşünce yazısı olan söz konusu metinden, bu sözcükleri kullanarak soru hazırlamaya çalışan öğrencilerin, metni bir olay yazısı gibi algılamaları kaçınılmaz olacaktır.

Güngüt, G. ve Karaatlı, Ş., Esatoğlu, Z. (Ed.)., Evrensel Yayınları

Güngüt, Karaatlı ve Esatoğlu'nun, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında yer alan "Atatürk ve Tarih" ile "Türk Müziği ve Folklor" adlı makalelerde de okuma sonrasında, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan konu, ana düşünce ve yardımcı düşünceler ile ilgili etkinliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında, "Atatürk ve Tarih" adlı makalede, öncelikle metnin planının kavratılması için makalenin giriş, gelişme, sonuç şeklinde planlandığı ve bu bölümlerde neler anlatılması gerektiğiyle ilgili açıklama yapılmaktadır.

Etkinliklerde öğrencilerin makalenin tür ve anlatım özelliklerini fark edebilmeleri amacıyla şu soruların sorulduğu görülmektedir:

> Okuduğunuz metinde bir olay mı anlatılmaktadır yoksa bir düşünce mi ortaya konmaktadır?
> Okuduğunuz metinde olay, varlık kadrosu, yer, zaman unsurları var mıdır?

(Güngüt ve diğerleri, 2007: 104).

Öğrenciler soruları cevaplandırdıktan sonra metnin düşünce yazısı olduğunu ve türünün de makale olduğu belirtilmektedir. Daha sonra makalelerin herhangi bir konuda bilgi vermek, bir konuyu veya düşünceyi açıklamak ya da bir düşünceyi ispatlamak amacıyla yazılan fikir yazıları olduğu açıklanmaktadır. Bunlara ek olarak, öğrencilerin, makalede bir düşüncenin savunulduğunu ve düşünceyi kanıtlama yollarını fark etmeleri amacıyla "Yazıda savunulan düşünceler ile yazarın bu düşüncelerini benimsetmek veya ispatlamak amacıyla nasıl bir yol izlediği" sorulmaktadır. Ayrıca, metnin anlatım türünün, planının ve paragraflar arası düşüncelerin kavratılması için de etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

"Türk Müziği ve Folklor" adlı makalede ise, metnin tür ve anlatım özelliklerinin kavratılması için sadece şu sorulara yer verildiği görülmektedir:

- Metinde anlatıcı kimdir?
- Okuduğunuz metinde bir olay mı anlatılmaktadır yoksa bir düşünce mi ileri sürülmektedir?
- Metinde ileri sürülen düşünceler nelerdir?
- Dinlediğiniz metnin anlatım özellikleri daha önce okuduğunuz veya dinlediğiniz hangi metinle benzerlik göstermektedir?
- Metinde öznel bir anlatım mı nesnel bir anlatım mı kullanılmıştır?
- Metnin türü nedir?
- Niçin böyle bir yargıya vardınız?

(Güngüt ve diğerleri, 2007: 99).

Sonuç olarak, Güngüt ve diğerlerinin 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında, öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları makale türünün özelliklerini kavramaları için metnin bir olay yazısı olmadığının, bir düşünce yazısı olduğunun sezdirilmesi yeterli görülmektedir. Daha sonra ikinci metinde öğrencilerden daha önce okudukları metinlerle benzerlik kurarak metnin türünü

bulmaları beklenmektedir. Ancak ilk metninde, makalenin özelliklerinin kavratılmasına yönelik etkinliklere yer verilmemesi öğrencilerin bu iki metni ilişkilendirmelerini güçleştirecektir.

Kara, M. ve diğerleri., Akbaş, A. (Ed.)., A Yayınları

Kara ve diğerlerinin, ilköğretim 6. sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, sadece "Atatürk'ün Kültür ve Sanat Anlayışı" adlı bir metnin makale türünde olduğu tespit edilmişti. Söz konusu ders kitabında makale türünün temel özelliklerini öğretmeye yönelik herhangi bir etkinliğin bulunmadığı belirlenmiştir.

7.2.2.2 Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.)., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Altan ve diğerlerinin, 7. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında yer alan "Millî Kültür" adlı makalede, düşünce yazılarının temel unsurlarından olan, başlık, konu, ana düşünce ve yardımcı düşüncelerle ilgili soruların yer aldığı görülmektedir. Söz konusu metnin yazma bölümünde ise, başlığı ve giriş bölümü verilen makalenin öğrenciler tarafından tamamlanmasını isteyen üretime dönük bir etkinliğe yer verildiği görülmektedir.

Kitapta makale türünde yer alan diğer metin olan "Türk Dili" adlı metnin "Okuma-Anlama" bölümünde, makale türünün temel özelliklerini öğretmek amacıyla "Millî Kültür" adlı metindekine benzer etkinliklere yer verildiği tespit edilmiştir.

- Yazar; metinde düşüncesini ispat ediyor mu?
- Düşüncesini nasıl savunuyor?
- Metinde farklı kanıtlardan faydalanmış mı?
- Bu metni hangi amaçla yazmıştır?

> Sorular cevaplandıktan sonra "Yazarın herhangi bir konuda bilgi vermek amacıyla bir gerçeği türlü kanıtlardan faydalanarak savunduğu yazılara makale dendiğini" söyleyiniz (Altan ve diğerleri, 2007: 126).

Sonuç olarak, Altan ve diğerleri'nin, 6. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında, sadece bir metinde türle ilgili çalışmaların bulunduğu tespit edilmiştir. Makaleyi, diğer düşünce yazılarından ayıran özellik olan yazarın düşüncelerini ispatlama çabasına değinildiği, ancak makalenin dil özelliklerini, anlatım biçimini ve planını kavratmaya yönelik etkinliklere yer verilmediği görülmektedir.

Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., Harf Yayınları

Aköz ve Fındık'ın, ilköğretim 7. sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında "Atatürkçülük" temasında bulunan üç makale metninin yazma bölümlerinde, türe ilişkin olarak öğrencilerden düşünce yazıları yazmaları istendiği, ancak bu yazının tür özellikleri hakkında bilgi verilmediği gözlemlenmektedir.

Yazma etkinliğinin dışında, sadece bir makalede metnin konusunun ve ana düşüncesinin sorulduğu, diğer metinlerde ise bu tür etkinliklere yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca, "Akla, Bilime ve Gerçeğe Önem Vermek" adlı metnin "Anlama ve Çözümleme" bölümünde, metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarıyla ilgili etkinliğin bulunduğu ve bu özelliklerin anlatıma katkısının sorulduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Harf Yayınlarının ilköğretim 7. sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında, makale türü olarak verilen metinlerin, öğrencilere Atatürk'ün özelliklerini ve yaptığı işleri anlatmak amacıyla ve sadece bilgi içeren bir yazı gibi kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu kitapta, bu metinlerin dili, anlatımı ve planının kavratılması ile düşünce yazılarının temel unsurlarından olan konu, ana düşünce ve yardımcı düşüncelere yönelik herhangi bir etkinliğin bulunmadığı görülmektedir.

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, ilköğretim 7. sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem" ve "Millî Kültürün Önemi" adlı makalelerin okuma sonrasında düşünce yazılarının temel özellikleri olan konu, ana düşünce, yardımcı düşünce ile makalede kullanılan nesnel dili kavratmaya yönelik etkinliklerin bulunduğu görülmektedir.

"Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem" adlı makalenin "Okuma ve Anlama" bölümünde bu etkinliklere ek olarak, öğrencilerin metnin anlatım özelliklerini kavrayabilmeleri amacıyla metindeki anlatımın kimin ağzından yapıldığına, metnin anlatım biçimine, yazarın bu anlatım biçimini seçmesinin nedenine ve yazarın okuyucuyu ikna etmek için hangi yollara başvurduğuna ilişkin soruların yöneltildiği görülmektedir. Ayrıca, metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini özetlemeye ilişkin bir etkinliğe de yer verildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Yangın ve diğerlerinin, ilköğretim 7. sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, makale türünün diğer düşünce yazılarından ayrılan temel özellik olan yazarın bir düşünceyi ispatlamaya çalışmasını ve bunu yaparken kullandığı nesnel dili kavratmaya yönelik etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

7.2.2.3 Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu, Çimen ve Güzel'in, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer alan "Tiyatro ve Gençlik" adlı makalenin "Tür ve Biçim Çalışmaları" bölümünde, öncelikle metnin konusunun verildiği, daha sonra metnin giriş ve

gelişme bölümlerinin bire cümle ile özetlendiği, sonuç bölümünde anlatılanların ise, öğrenciler tarafından özetlenmesi istendiği görülmektedir. Ardından makale, baş makale ve yardımcı düşünceler hakkında bilgi verildiği ve metnin yardımcı düşüncelerinin birer cümle ile belirtildiği tespit edilmiştir.

"Atatürk'ün Kişisel Özellikleri" adlı makalenin "Tür ve Biçim Çalışmaları" bölümünde ise, "okunan metnin, Atatürk'ün kişisel özellikleriyle ilgili düşüncelerin yalın bir dille ve onun konuşmalarından örnekler vererek kanıtlanmaya çalışıldığı bir yazı" olduğu belirtilir ve öğrencilere bu özellikleri göz önünde bulundurduklarında metnin türünün ne olduğu sorulur.

Görüldüğü gibi, Saraçoğlu, Çimen ve Güzel'in, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, makale türünün öğretiminde, metnin konusu, dili, ana düşüncesi, yardımcı düşüncesi ve planı ile ilgili bilgiler verildiği görülmektedir. Ancak söz konusu kitapta makale türünün özelliklerinin etkinlikler çerçevesinde kavratılmasının yerine daha çok makale ile ilgili bilgilerin aktarıldığı görülmektedir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer alan 6 makalenin "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde makale türünün kavratılmasında Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 8. Sınıf ders kitabındaki ile benzer yolun izlendiği görülmektedir.

Diğer bir deyişle kitabın "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde, genel olarak, öğrencilere metnin konusunu buldurmak yerine metnin konusunun açıklandığı görülmektedir. Daha sonra yazarın bilgilendirme amacında olduğu ve bunu yaparken düşüncelerini ispatlamaya çalıştığı ve sonunda da kesin bir yargıya vardığı belirtilmektedir. Üç metinde, metnin makale türünde olduğu belirtilerek makalenin tanımı yapılırken, diğer üç metinde ise öğrencilere metnin türünün ne olabileceği sorulmaktadır. Ayrıca, metinlerde düşünce planıyla ilgili bilgiler ve sorulara da yer verildiği görülmektedir. Makalenin planının kavratılmasına yönelik

olarak metnin giriş bölümünün hangi paragraflardan oluştuğu ve bu bölümde neler anlatıldığı sorulduktan sonra, öğrencilerden gelişme ile sonuç bölümlerinde aynı etkinliği yapmaları istenmektedir.

Sonuç olarak, Köktürk ve Gül'ün, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabının "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde, metnin konusunun, anlatım biçiminin, yazarın amacının kavratılmasına yönelik etkinliklerin yerine açıklamaların bulunduğu görülmektedir.

Makale türünün özelliklerini kavratmaya yönelik yapılan etkinlikler hazırlanan ölçeğe göre incelendiğinde ise aşağıdaki aktarılan sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 7 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin ve Makale Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Makale Türüne İlişkin İfadeler	KOZA (6.SINIF)	EVRENSEL (6.SINIF)	A YAY. (6.SINIF)	M.E.B (7.SINIF)	HARF (7.SINIF)	BİLPA (7.SINIF)	MEB (8.SINIF)	YILDIRIM (8.SINIF)
1. Metnin başlığına ilişkin etkinlik yer alıyor.	√	×	×	+	×	×	×	×
2. Metnin konusunu buldurmaya ilişkin etkinlik yer alıyor.	√	√	√	√	+	√	×	×
3. Makale konularının bilimsel yöntemlerle incelerek ele alınabilecek konular olduğu sezdiriliyor.	×	×	×	×	×	×	×	+
4. Metnin dil özelliğini kavratmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	√	√	×	×	×	√	×	×
5. Yazarın kullandığı dilin nesnel bir dil olduğu sezdiriliyor.	+	√	×	×	×	√	+	+
6. Metin türün özelliğini tam olarak yansıtıyor.	√	√	√	√	√	√	√	√
7. Metnin yazılma amacını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	√	×	+	×	×
8. Yazarın amacının bir düşünceyi bilimsel yöntemlerle açıklamak olduğu sezdiriliyor.	×	√	×	√	×	+	+	√
9. Metnin ana düşüncesini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	√	√	×	√	+	√	+	+
10. Metnin yardımcı düşüncelerini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	√	√	×	√	×	√	+	+
11. Düşünceyi geliştirme yolarıyla ilgili etkinlik yer alıyor.	×	+	×	+	+	+	×	×
12. Metindeki paragrafların birbirleriyle ilişkisinin kavranmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	+	√	×	+	×	×	+	×
13. Her paragrafın diğerlerinden farklı olduğu sezdiriliyor.	×	√	×	×	×	×	+	×
14. Metnin planının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	×	+	×	+	√	√
15. Metnin giriş bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	×	×	×	+	√	√
16. Metnin gelişme bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	×	×	×	+	√	√
17. Metnin sonuç bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	×	×	×	+	√	√
18. Yazarın konuya bakış açısının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	+	×	×	×	×	×	×	×
19. Metnin anlatım biçiminin kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	×	×		+	×	+
20. Düşünce iletimi açısından metni eleştirmeye yönelik etkinlik yer alıyor.	+	×	×	×	×	×	×	×
21. Makaleye ilişkin yapılan tanımlar türün temel özelliklerinin yansıtmaktadır.	×	+	×	×	×	×	√	√
22. Metinde iletilmek istenen düşünce, izlenim ya da kanıların neden-sonuç ilişkilerine göre değerlendirme yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	√	×	×	×	×	×

Tablo 7 (Devamı) İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Makale Metinlerinin ve Makale Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi

23. Metnin dil ve anlatım özelliklerinden hareketle türün tanımını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	×	+	×	×	+	+
24. Metnin sunuluş biçimi gerçek yaşamdakilere uygundur.	×	×	×	×	×	×	×	+
25. Türe uygun yazma etkinliği yer alıyor.	×	×	×	√	√	×	×	×

7.2.3. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu kitaplarda sohbet türünü öğretmeye yönelik hazırlanan etkinlikler belirlenerek bu etkinliklerin niteliği tartışılacaktır. Bu etkinliklerin sohbet türünü öğretmede yeterli ve üretime dönük olup olmadıkları belirlenecektir.

Sohbet türüne, Millî Eğitim Bakanlığı'nın, Harf Yayınları'nın ve Bilpa Yayınları'nın ilköğretim 7. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe Ders kitapları ile Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve Yıldırım Yayınları'nın 8. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitaplarında yer verildiği görülmektedir.

7.2.3.1 Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.)., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Altan ve diğerlerinin, 7. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında ilk sohbet metni olarak yer alan "Tatlı Dil" adlı metnin "Okuma-Anlama" bölümünde öğrencilere metnin türünü kavratmak amacıyla aşağıdaki soruların verildiği görülmektedir:

- Yazar metinde konuyu derinlemesine işlemiş mi?
- Yazar karşısında biri varmış gibi zaman zaman sorular sorup konuşuyormuş hissi vermiş mi?
- Yazar konuşmadaki gibi devrik cümlelerden yararlanmış mı?

(Altan ve diğerleri, 2007: 69)

Söz konusu kitapta yukarıdaki sorularla ilgili öğrenciler konuşturulduktan sonra sohbetin tanımı ve özellikleri verilmektedir. Bu etkinlik, metnin dil ve anlatım özelliklerinden yola çıkarak öğrencilerin türe ilişkin bilgilere ulaşmasını sağlaması

açısından nitelikli bir etkinliktir. Bu etkinliklere ek olarak, metnin başlığı ve içeriğine ilişkin etkinlikler ile "Yazma" bölümünde de özdeyişlerden yola çıkarak sohbet yazma etkinliğinin verildiği görülmektedir.

"Tatlı Dil" adlı sohbetin dışında kalan diğer üç sohbette ise, metinden paragraflar alınarak verilen paragraflarda kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını bulmaya yönelik etkinlikler dışında sohbet türünün özelliklerinin kavratılması için herhangi bir etkinliğe yer verilmediği görülmektedir.

Sonuç olarak; Altan ve diğerlerinin, 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe öğretim kitaplarında, sadece bir metinde sohbet türünün özelliklerini buldurmaya yönelik etkinliğin bulunduğu görülmektedir.

Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., Harf Yayınları

Aköz ve Fındık'ın, ilköğretim 7. sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında yer alan "Okuma Sanatı" adlı metnin "Anlama ve Çözümleme" bölümünde, öğrencilerin metnindeki düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklamaları için öğrencilere "Yazar, metinde, okuduğu yazar ve eserlerin isimlerine neden yer vermiştir? Bunun metnin anlatımına nasıl bir katkısı vardır?" sorularının yöneltildiği görülmektedir.

Kitapta daha sonra, metnin dil ve anlatım özelliklerini değerlendirmesi amacıyla yedi ifade verilerek metne uygun olanların işaretlenmesi istenmektedir. Ayrıca, öğrencilerden, metnin ana fikri ile yardımcı fikirlerini birer cümle ile ifade etmeleri istenmektedir. Bunlara ek olarak kitapta, öğrencilere yazarın "okuma alışkanlığı" konusunu anlatırken kendileriyle konuşuyormuşçasına bir anlatım özelliği olup olmadığı sorularak sohbet türünün tanımının verildiği görülmektedir.

"Dil Devrimi" adlı sohbetin "Söz Varlığını Geliştirme" bölümünde, öğrencilerin metindeki öznel ve nesnel yargıları ayırt etmeleri ve cümleler arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini fark etmeleri amacıyla birer etkinlik verildiği görülmektedir.

Ayrıca "Anlama ve Çözümleme" bölümünde, metnin ana düşüncesi ile yardımcı düşüncelerini bulmaları istenmektedir.

Sonuç olarak; Aköz ve Fındık'ın ilköğretim 7. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, sadece ilk sohbet metninde sohbet türünün dil ve anlatım özellikleriyle ilgili etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, ilköğretim 7. sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Hayal Çocuk", "Atatürk'ü Tanımak" ve başlık kullanılmayan üç sohbetin "Okuma ve Anlama" bölümlerinde düşünce yazılarının temel unsurları olan başlık, konu, ana düşünce ve yardımcı düşüncelerle ilgili etkinliklerin bulunduğu görülmektedir.

Türkçe ders kitaplarında bulunan sohbet metinlerinin temel özellikleri incelenirken "Hayal Çocuk" adlı metinde, anlatımın yazar tarafından değil de engelli bir çocuğun ağzından gerçekleştirilmesi ve metinde yazarın düşünceleri yerine engelli çocuğun başından geçenler ve onun düşüncelerinin anlatılması nedeniyle metnin, sohbet türünün özelliklerini yansıtmadığı belirtilmişti. Bu durumun yukarıda sayılan etkinliklerin dışında sohbetin tür özelliklerini kavratmaya yönelik başka bir etkinliğin oluşturulmasını engellediği görülmektedir.

"Atatürk'ü Tanımak" adlı sohbet metninin "Okuma ve Anlama" bölümünde ise, bu etkinliklerin dışında sohbet türünün özelliklerinin kavratılması amacıyla aşağıdaki soruların yöneltildiği görülmektedir.

1. Metindeki anlatım kim tarafından yapılmaktadır? Bunu nereden anlıyorsunuz?
2. Anlatım nasıl başlamaktadır? Anlatım dili resmi mi yoksa samimi midir? Anlatımın bir konuşma havası içinde yapıldığının hissedebiliyor musunuz? Örnek vererek

açıklayınız.

3. Bu anlatımın amacı nedir?
4. Anlatan, amacına ulaşmak için hangi anlatım biçimine başvurmuştur (hikâye etme, tartışma, açıklama, vb.)? bunun nedenini açıklayınız.
5. Anlatan düşüncelerini hangi yollarla (tanımlama, alıntı yapma, soru sorma, örnek gösterme vb.) geliştirmiştir? Bunların anlatım üzerindeki etkisi nedir? Örnek vererek açıklayınız.

(Yangın ve diğerleri, 2007: 118).

Yukarıdaki sorular incelendiğinde, yazarın anlatımına, diline, hangi anlatım biçimini ve düşünceyi geliştirme yolunu kullandığına değinildiği görülmektedir. Kitapta öğrencilerden bu sorulardan yola çıkarak metnin tür özelliklerini söylemeleri istenmektedir.

Başlığı olmayan sohbet metninin "Dinleme ve Anlama" bölümünde ise, metnin türünün kavratılması amacıyla, öğrencilere, metnin türünü anlayıp anlamadıkları, bu metnin daha önce inceledikleri metinlerden hangilerine benzediği sorulmaktadır. Öğrenciler soruları yanıtladıktan sonra, sohbet türünün özelliklerini hatırlamalarına yardımcı olunmakta ve öğrencilerin metinde fark ettikleri sohbet türünün özelliklerini metinden örnekler vererek söylemeleri istenmektedir. Ayrıca bu etkinliklere ek olarak her iki sohbetin yazma bölümünde de öğrencilerden sohbet metni yazmaları istenmektedir.

Sonuç olarak; söz konusu kitapta, üç sohbet metninden ikisinde, öğrencilerin metnin dil ve anlatım özelliklerinden hareketle sohbet türünün özelliklerini keşfetme yoluyla bulmaları amacıyla etkinliklerin düzenlendiği görülmektedir.

7.2.3.2 Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu, Çimen ve Güzel'in, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer alan "Ahlâk" adlı sohbet metninin "Tür ve Biçim Çalışmaları" bölümünde, öncelikle metnin konusunun verildiği görülmektedir. Daha sonra yazarın anlatım biçiminin okuyucusuyla konuşuyormuş gibi olduğu ve yazarın ele aldığı düşünceyi fazla derinliğe inmeden anlattığı belirtilmektedir. Böyle yazılara sohbet denildiği belirtildikten sonra sohbet türünün tanımı yapılmaktadır.

"Dinlemek Üzerine" ile "Eğer Gençlik Bilseydi" adlı sohbet yazılarının "Tür ve Biçim Çalışmaları" bölümünde ise, öncelikle öğrencilere metnin anlatımı ve dili ile ilgili sorular sorulduğu görülmektedir. Ancak kitapta soruların hemen ardından cevapların yer aldığı dolayısıyla sohbet türünün özelliklerinin kavratılması yerine sohbetle ilgili bilgilerin aktarıldığı görülmektedir.

Bu etkinliklere ek olarak, her üç metinde de planı kavratmaya yönelik etkinliğin bulunduğu görülmektedir. "Sözlü ve Yazılı Anlatım" bölümünde ise, sadece bir metinde sohbet yazma etkinliğine yer verildiği görülmektedir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer alan dört sohbet metninin "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde, sohbet türünün kavratılmasında şu yolun izlendiği görülmektedir.

Kitaplarda önce, metnin konusu verilmekte ve yazarın anlatımının karşısındakiyle konuşuyormuş gibi içten olduğuna değinilmektedir. Böyle yazılara "sohbet" adı verildiği belirtilerek sohbet türünün özellikleri açıklanmaktadır. Metnin planının kavratılması amacıyla metnin giriş bölümünde neler anlatıldığı bir cümle ile

özetlenmekte, diğer bölümleri de öğrencilerin bulması ve açıklaması istenmekte, ayrıca ana düşüncenin hangi bölümde ortaya konduğu da öğrencilere sorulmaktadır. Bunlara ek olarak, "Hoşgörü" adlı sohbetin "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde, sohbetin makale ve fıkraya benzeyen ve ayrılan yönlerinin neler olduğunun sorulduğu görülmektedir. "Sözlü ve Yazılı Anlatım" bölümünde ise konuyla ilgili özdeyişler verilerek öğrencilerden sohbet yazmaları istenmektedir.

Sonuç olarak; Köktürk ve Gül'ün 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, sohbet türünün özelliklerinin kavratılması amacıyla sadece bir metinde karşılaştırma ve yazma etkinliği verildiği diğer üç metinde ise herhangi bir etkinliğin yer almadığı, sadece sohbet türünün özellikleri hakkında bilgi verildiği görülmektedir.

Sohbet türünün özelliklerini kavratmaya yönelik yapılan etkinlikler hazırlanan ölçeğe göre incelendiğinde ise aşağıdaki aktarılan sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 8 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet (Söyleşi) Metinlerinin ve Sohbet (Söyleşi) Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Sohbet (Söyleşi) Türüne İlişkin İfadeler	M.E.B (7.SINIF)	HARF (7.SINIF)	BİLPA (7.SINIF)	MEB (8.SINIF)	YILDIRIM (8.SINIF)
1. Metnin başlığına ilişkin etkinlik yer alıyor.	+	×	√	×	×
2. Metnin konusunu buldurmaya ilişkin etkinlik yer alıyor.	+	×	√	×	×
3. Metnin konusunun güncel olduğunu fark ettirmeye yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	×	×
4. Metnin dil özelliğini kavratmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	+	+	+	×	×
5. Yazarın kullandığı dilin öznel bir dil olduğu sezdiriliyor.	+	√	+	√	√
6. Yazarın kullandığı dilde samimi bir üslûp kullandığı sezdiriliyor.	+	+	+	√	√
7. Yazarın kullandığı dilde mizahî öğelerin yer aldığı ya da nükte olduğu sezdiriliyor.	×	×	×	×	×
8. Yazarın kullandığı dilin karşılıklı konuşuyormuş gibi olduğu sezdiriliyor.	+	+	+	√	√
9. Metin/ metinler türün özelliğini tam olarak yansıtıyor.	+	+	+	√	√
10. Metnin yazılma amacını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	+	×	×
11. Yazarın amacının kendi bakış açısını sunmak olduğu sezdiriliyor.	×	+	+	√	×
12. Metnin ana düşüncesini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	√	×	+
13. Metnin yardımcı düşüncelerini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	√	×	×
14. Düşünceyi geliştirme yolarıyla ilgili etkinlik yer alıyor.	√	+	+	×	×
15. Metindeki paragrafların birbirleriyle ilişkisinin kavranmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	×	×
16. Her paragrafın diğerlerinden farklı olduğu sezdiriliyor.	×	×	×	×	×
17. Metnin planının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	√	√
18. Metnin giriş bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	√	√
19. Metnin gelişme bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	√	√
20. Metnin sonuç bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	√	√
21. Yazarın konuya bakış açısının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	×	×
22. Metnin anlatım biçiminin kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	+	×	×
23. Düşünce iletimi açısından metni eleştirmeye yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×	×	×
24. Metinde iletilmek istenen düşünce, izlenim ya da kanıların neden-sonuç ilişkilerine göre değerlendirme yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	×	×	×

Tablo 8 (Devamı) İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Sohbet (Söyleşi) Metinlerinin ve Sohbet (Söyleşi) Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi

25. Metnin dil ve anlatım özelliklerinden hareketle türün tanımını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	+	+	+	×	×
26. Metnin sunuluş biçimi gerçek yaşamdakilere uygundur.	×	×	×	×	×
27. Türe uygun yazma etkinliği yer alıyor.	+	×	+	+	√
28. Yapılan söyleşi tanımları türün özelliğini yansıtıyor.	+	+	+	+	+

7.2.4. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın bu bölümünde, söz konusu kitaplarda fıkra türünü öğretmeye yönelik hazırlanan etkinlikler belirlenerek bu etkinliklerin niteliği tartışılacaktır. Bu etkinliklerin fıkra türünün tür özelliklerini öğretmede yeterli olup olmadıkları tartışılacaktır.

Fıkra türüne sadece, Bilpa Yayınlarının 7. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabı ile 8. Sınıflar için hazırlanan Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ve Yıldırım Yayınlarına ait Türkçe ders kitaplarında yer verildiği görülmektedir.

7.2.4.1. Yedinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.)., Bilpa-Pasifik Yayınları

Yangın ve diğerlerinin, ilköğretim 7. Sınıf için hazırlamış olduğu Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında, "Hiroşimalı Masihi Nii" adlı fıkranın okuma sonrası bölümünde, metnin konusu, ana düşüncesi ve yardımcı düşüncesinin sorulmasının dışında, fıkra türünü kavratmaya yönelik her hangi bir etkinliğin bulunmadığı görülmektedir.

7.2.4.2. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Saraçoğlu, Çimen ve Güzel'in, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer alan "Kitap Çağı Geçti mi?" adlı fıkranın "Tür ve Biçim Çalışmaları"

bölümünde, öncelikle öğrencilerden metni inceleyerek aşağıdaki soruları yanıtlamaları istenmektedir.

- Yazar, düşüncelerini kanıtlama kaygısı taşıyor mu?
- Yazar, düşüncelerini içten ve hoş bir anlatımla mı dile getiriyor?
- Metinde, yazarın kişisel görüşleri ve yorumları var mıdır?
  (Saraçoğlu ve diğerleri, 2007:116).

Daha sonra fıkranın tanımı yapılamaktadır. Fıkra ile makale türü karşılaştırılarak fıkranın daha kısa olduğu, yazarın söylediklerini kanıtlama kaygısı taşımadığı ve ele aldığı konuyu işlerken kişisel yorumlarını katarak işlediği açıklanmaktadır. Fıkralarda yazarın, makalede olduğu gibi okuyucuyu bilgilendirici, öğretici bir tutum takındığı ancak bunu yaparken hoş ve etkili bir anlatım kullandığı belirtilmektedir.

Kitapta, ayrıca metnin planını kavratmak amacıyla metnin giriş bölümünde anlatılanlar bir cümle ile özetlenmekte, gelişme ve sonuç bölümünde anlatılanları da öğrencilerin açıklaması istenmektedir. Söz konusu metnin "Anlam ve Anlatım Çalışmaları" bölümünde ise, metnin ana düşüncesi sorularak öğrencilerin bu düşünceye katılıp katılmadıkları sorulmaktadır. "Sözlü ve Yazılı Anlatım" bölümünde ise, metnin anlatım biçimi sorularak öğrencilerden "kitap okumanın yararları" konusunda önce bir düşünce planı yapıp konuyla ilgili yazı yazmaları istenmektedir.

Sonuç olarak; kitapta soruların hemen ardından cevapların yer aldığı dolayısıyla fıkra türünün özelliklerinin kavratılması yerine fıkrayla ilgili bilgilerin aktarıldığı görülmektedir.

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer alan "Okumak" adlı fıkranın "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde, öncelikle metnin konusu, bu konunun güncel bir nitelik taşıdığı ve yazarın bu konuyla ilgili

kişisel görüş ve düşüncelerini açıkladığı belirtilmektedir. Daha sonra, fıkra türünün tanımı yapılarak bu türün bir düşünce yazısı olduğu, gazete ve dergilerin iç sayfalarındaki köşelerde yayımlandığı ve bu yazıların kısa olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, fıkralarda giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan düşünce planı uygulandığı, giriş bölümünde konunun ortaya konduğu, bu konunu gelişme bölümünde yardımcı düşüncelerle açıklanıp örneklendiği, sonuç bölümünde ise bir yargıya varıldığı belirtilmektedir. Bu bölümlerde neler anlatıldığı birer cümle ile özetlenerek öğrencilerden bu bölümleri yazı üzerinde göstermeleri istenmektedir. Söz konusu metnin "Sözlü ve Yazılı Anlatım" bölümünde ise, konunun tanımı yapılarak konunun ana öğesi, bakış açısı ve türü örnek cümlelerle açıklanmaktadır: (Köktürk ve Gül:11)

"İyi kitaplar, en gerçek arkadaştırlar."
Ana öğe *bakış açısı*

Daha sonra öğrencilerden bu bilgiler ışığında verilen iki özdeyişin konusunu bulup ana öğesi, bakış açısı ve türü olmak üzere üç yönüyle ele almaları ve özdeyişlerden birini seçerek bir yazı yazmaları istenmektedir.

Sonuç olarak; Köktürk ve Gül'ün, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında, fıkra türünün özelliklerinin kavratılması amacıyla soru ya da etkinliklere yer verilmediği, bunun yerine fıkrayla ilgili bilgilerin aktarıldığı görülmektedir.

Fıkra türünün özelliklerini kavratmaya yönelik yapılan etkinlikler hazırlanan ölçeğe göre incelendiğinde ise aşağıdaki aktarılan sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 9 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Metinlerinin ve Fıkra Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Fıkra Türüne İlişkin İfadeler	BİLPA (7.SINIF)	MEB (8.SINIF)	YILDIRIM (8.SINIF)
1. Metnin başlığına ilişkin etkinlik yer alıyor.	×	×	×
2. Metnin konusunu buldurmaya ilişkin etkinlik yer alıyor.	√	×	×
3. Metnin konusunun güncel olduğunu sezdiriliyor.	×	√	√
4. Metnin dil özelliğini kavratmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	×
5. Yazarın kullandığı dilin öznel bir dil olduğu sezdiriliyor.	×	√	√
6. Yazarın kullandığı dilin gündelik konuşma dili olduğu sezdiriliyor.	×	+	+
7. Metin türün özelliğini tam olarak yansıtıyor.	√	√	√
8. Türe uygun okuma stratejilerini öğretmeye yönelik etkinliklere yer veriliyor.			
9. Metnin yazılma amacını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×
10. Metnin yazılma amacının okuru ikna etmek olduğu sezdiriliyor.	×	×	×
11. Yazarın amacının konuyla ilgili kendi bakış açısını sunmak olduğu sezdiriliyor.	×	√	√
12. Metnin ana düşüncesini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	√	√	×
13. Metnin yardımcı düşüncelerini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	√	×	×
14. Düşünceyi geliştirme yolarıyla ilgili etkinlik yer alıyor.	×	×	×
15. Metindeki paragrafların birbirleriyle ilişkisinin kavranmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	+	+
16. Her paragrafın diğerlerinden farklı olduğu sezdiriliyor.	×	√	+
17. Metnin planının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	√
18. Metnin giriş bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	√
19. Metnin gelişme bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	√
20. Metnin sonuç bölümünün kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	√
21. Yazarın konuya bakış açısının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×
22. Metnin anlatım biçiminin kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	×
23. Düşünce iletimi açısından metni eleştirmeye yönelik etkinlik yer alıyor.	×	√	×
24. Yapılan fıkra tanımları türün temel özelliklerini yansıtıyor.	×	√	√
25. Metinde iletilmek istenen düşünce, izlenim ya da kanıların neden-sonuç ilişkilerine göre değerlendirme yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×
26. Metnin dil ve anlatım özelliklerinden hareketle türün tanımını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×	×	×

Tablo 9 (Devamı) İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Fıkra Metinlerinin ve Fıkra Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi

27. Fıkraların diğer düşünce yazılarına göre daha kısa olduğu sezdiriliyor.	×	×	√
28. Metnin sunuluş biçimi gerçek yaşamdakilere uygundur.	×	×	×
29. Türe uygun yazma etkinliği yer alıyor.	×	√	√

7.2.5. İlköğretim İkinci Kademe İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu kitaplarda eleştiri türünü öğretmeye yönelik hazırlanan etkinlikler belirlenerek bu etkinliklerin niteliği tartışılacaktır. Bu etkinliklerin deneme türünü öğretmede yeterli olup olmadıkları belirlenecektir.

İncelenen Türkçe ders kitaplarından eleştiri türüne yalnızca, Yıldırım Yayınlarının 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında yer verildiği görülmektedir.

7.2.5.1. Sekizinci Sınıflar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Türünün Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Köktürk, M. ve Gül, M., Yıldırım Yayınları

Köktürk ve Gül'ün, 8. sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabında bulunan "Ataç" adlı eleştiri metninin "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde, öncelikle metnin amacının, Nurullah Ataç'ın edebiyatımızdaki yeri, çalışmaları ve kişiliğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunarak bir sonuca varmak olduğu belirtilmektedir. Bu açıklamadan sonra eleştiri türünün tanımı yapılmaktadır. Ayrıca, eleştirilerin de belli bir plana göre yazıldığı belirtilerek giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde neler anlatıldığı birer cümle ile özetlenmektedir. Öğrencilerden bu bölümleri metin üzerinde göstererek incelemeleri istenmektedir.

Görüldüğü gibi, Köktürk ve Gül'ün, 8. Sınıflar için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitabının "Tür ve Anlatım Özellikleri" bölümünde, eleştiri türünün kavratılması amacıyla metnin amacı, türü ve planı hakkında bilgi verilmesinin yeterli olduğu düşünülmektedir. Ancak türün özelliklerini kavratmaya yönelik etkili etkinliklere yer verilmemektedir.

Eleştiri türünün özelliklerini kavratmaya yönelik yapılan etkinlikler hazırlanan ölçeğe göre incelendiğinde ise aşağıdaki aktarılan sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 10 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Eleştiri Metinlerinin ve Eleştiri Türünün Öğretimine Yönelik Hazırlana Etkinliklerin Değerlendirilmesi

ELEŞTİRİ	YILDIRIM (8.SINIF)
1. Metnin başlığına ilişkin etkinlik yer alıyor.	×
2. Metnin konusunu buldurmaya ilişkin etkinlik yer alıyor.	×
3. Metnin konusunun başka bir sanat eseri olduğu sezdiriliyor.	×
4. Metnin dil özelliğini kavratmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×
5. Yazarın kullandığı dilin öznel/nesnel bir dil olduğu sezdiriliyor.	×
6. Metin türün özelliğini tam olarak yansıtıyor.	×
7. Metnin yazılma amacını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×
8. Metnin yazılma amacının bir eserin eksikliğini/değerini ortaya koymak olduğu sezdiriliyor.	+
9. Metnin ana düşüncesini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×
10. Metnin yardımcı düşüncelerini buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×
11. Düşünceyi geliştirme yolarıyla ilgili etkinlik yer alıyor.	×
12. Metindeki paragrafların birbirleriyle ilişkisinin kavranmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	√
13. Her paragrafın diğerlerinden farklı olduğu sezdiriliyor.	√
14. Metnin planının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	√
15. Yazarın konuya bakış açısının kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×
16. Metnin anlatım biçiminin kavratılmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×
17. Düşünce iletimi açısından metni eleştirmeye yönelik etkinlik yer alıyor.	×
18. Metinde iletilmek istenen düşünce, izlenim ya da kanılara katılış ya da katılmayış nedenlerinin açıklanmasına yönelik etkinlik yer alıyor.	×
19. Metinde iletilmek istenen düşünce, izlenim ya da kanıların neden-sonuç ilişkilerine göre değerlendirme yönelik etkinlik yer alıyor.	×
20. Metnin dil ve anlatım özelliklerinden hareketle türün tanımını buldurmaya yönelik etkinlik yer alıyor.	×
21. Metnin sunuluş biçimi gerçek yaşamdakine uygundur.	×

BÖLÜM IV

8. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın üçüncü bölümünde, düşünce yazılarının genel özellikleri ve düşünce yazılarını oluşturan türler açıklanmaya çalışılmış dördüncü bölümünde ise, ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazılarının tür özelliklerini öğretmeye yönelik hazırlanan etkinlikler çeşitli açılardan incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan bu bölüm ise, aktarılan kuramsal bilgiler ve yapılan incelemeler ışığında ulaşılan sonuçlar ortaya konulacak ve düşünce yazılarının her birinin tür özelliklerini kavratmaya yönelik örnek etkinlikler sunulacaktır.

8.1. Sonuç

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki düşünce yazılarının tür özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklerin değerlendirilmesinde, aşağıda aktarılan sonuçlara ulaşılmıştır:

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, türü deneme olarak belirtilen toplam otuz bir metin bulunmasına rağmen, bu metinlerin onu sadece ansiklopedik bilgileri aktarması, büyük oranda anı ya da günlük özelliği göstermesi gibi nedenlerden dolayı, deneme türünün özelliklerini yansıtmadığı tespit edilmiştir.

- İlköğretim İkinci kademe Türkçe ders kitaplarında, türü makale olarak belirtilen toplam yirmi metin bulunmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda bu metinlerden bir tanesinin ansiklopedik bilgiler içeren tanıtıcı bir metin olduğu belirlenmiştir. İlköğretim İkinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki komisyon tarafından yazılan, diğer bir deyişle özgün olmayan makale türündeki metinlerde, başlık içerik uyumsuzluğu ve tutarlılığın sağlanması gibi kimi durumlarda, sorunların yer aldığı gözlemlenmektedir.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, türü sohbet olarak belirtilen toplam on altı metinden üç tanesinin sohbet türünün genel özelliklerini yansıtmadığı görülmektedir.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, türü fıkra olarak belirtilen toplam üç metnin tamamının fıkra türünün genel özelliklerini yansıttığı gözlemlenmektedir.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, türü eleştiri olarak belirtilen bir metnin daha çok deneme türünün özelliklerini yansıtmasından dolayı, eleştiri metni niteliği taşımadığı gözlemlenmiştir.

- Yeni program çerçevesinde yazılan 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında, tür çalışmalarına ayrı bir bölümde yer verilmediği, bu çalışmaların okuma-anlama bölümünde yer aldığı, ancak 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında ise, tür çalışmalarının ayrı bir başlık altında incelendiği görülmektedir. İlköğretim Türkçe programının temel hedeflerinin öğrencilerin okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini geliştirmek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yeni programda sergilenen tutumun daha doğru olduğu görülmektedir. Ancak yeni program çerçevesinde hazırlanan pek çok kitapta, okuma-anlama stratejisi olarak metnin tür özelliklerinden hareket etmenin kullanılmadığı, metni daha iyi anlamlandırmak için, metnin tür özelliklerine ilişkin etkinliklere yeterince yer verilmediği gözlemlenmektedir. Halbuki her metin türünü diğerlerinden ayıran belli başlı özellikler yer almaktadır ve bu

özelliklere ilişkin etkinliklerin düzenlenmesi ve farklı türde metinleri anlamlandırmak için, farklı tutumların geliştirilmesi, öğrencilerin okuma-anlama sürecine daha fazla katkıda bulunacaktır.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, deneme türünün öğretimine ilişkin yapılanlar incelendiğinde, genel olarak metnin başlığına, konu ve ana düşüncesine ilişkin soruların yer aldığı görülmektedir. Ancak; metnin yapısı, metindeki düşünceyi geliştirme yolları, yazarın kullandığı dilin özellikleri, yazarın konuya bakış açısı ile ilgili durumlara ilişkin etkinliklere yer verilmediği görülmektedir. Bu açıdan deneme türüne yer veren ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitapları incelendiğinde, 6. sınıflarda Güngüt ve diğerlerinin, 7. sınıflarda ise Yangın ve diğerlerinin hazırlamış olduğu ders kitaplarındaki etkinliklerin daha nitelikli ve deneme türünün özelliklerini kavratır nitelikte olduğu görülmektedir.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında makale türünün öğretimine ilişkin yapılanlar incelendiğinde, genel olarak düşünce yazılarının temel unsurları olan metnin başlığına, konu ve ana düşüncesine ilişkin sorulara yer verildiği, ancak söz konusu metinde nesnel bir dil kullanıldığını ve temel olarak bir görüş ileri sürüldüğünü kavratmaya yönelik etkinliklere yer verilmediği görülmektedir. Makale türüne yer veren ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitapları incelendiğinde 6. sınıflarda Güngüt ve diğerlerinin, 7. sınıflarda ise Yangın ve diğerlerinin hazırlamış olduğu ders kitaplarındaki etkinliklerin daha nitelikli ve makale türünün özelliklerini kavratır nitelikte olduğu görülmektedir.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, sohbet türüne ilişkin hazırlanan etkinlikler incelendiğinde, Altan ve diğerlerinin 7. sınıflar için hazırlamış olduğu kitapta yer alan “Tatlı Dil” adlı metne ilişkin etkinliklerin metinin tür özelliklerini kavratma açısından daha nitelikli olduğu görülmektedir. Ayrıca yine 7. sınıflar için Yangın ve diğerleri tarafından hazırlanan sohbet türündeki iki metne ilişkin etkinliklerde, metnin tür özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

Diğer kitaplarda ise; sadece metni anlamlandırmaya yönelik etkinliklere yer verildiği ancak metin türleri arasındaki farkı kavratacak sorulara yeterince yer verilmediği görülmektedir.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, fıkra türünün öğretimine ilişkin yapılanlar incelendiğinde, hiçbir kitapta fıkra türünün özelliklerini kavratma yönelik etkinliklere yer verilmediği görülmektedir. 8. sınıflar için hazırlanan kitaplarda, fıkra türünün öğretimi amacıyla sadece bilgi aktarıldığı, ancak fıkra türünün planını kavratmaya yönelik etkinliklerin dışında herhangi bir etkinliğe yer verilmediği; Yangın ve diğerlerinin hazırladığı kitapta ise, sadece konuyu, ana düşünceyi ve yardımcı düşünceleri buldurmaya yönelik etkinliklerin yer aldığı görülmektedir.

- İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında eleştiri türünde sadece bir metnin yer aldığı, bu metnin de Köktürk ve Gül'ün, 8. sınıflar için hazırladığı kitapta bulunduğu, önceki bölümlerde belirtilmişti. Bu metne ilişkin de sadece metnin planını kavratmaya yönelik etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Ancak kitapta yer alan metnin, eleştiri metni özelliği taşımaması da bu etkinliklerin amacına ulaşmasını engellemiştir.

- İlköğretim ikinci kademede Türkçe ders kitaplarında yer alan düşünce yazıları ve bu yazıların öğretimine ilişkin etkinlikler incelendiğinde, metin seçiminde ve metinin temel özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklerde kimi sorunların yer aldığı görülmektedir. İlköğretim ikinci kademede, Türkçe dersinin okuma becerisine ilişkin temel hedef öğrencilerin okuduğu metni anlamlandırmasını sağlamak olsa da metnin tam olarak anlamlandırması için, bu soruların yanı sıra metnin tür özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklere de yer verilmesi gerekmektedir. Çünkü öğrenci gündelik yaşamda, bir gazetede fıkra yazısı okumaya başlamadan önce ya da okurken, yazarın güncel bir konudan bahsedeceğini, bu konuda öznel görüşlerine yer vereceğini dolayısıyla burada aktarılan görüşlerin mutlak doğruları ifade etmediğini, ayrıca yazarın görüşlerini aktarırken bunu okurla

konuşuyormuşçasına, resmi bir dil kullanmadan yapacağını kestirmesi gerekmektedir. Başka bir örnek vermek gerekirse; ilköğretim ikinci kademede yer alan öğrenciler bir makale ile öykünün içerik, kurgulanış, kullanılan dil gibi pek çok yönden oldukça farklı olduğunu, dolayısıyla her iki metni okurken de farklı tutumların farklı okuma biçimlerinin uygulanması gerektiğini, aksi taktirde bütün metinler için geliştirilen tek bir okuma tutumunun tam olarak anlamayı sağlayamayacağını kavramalıdırlar. Öğrencilerin bu gibi durumları kavramaları ve uygun okuma tutumlarını geliştirebilmeleri için de ders kitapları, bu durumları göz önünde bulundurarak oluşturulmalıdır.

- Düşünce yazılarının birbirinden ayrılan yönleri olmakla birlikte, birçok ortak noktaları da bulunmaktadır. Düşünce yazılarının öğretiminde hazırlanan etkinliklerde başlık, konu, ana düşünce, yardımcı düşünceler, plan gibi belirli ortak öğelerin bulunması gerekmektedir. Düşünce yazıları kurgulanışı, dilin kullanımı ve içerik açısından öğretici nitelikli metinler arasında yer almaktadır. Öğretici nitelikli metinlerin anlaşılmasının temel unsurlarından biri de metinlerde kullanılan kelime ve kavramlardır. Ancak öğretici metin olarak değerlendirdiğimiz düşünce yazılarını anlamlandırmak için, sadece söz konusu ortak öğelerin kavratılması yeterli değildir. Bu ortak öğelerin yanı sıra kurgusal metinlerden farklı bir okuma stratejisi de geliştirilmelidir.

- Öğretici nitelikli metinler, yazarın, bir konu üzerinde, belirli bir bakış açısıyla, çeşitli ifade yollarını kullanarak oluşturulan ve belirli iletileri olan metinlerdir. Bu iletiler herkesçe kabul edilebilir doğrular içermemesi nedeniyle öğretici metinleri anlamlandırma, kurgusal metinlerden farklı olarak eleştirel bir okuma tutumu gerektirmektedir. Bu çerçevede düşünce yazılarının öğretimi için hazırlanan etkinliklerde, öğrencilerin eleştirel bir tutum geliştirebilmeleri amacıyla, yazarın konuya bakış açısına ve düşünceyi geliştirme yollarına (örneklendirme, tanımlama, karşılaştırma, kanıtlama) yer verilmelidir. Bunlara ek olarak, öğretici metinleri eleştirel okuma amacıyla,

öğrencilerin metnin iletisini değerlendirmesi, bu iletilere katılma veya katılmama nedenlerini açıklayabilmesi gerekmektedir.

9. KAYNAKÇA

9.1. Kullanılan Ders Kitapları

Aköz, Ş. ve Fındık, Ö., (2007). *İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* İstanbul: Harf Eğitim Yayıncılığı.

Altan, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.). (2007). *İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara:Özgün Matbaacılık.

Altıntaş, G. ve Bursalıoğlu, Y., Geçmen, C. (Ed.). (2006). *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* Ankara: Özgün Matbaacılık.

Erol, A. ve diğerleri., Özbay, M. (Ed.). (2006). *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara: Semih Ofset.

Güngüt, G. ve Karaatlı, Ş., Esatoğlu, Z. (Ed.). (2007). *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* Ankara: Evrensel İletişim Yayınları.

Kapulu, A. ve diğerleri., Aydın M. (Ed.). (2007). *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* Ankara: Koza Yayınları.

Kara, M. ve diğerleri., Akbaş, A. (Ed.). (2006). *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* Ankara: A Yayınları.

Köktürk, M. ve Gül, M. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı.* Ankara: Yıldırım Yayınları.

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y. (2004). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara: Evos Basım Yayın.

Yangın, B., Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F., Yıldız, H., H. (Ed.). (2007). *İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı.* Ankara: (Bilpa)Pasifik Yayınları.

9.2. Yararlanılan Kaynaklar

Adalı, O. (2004*). Anlamak ve Anlatmak.* (2. baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.

Ağca, H. (2006). *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü.* Cilt VI. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Aktaş, Ş. (1986). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Akyol, H. (2006). *Türkçe Öğretim Yöntemleri.* Ankara: Kök Yayıncılık.

Büyükkavas Kuran, Ş. (2005). Fadiş, Bediş, Ediş'te İletiler. *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı.* Sayı: 104-105. (Ağustos/Eylül 2005).

Emir, S. (1970). *Fikir Yazıları Nasıl Yazılır?, Örnekleriyle Makale, Fıkra, Sohbet, Deneme.* (3. Baskı). İstanbul: Emir Yayınları.

Genç, İ. (2006). *Edebiyat Bilimi.* İstanbul: Şûle Yayınları.

Gökşen, E., N. (1970). *Kompozisyon İlkeleri ve Antolojisi*. İstanbul: Murat Ders Yayınları.

Günay, V. D. (2003). *Metin Bilgisi.* (2. baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.

İnam, A. (2006). Deneyen Deneme. *Kitaplık Dergisi*. Sayı: 91. (Şubat 2006).

İşeri, K. (1998). Okuma Ediminin Eğitimsel İşlevi. *Dil Dergisi*. Sayı: 70.

Kantemir, E. (1972). *Yazılı ve Sözlü Anlatım.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Karaalioğlu, S. K. (1980). *Edebiyat Sanatı.* (2. Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Karaalioğlu, S., K. (1975). *Sözlü-Yazılı Kompozisyon, Konuşmak ve Yazmak Sanatı.* (11. Basım). Ankara: İnkîlap ve Aka Kitabevleri.

Karadağ, M. (2003). *Yazılı Sözlü Anlatım.* Ankara: Ürün Yayınları.

Kavcar, C., Oğuzkan, A., F. ve Aksoy; Ö. (2004). *Yazılı ve Sözlü Anlatım.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (2004). Türkçe Öğretimi. (7. Baskı). Ankara: Engin Yayınevi.

Kıran, Z. ve (Eziler) Kıran, A. (2000). *Yazınsal Okuma Süreçleri.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Kudret, C. (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri 2.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.

Küçükkaragöz, H. ve Yeşilyaprak, B. (Ed.). (2002). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Lekesiz, Ö. (2003). Eleştirinin Görevi. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı.* Sayı 77/78/79. (Mayıs/Haziran/Temmuz 2003).

Moran, B. (2001). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri.* (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, E. (1995). *Okuma Sanatı.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Özdemir, E. (2002). *Eleştirel Okuma.* (5. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Öztokat, N. T. (2005). *Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar.* İstanbul: Multilingual Yayınları.

Par, A., H. (1977). *Planlı Yazma Sanatı.* (11. Baskı). İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.

Tansel, F. A. (1985). *İyi ve Doğru Yazma Usûlleri I-II-III.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Topaloğlu, Y. ve Doğan; L. (Ed.). (2006). *Üniversiteler İçin Türk Dili.* İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri, Yeni Yaklaşımlar.* Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Yardımcı, M. (2001). *Yazılı Anlatım İlkeleri & Ses ve Şekil Bilgisi.* Ankara: Ürün Yayınları.

Yardımcı, M. ve Tuncer, H. (2002). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı.* (2. Baskı). Ankara: Ürün Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (5. Basım). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, Y., Yıldız, C (Ed.). (2006). *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

10.ÖRNEK ETKİNLİKLER

10.1. Düşünce Yazılarının Tür Özelliklerini Kavratmaya Yönelik Örnek Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde yapılan belirlemelerin bir adım ötesine gidilerek düşünce yazılarının tür özelliklerinin kavratılması için, örnek etkinlikler sunulması amaçlanmıştır.

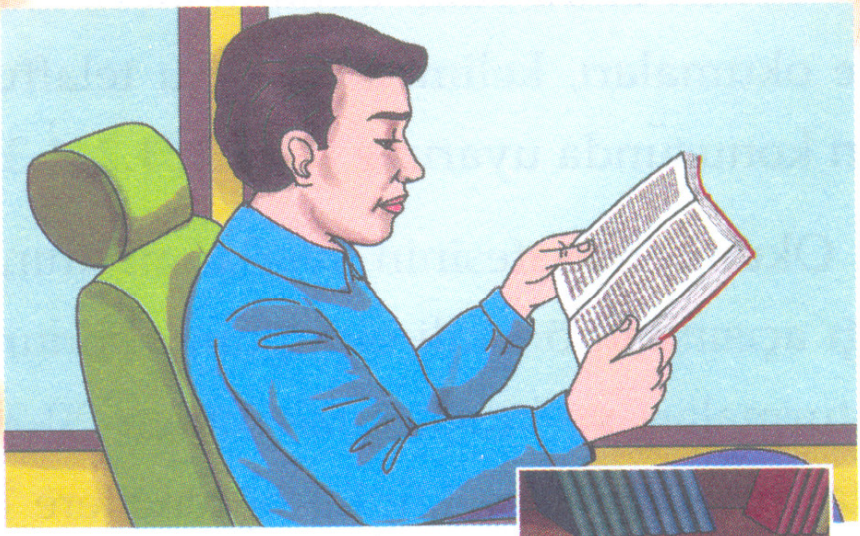
Söz konusu etkinlikler, düşünce yazısı başlığı altında ele alınan bütün türleri (deneme, makale, sohbet, fıkra, eleştiri) türleri kapsamaktadır. Bu çalışmada karşılaştırmalı bir bakış açısına olanak sunmak amacıyla her bir türe ilişkin metinler şu anda okutulmakta olan Türkçe ders kitaplarından seçilmiştir. Ancak kullanılmakta olan ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında, sadece bir tane eleştiri metni yer aldığından ve söz konusu metnin de eleştiri metninin özelliklerini yansıtmadığından dolayı, farklı bir kaynaktan eleştiri metni seçilmiştir. Yine Türkçe ders kitaplarındaki fıkraların güncel konuları içermemesinden dolayı, Türkçe ders kitaplarında yer almayan bir fıkra metni kullanılmıştır. Deneme, makale ve sohbet türleri için seçilen metinler ise, şu anda kullanılmakta olan ders kitaplarından alınmıştır. Bu doğrultuda seçilen metinler ve metinlerin yer aldığı kaynaklar şu şekildedir:

Tablo 11 Hazırlanan Etkinliklerde Kullanılan Metinler

Metnin Türü	Metnin Adı	Metnin Yer Aldığı Kaynak	Metnin Yazarı
Deneme	Canım Kitap	Evrensel Yayınlarının hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabı	Suut Kemal Yetkin
Makale	Sevgi Bilgisi Folklor	Yıldırım Yayınlarının hazırladığı 8. sınıf Türkçe ders kitabı	Hikmet Dizdaroğlu
Sohbet	Okuma Sanat	Harf Yayınlarının hazırladığı 7. sınıf Türkçe ders kitabı	Selim İleri
Fıkra	Sabun-Kavun-Koyun Sözlüden Yazılıya Geçiş	13.03.2008 tarihli Hürriyet gazetesi	Doğan Hızlan
Eleştiri	Fadiş, Bediş, Ediş'te İletiler	Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı	Şeyma Büyükkavas Kuran

Hazırlanan etkinlikler sadece ele alınan metnin tür özelliklerini kavratmaya yöneliktir. Diğer bir deyişle etkinliklerde bilinmeyen sözcükleri öğretmeye ya da metni anlamlandırmaya yönelik sorular yer almamaktadır. Etkinliklerde yer alan bütün sorular, sadece öğrencilerin söz konusu türün temel özelliklerini kavratmak amacıyla planlanmıştır. Bu nedenle bu çalışmada önerilen etkinlikler tek başına bir ders materyali olamaz. Söz konusu etkinlikler anlama (okuma, dinleme), anlatma (konuşma, yazma) etkinliklerine ek olarak metnin tür özelliklerini kavratmak amacıyla kullanılabilir.

CANIM KİTAP

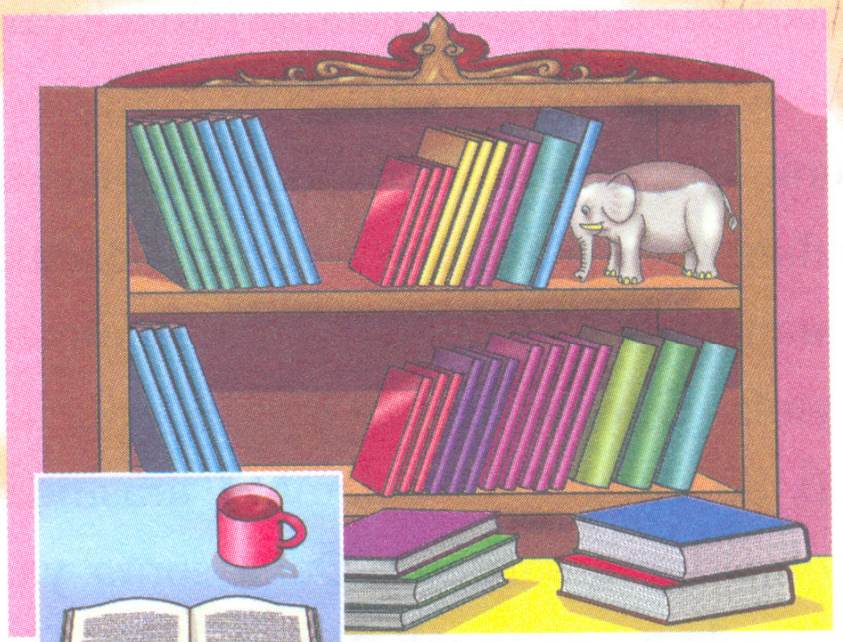

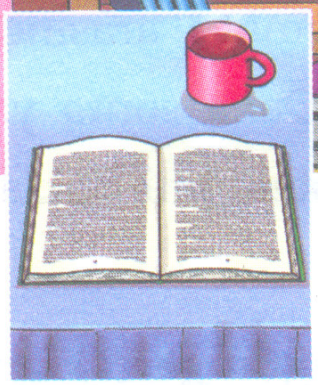

"Issız bir adada yapayalnız yaşamak zorunda kalsanız hangi romanları yanınıza alıp götürürsünüz?" sorusu, bir zamanlar Fransa'da anketçilerin pek hoşlandığı bir konuydu. Bu romanlar, anketçisine göre ya Fransız ya da dünya edebiyatından alınırdı. Böylece hem bazı yazarların beğenileri belirmiş hem de unutulmaya yüz tutmuş bazı sağlam eserler yeniden değerlendirilmiş oluyordu. Ama bu sorunun ortaya koyduğu asıl gerçek, edebiyatın insan hayatındaki vazgeçilmez varlığıdır. Bana öyle geliyor ki ıssız bir adada yaşamak zorunda kalan bir insana, "Yanınıza neler alıp götürürsünüz?" deseler, yaşamak için gerekli bir iki şeyden sonra gerisini gene kitaplara ayırırdı.

Nedir insanların kitaplara olan bu düşkünlüğü? Kitaplar, hele romanlar, şiir kitapları, neden insanların hayatında bu derece büyük bir yer alıyor? Bence bunu cevaplandırmak için "İnsan niçin okur?" sorusunu ilkin cevaplandırmak gerekir. İnsanlar toplu olarak yaşadıkları hâlde, gene de yaratıkların en yalnızlarıdır. Dıştan birbirlerine yakındırlar ama aralarında ne uzaklıklar vardır!

Dünyada hiçbir dost, insana kitaptan daha yakın değildir. Sıkıntımızı unutmak, donuk hayatımıza biraz renk, biraz ışık vermek, daracık dünyamızda bulamadığımız şeyleri yaşamak için tek çaremiz kitaplara sarılmaktır. Bırakınız ıssız bir adaya gitmeyi, herhangi bir yolculuğa çıkarken bile hangi okuryazar, yanına bir iki roman, bir iki şiir kitabı almayı düşünmez? Yolculukta, çoğu zaman olduğu gibi çevremize bakıp dalmaktan yanımıza aldığımız kitapları okuyamasak bile onları gene de elimizin altında bulundurmak isteriz. Çünkü onların can yoldaşı olduğunu biliriz. Düşünüyorum da şu dünyadan kitaplar yok oluverse yaşamak ne kadar güçleşir, çekilmez bir ağırlık olur.

Romancı veya şair için, yazmak nasıl dayanılmaz bir ihtiyaçsa okuyucu için de yazılanları okumak öyledir. En kötümser zamanlarımızda yardıma onlar koşar. Ataç, ölüm yatağında, kendisini görmeye gelen Sabahattin Teoman'a, "Hastalıkta ağrıları dindirici en iyi ilaç şiirmiş. Boyuna şiir okuyorum." dememiş miydi?

Kitap bizi avuttuğu gibi yükseltir de. Kısa hayatında insanın edindiği tecrübeler ne kadar azdır. Oysaki şiirler ve romanlar, yaratıcılarının iç tecrübeleriyle kaynaşır. Onlarla zenginleşir, onlarla eksiklerimizi gideririz.

Dünyamızı nasıl insansız düşünemezsek insanı da kitapsız düşünemeyiz, diyeceğim. Beyninde düşünce kıvılcımının parladığı andan beri, insan, düşündüğünü ve duyduğunu türlü şekillerle, eline ne geçirdi ise ona geçirmekten kendini alamamıştır. O gün bugün, insan yazıyor, yazdığını okutuyor. Yıllar, yüzyıllar geçiyor; bu arada kimi kitap unutuluyor, kimi kitap hatırlanıyor. Doğanlardan çok ölenler var. Ama yaşayanlar arasında her zevkten, her düşünceden okuyucuya arkadaşlık edecek kadar tükenmek nedir bilmeyenler de çok... Bana öyle geliyor ki yaratıcısı söylemiyor ama Robinson Cruose (Robenson Kuruzo)'nun en büyük acısı, adada kitapsız kalması olmuştur.

Suut Kemal YETKİN

1 Etkinlik

Canım Kitap

“Canım Kitap” adlı metne bakın ve soruları yanıtlayın.

Metnin başlığı ne?.....

Metnin yazarı kim?.....

Metin kaç paragraftan oluşuyor?.....

2 Etkinlik

Canım Kitap

“Canım Kitap” adlı metinde yazar sizce kitaplara karşı nasıl bir duygu besliyor olabilir? Tahmin Edin.

.....

.....

3 Etkinlik

Canım Kitap

Yazar her paragrafta hangi konuyu ele alıyor ve temel olarak bu paragraflarda ne söylemek istiyor?

1. Paragraf

Konu: .....

Vurgulanan Düşünce:

.....

4. Paragraf

Konu: .....

Vurgulanan Düşünce:

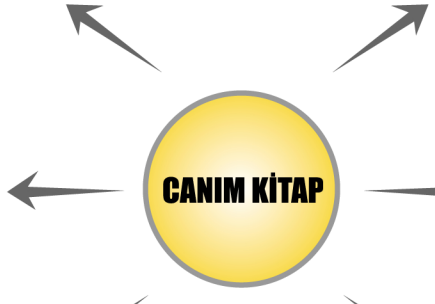
.....

2. Paragraf

Konu: .....

Vurgulanan Düşünce:

.....

5. Paragraf

Konu: .....

Vurgulanan Düşünce:

.....

3. Paragraf

Konu: .....

Vurgulanan Düşünce:

.....

6. Paragraf

Konu: .....

Vurgulanan Düşünce:

.....

4 Etkinlik

Canım Kitap

3. Etkinlikten yola çıkarak aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

Metnin konusu nedir?.....

Metnin konusunu bulmak için hangi paragrafa baktınız?.....

Metnin ana düşüncesi nedir?.....

Metnin ana düşüncesini bulmak için hangi paragrafa baktınız?.....

5 Etkinlik

Canım Kitap

Sizce yazar bu metini niçin yazmış olabilir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

6 Etkinlik

Canım Kitap

Aşağıdaki soruları metne göre yanıtlayınız.

Metnin giriş gölümünü hangi paragraf oluşturuyor?
.....
Yazar metne nasıl bir giriş yapmış?
.....

Metnin gelişme bölümü hangi paragraflardan oluşuyor?
.....
Yazar giriş bölümünde ortaya koyduğu düşünceyi bu bölümde nasıl(Örneklendirme, karşılaştırma, alıntı yapma, ...) geliştirmiş?
.....

Metnin sonuç bölümünü hangi paragraf oluşturuyor?
.....
Yazar bu bölümde nasıl bir sonuca ulaşmış?
.....

7 Etkinlik

Canım Kitap

Metinde yazarın kendi düşüncelerini yansıtan tümcelerden en çok dikkatinizi çeken beş tümceyi yazınız.Bu tümcelerdeki düşüncelere katılıyor musunuz? Yazınız.

YAZARIN DÜŞÜNCELERİ	BENİM DÜŞÜNCELERİM
Örnek: "İnsanlar toplu olarak yaşadıkları halde gene de yaratıkların en yalnızıdır."	Katılmıyorum
Örnek: "Dünyada hiçbir dost insana kitaptan daha yakın değildir."	Katılıyorum
1.....	.....
2.....	.....
3.....	.....
4.....	.....
5.....	.....

8 Etkinlik

Canım Kitap

Aşağıdaki anketi yakın çevrenizdeki kişilere uyulayınız.

YAZARIN DÜŞÜNCELERİ	EVET	HAYIR	KARARSIZIM
Örnek: "İnsanlar toplu olarak yaşadıkları halde gene de yaratıkların en yalnızıdır." sözüne katılıyormusunuz?			
Örnek: "Dünyada hiçbir dost insana kitaptan daha yakın değildir." sözüne katılıyormusunuz?			
1.....			
2.....			
3.....			
4.....			
5.....			

9 Etkinlik

Canım Kitap

Metinde “Bana öyle geliyor ki”, “ Bence”, “Düşünüyorum da” ile başlayan cümleleri bulup aşağıya yazınız. Yazarın bu sözcükleri niçin kullandığını tartışınız.

.....

.....

.....

.....

10 Etkinlik

Canım Kitap

Sizce kitaplar gerçekten insanın yalnızlık duygusunu giderebilir mi? Aşağıdaki iki seçenekten birisini seçip bu konuda kısa bir kompozisyon yazınız.

a) Bence kitaplar insanın yalnızlık duygusunu giderebilir. Çünkü;.....
.....
Ayrıca .....
.....Dahası .....
.....
Sonuç olarak .....
.....

b) Bence kitaplar insanın yalnızlık duygusunu gideremez. Çünkü;.....
.....
Ayrıca .....
.....Dahası .....
Sonuç olarak .....
.....

SEVGİ BİLGİSİ FOLKLOR

Birçokları folklor denince halk oyunlarını, gösterileri, eğlentileri anlar.'Oysa bu, yüzeysel bir görüştür. £ir toplumun ortak yaratılmış ürünlerinin tümü, o toplumun folklorunu oluşturur. Bu nedenle folklor hem bir bilim dalının adıdır hem de halk yaşayışının çeşitli etkinliklerini kapsamı içine alır.

Folklorun temel kaynağı "halk kültürü"dür. Bu kaynağın kapsamına giren her şey folklor ürünüdür: İnançlar, gelenekler, görenekler, töreler, edebî ürünler (masallar, türküler, mâniler, ninniler, efsaneler...), halk müziği, hepsi folklorun maddî ya da manevî belirtileridir. Bir ulusun folkloru bunlardan oluşur, bunlarsız olamaz. Bu sıralama bile folklorun ne denli geniş bir alanı kapsadığını, öbür bilim dallarıyla bağlantılı olduğunu göstermeye yetmektedir. Gerçekten, folklorun; tarih, coğrafya, toplum bilimi, hukuk, edebiyat, dil bilimi başta olmak üzere birçok bilimle yakın bir ilişkisi vardır.

Folklor ürünlerinin bir başka özelliği, "canlı" ve "yaşanılır" olmasıdır. İnançlar, masallar, türküler, oyunlar... kuşaktan kuşağa aktarılıp durur; aradaki bağlantı "gelenekle sağlanır. Toplum yapısının en sağlam harcı "gelenek"tir. Gelenekte kopukluk oldu mu folklor ürünleri de yozlaşıp özelliklerini yitirir. Bu özelliğinden ötürü, folklora konu olan ürünler üzerinde "değiştirme, düzeltme, düzenleme" yapılamaz.

Folklor "ulusal" temele dayanır; ama "evrensel" nitelik taşır. Bu, halk yaşayışının her yerde ortak nitelikler göstermesinden ötürüdür. Folklor ayrılıklara değil, benzerliklere önem verir; ortak noktaları belirlemeye çalışır. Böylece, başta ulusal basamakta olan folklor, benzerliklerinin çokluğu ve ortak noktaların yaygınlığı ile evrenselleşir. Birbirinden çok uzak ülkelerin insanları arasında aynı inançlara, aynı geleneklere rastlanır.

Folklor, bireyle insanlık arasında büyük boşluğu doldurmanın çabası içindedir. En büyük kaygısı "bugün"le "geçmiş"in bağlantısını sağlamaktır. Şimdiki ve geçmişteki insanlığa neler borçlu olduğumuzu, ancak folklorun verileriyle öğrenebiliriz. Auguste Compte (Ogüst Komt), "İnsanlık dirilerden çok, ölülerden oluşmuştur." diyordu. Folklor, geçmişe olan borcumuzu her an anımsatmakta, bizi "nankör" olmaktan kurtarmaktadır.

Folklor ayırıcı değil, birleştiricidir; insanlar ve toplumlar arasındaki sevgi ba ğını kurmaya ve güçlendirmeye çalışır. İnsanlar ve toplumlar birbirlerini ne denli iyi tanırlarsa aralarındaki anlaşmazlıklar da o denli azalır, ortadan kalkar. Folklor çalışmaları bizi bu amaca yaklaştırır; kişi ve toplum olarak benliğimizi kötülüklerden, bencil duygulardan arındırır.

Yeryüzünde insan eliyle ve kafasıyla yaratılan şeyler, binlerce yıllık bir geçmişin mirasıdır ve bizler bu mirasın sahipleriyiz. Onları anlamak, değerlendirmek ve yaşatmakla yükümlüyüz. Aynı sorumluluk bizden sonraki kuşaklara da düşmektedir.

Hikmet DİZDAROĞLU

Milliyet Sanat dergisi, sayı: 130 (Kısaltılmıştır.)

1 Etkinlik

Metne göz atın. Gördüğünüz ve önemli olduğunu düşündüğünüz sözcükleri aşağıya yazınız. Bu sözcüklerle ilgili neler biliyorsunuz? Yan tarafta yer alan sütuna yazınız (Süreniz bir dakika)

	Gördüğüm sözcükler / sözcük öbekleri	Bu sözcük / söz öbeği hakkında bildiklerim
1		
2		
3		
4		
5		

Sevgi Bilgisi Folklor

2 Etkinlik

“Sevgi Bİlgisi Folklor” adlı metinde sizce hangi konularda bilgi veriliyor olabilir? Tahmin edin.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3 Etkinlik

Metinde yazarın öne sürdüğü görüşler nelerdir? Boşluklara yazınız.

1. Paragraf
.....
.....

2. Paragraf
.....
.....

3. Paragraf
.....
.....

4. Paragraf
.....
.....

5. Paragraf
.....
.....

6. Paragraf
.....
.....

7. Paragraf
.....
.....

Yazar metinde temel olarak hangi görüşü öne sürüyor?
.....
.....
.....
.....

4 Etkinlik

Aşağıdaki tümcelerde altı çizilmiş ekler tümcelere nasıl bir anlam katmaktadır? Doğru seçeneği işaretletiniz.

- Bu yüzeysel bir görüş<u>tür.</u>
- Bir toplumun ortak yaratılmış ürünlerinin tümü o toplumun folklorunu oluştur<u>ur.</u>
- Folklorun temel kaynağı; "halk kültürü" <u>dür</u>.
- Bir ulusun folkloru bunlardan oluş<u>ur</u>, bunlarsız ol<u>maz.</u>

a) Nesnellik b) Öznellik c) Belirsizlik

5 Etkinlik

Sizde metinde kesinlik ifade eden iki tümce bulup aşağıya yazınız.

a) .....

b) .....

6 Etkinlik

Yazar " Sevgi Bİlgisi Folklor" adlı metni yazarken hangi kaynaklardan yararlanmış. Aşağıya yazınız.

a) .....

b) .....

c) .....

7 Etkinlik

Kaynaklar yazılırken hangi sıra takip edilmiş? Boşluklara yazınız.

a) Eserin adı **b)** Yazarın soyadı, adı **c)** Kitabın yayınevi **d)** Kitabın basım yeri **e)** Kitabın basım yılı

1. ..... **2.** ..... **3.** ..... **4.** ..... **5.** .....

8 Etkinlik

Yazar öne sürdüğü görüşü inandırıcı kılmak için hangi yollara başvuruyor? Aşağıdaki tabloyu doldurun.

Düşünceyi Geliştirme Yolları	Tümceler
Örneklendirme	
Tanımlama	
Tanık Gösterme	
Karşılaştırma	

9 Etkinlik

Sevgi Bilgisi Folklor adlı metin

- a) yaşanmış bir konuyu ele aldığı
- b) güncel bir konuyu ele aldığı
- c) bilimsel bir konuyu ele aldığı

ve

- a) nesnel bir bakış açısıyla yazıldığı için
- b) öznel bir bakış açısıyla yazıldığı için

- a) denemedir.
- b) anıdır.
- c) öyküdür.
- d) makaledir.

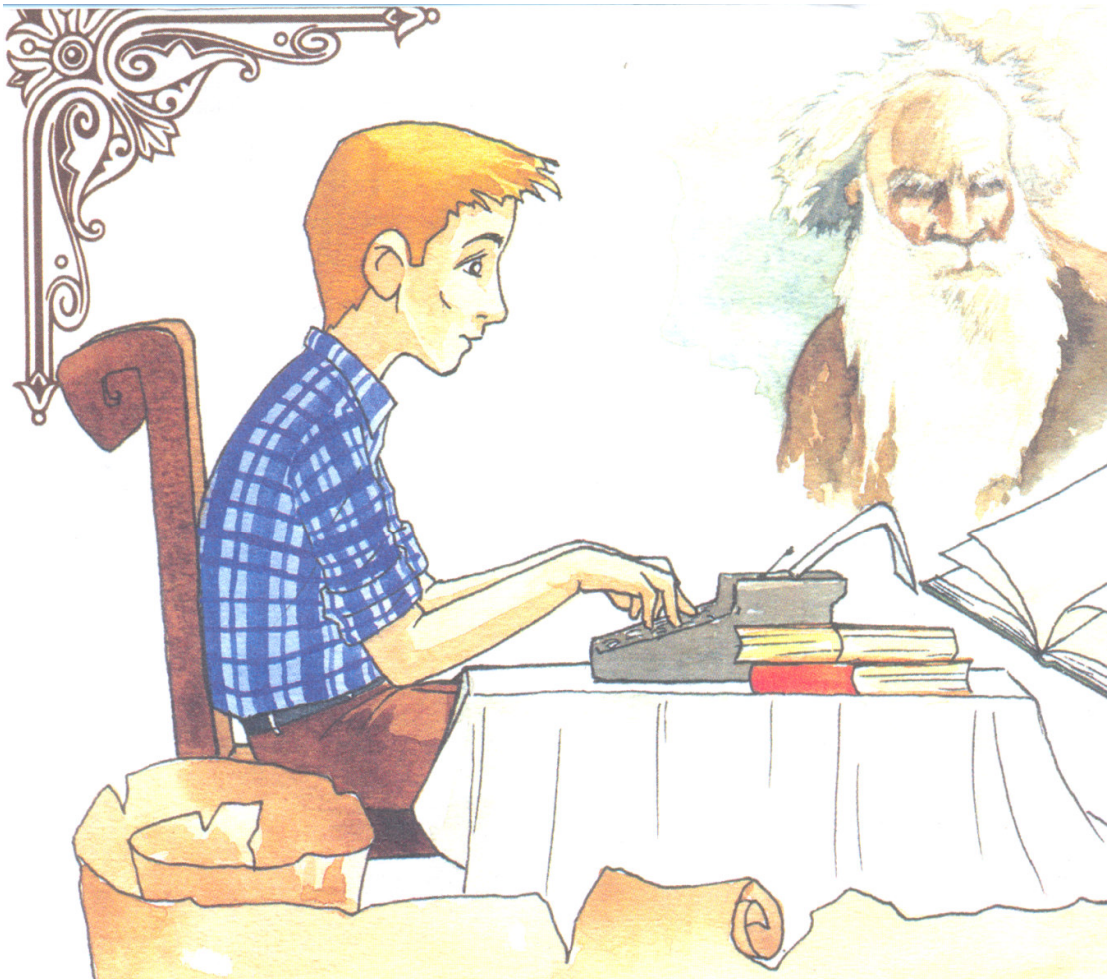
OKUMA SANATI

Okumaya çok küçük yaşta başladım. Andersen'in masallarıydı beni en çok etkileyen. Küçük "Kibritçi Kız"ın serüveniyle, zenginlik-yoksulluk konusundaki bütün düşüncelerimin bir anda değiştiğini anımsıyorum. Zenginlik, iç dünyamızın eğitiminde aranması gereken bir şey oldu benim için. Sonra "Deniz Kızı"nın o acıklı öyküsü de bu eğitimin, bir gönül eğitimi olması gerektiğini duyumsatmıştı. Ama okuma alışkanlığım, öğle uykusundan önce, annemin okuduğu masal ve öykü kitaplarından kaynaklanıyor. Yazarlığımın ilk aşamasını anneme; onun, sonsuz bir sabırla gerçekleştirdiği okuma saatlerine borçluyum.

Dokuz yaşındayken, Hürriyet gazetesinde Muazzez Tahsin Berkant'ın bölümler hâlinde yayımlanan "Yılların Ardından" romanını okumuştum. Kerime Nadir, Esat Mahmut, Oğuz Özdeş'in kahramanlık romanları, birkaç yıl başucu kitaplarım oldu. "Hıçkırık" ve "Posta Güvercini" beni çok etkiledi. İçli olmanın, insan için önemli bir erdem olduğunu bu romanlarla kavradım. Sırada Reşat Nuri, Halide Edip, Yakup Kadri üçgeni vardı. Böylelikle romancılığımızın klasiklerine geçtim. Şiirle tanışmam, Attilâ İlhan'ın aracılığıyla oldu. Onun "Sisler Bulvarı" şiirini defalarca okudum ve yer yer ezberledim. Hikâye sanatıyla ise biraz geç tanıştım ve uzun yıllar yalnızca hikâye yazmaya çalıştım.

Hangi yapıtlardı beni en çok etkileyen? Hangisi değildi ki? Çehov'un dramları, hele "Martı" ve "Üç Kız Kardeş" kaç kez hayatımı kurtardı, kaç kez gelecek güzel günlerin müjdesiyle yaralarıma şifa verdi. Bugün, her şeyimi okumaya borçlu olduğumu söyleyebilirim. Dostoyevski, insanı insan yapan tek özelliğin acıma duygusu olduğunu söyler. Bu acıma duygusunun somut bir anlam kazanmasıysa sanatın aracılığıyladır. Sanat, insanı güzelliğe yani insanca olana çeker. Okuma sanatının bu konuda daha önemli bir olanağı vardır. İnsan, bir başına yaşayamayacağını, en çok okurken hisseder. Bir kitabı okurken tek kişiden ikiye çıkarız ve gitgide çoğalırız.

Bütün yazarlarımızı okumaktan zevk aldım. Okuduğum, okuyabildiğim yabancı yazarlardan da tatlar aldım. Bana düşünce olarak ters düşen bir eser bile, bir yararlılık içeriyordu. Düşüncelerimi değerlendirmemi sağlıyordu. Sait Faik ve Sabahattin Ali, memleket insanı konusunda en büyük öğretmenlerim oldu. Hayatı ve insanı anlamak yetisini önce edebiyatla fark ettim. Böylece yazmak ve paylaşmak bende bir tutku olup çıktı.

Gençler kalıcı edebiyat eserlerini okumaya ne zaman başlamalı, diye soruyorsanız, bence klasikler her yaşta ve yeniden okunabilir. Her okuyuşumuzda da onlardan yeni tatlar alırız. Dostoyevski'yi geç okudum. Tolstoy'u daha önce okumuştum. Klasik eserlerin birçoğunun genç kuşakların büyük zevk alabileceği eserler olduğuna inanıyorum. Bir başlangıç olarak "Cinler" ağır gelebilir; ama "Beyaz Geceler" olağanüstüdür. Sonra, iyi bir kitabı el yordamıyla bulmak da her şeye karşın güzel bir uğraştır.

Kitaptan korkan ve kitaba karşı tavır alan toplumların, karanlık yazgılara sürüklendiğini hepimiz biliyoruz. Bu yüzden genç kuşaklar, kitabın ve okuma sanatının uçsuz bucaksız imkânlarına sığınmalıdır. Gençlerin mümkün olduğunca çok ve çeşitli görüşleri okumalarını dilerim.

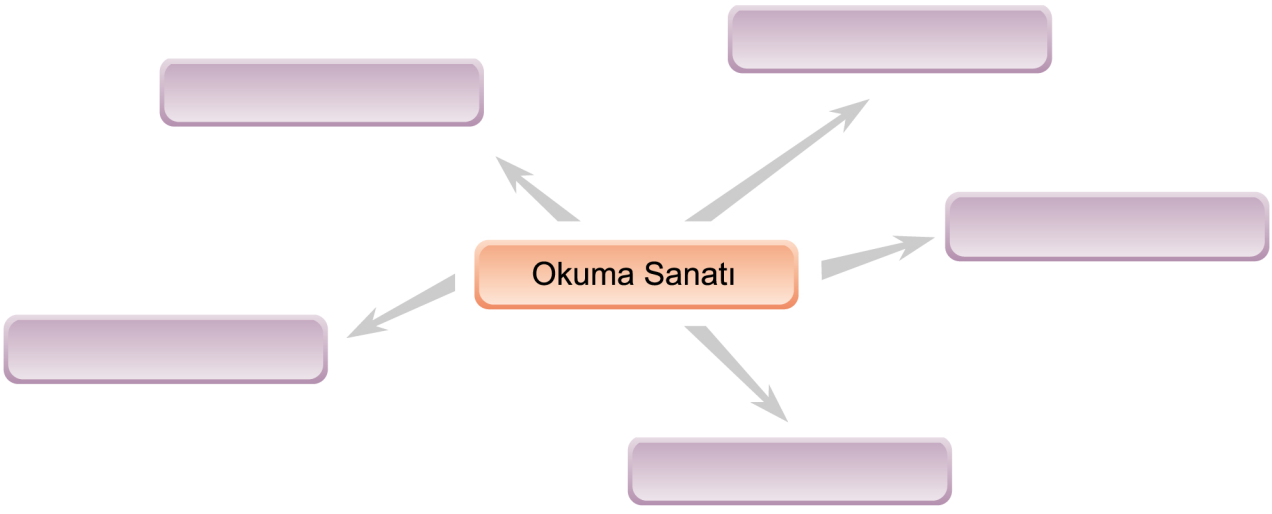
Maddi imkânları el veren ana babalar, duyarsız çocuklar ve gençler yerine, Türk toplumunu aydınlığa çıkaracak kuşaklar yetiştirmelidirler. Bunun tek yolu da, okuma sanatından geçer.

Selim İLERİ

(Milliyet Sanat Dergisi'ndeki metinden düzenlenmiştir.)

1 Etkinlik

"Okuma Sanatı" söz öbeğini duydugunuzda aklınızda çağrışan ilk sözcükleri aşağıdaki boşluklara yazarak kavram haritası oluşturunuz.

2 Etkinlik

Okumanın önemi ya da yeni çıkan kitaplar hakkında son günlerde gazatelerde, dergilerde okuduğunuz ya da televizyonda izlediğiniz bir haber var mı? Sınıfla paylaşın.

.....
.....
.....
.....
.....

3 Etkinlik

Kitaplarla ilgili gelişmeleri genellikle nerelerden takip ediyorsunuz? İlgili boşluğa "✓" işareti koyunuz.

Dergilerden takip ediyorum.	
Gazetelerin kültür sanat ile ilgili sayfalarından takip ediyorum.	
Televizyondaki sanat ile ilgili programlardan takip ediyorum.	
Kıtapçılardan takip ediyorum.	
Okuldaki ponolardan takip ediyorum.	

4 Etkinlik

Aşağıdaki ifadeleri okuyup "evet", "hayır" ya da " kısmen" seçeneklerinden birini seçip işaretleyiniz.

	Evet	Hayır	Kısmen
Yazar metni sanki benimle konuşuyormuş gibi yazmış.			
Yazar metinde konu ile ilgili bazı anılarını aktarıyor.			
Metinde bilimsel veriler aktarılıyor.			
Yazar metinde bir olay anlatıyor.			
Yazar metinde düşüncelerini anlatıyor.			
Yazar metinde çok fazla terim kullanmış.			
Metinde açık ve anlaşılır bir dil kullanılmış.			

5 Etkinlik

"Okuma Sanatı" adlı metin yedi paragraftan oluşmaktadır. Yazar bu paragraflarda temel olarak nelerden bahsediyor? Boşluklara yazınız.

7.paragraf — Yazar anne babaların çocuklarını okumaya teşvik etmeleri konusunda tavsiyelerde bulunuyor.

6.paragraf — .....

5.paragraf — .....

4.paragraf — .....

3.paragraf — .....

2.paragraf — .....

1.paragraf — Yazar kitap okumaya nasıl başladığını ve kendisine okuma sevgisini aşılayan ilk kitaplardan bahsediyor.

6 Etkinlik

Okuma Sanatı

Yukarıdaki etkinlikliğe bakın. Metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümünü hangi paragrafların oluşturduğunu aşağıdaki kutucuğa yazınız.

Giriş Bölümü	
Gelişme Bölümü	
Sonuç Bölümü	

7 Etkinlik

Okuma Sanatı

Aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

"Canım Kitap" adlı metnin konusu nedir?.....

"Canım Kitap" adlı metnin ana düşüncesi nedir? .....

8 Etkinlik

Okuma Sanatı

Sizce yazar bu metni hangi amaçla yazmış?

a) Anılarını anlatmak için yazmış.

b) Kitap okumanın ne kadar zevkli ve önemli bir etkinlik olduğunu vurgulamak için yazmış.

c) Önemli kitapları ve yazarları kısaca tanıtmak için yazmış.

9 Etkinlik

Metinde nasıl bir anlatım var? Aşağıdaki seçeneklerden doğru olanı seçerek cevaplayınız.

a) Metinde öznel bir anlatım var. Çünkü yazar genellikle kendi görüşlerinden bahsetmektedir. Buna şu tümceleriörnek olarka verebilirim:

.....

.....

b) Nesnel bir anlatım var. Çünkü yazar kendi görüşlerini değil herkes için geçerli olan bilgileri aktarmakadır. Buna şu tümceleri örnek olarak verebilirim.

.....

.....

10 Etkinlik

Bu metin nereden alınmış olabilir?

a) Yazarın kaleme aldığı bir romandan alınmış olabilir.

b) Bilimsel araştırmaların olduğu bir dergiden alınmış olabilir.

c) Sanatsal konuları ele alan bir deriden alınmış olabilir.

Şimdiye kadar okuduğunuz kitaplar içerisinde en çok sevdiğiniz kitap hangisiydi? Bu kitap sizin okuma alışkanlığı kazanmanızda nasıl bir rol oynadı? Bu konuda bir metin yazınız.

Başlık

Başlık metnin konusuyla ilgili olmalı.

Giriş Bölümü

- Okumanın senin için öneminden bahset.
- Seni en çok etkileyen kitabı tanıt.
- Bu kitabı ne zaman okudu ğunu anlat.

(En fazla 4 tümce oluştur.)

Gelişme Bölümü

- Bu kitabın sana okuma alışkanlığı kazandırmasındaki etkisine değin.
- Örnekler verebilirsin.
- Bir anını anlatabilirsin.
- Alıntı yapabilirsin.

Sonuç Bölümü

- Kitap okumanın önemine bir kez daha vurgu yap.
- Tavsiyede bulunabilirsin.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SABUN-KAVUN-KOYUN SÖZLÜDEN YAZILIYA GEÇİŞ

TELEVİZYONDAKİ bir telefon şirketinin reklamı, bana ünlü sözü hatırlattı: "Söz uçar, yazı kalır."

Televizyondaki reklamda, bir patron telefonda sabun sipariş ediyor, çalışanı bunu kavun diye anlıyor, üçüncüsü ise koyun diye duyuyor. Malı ısmarlayan kişinin odasına ise, sabun yerine koyunlar doluyor.

Can Dündar'ın **Vehbi Koç** kitabında, **Vehbi Koç**'un aile arasında bile yazışmayı tercih ettiğini yazıyordu: **"Hayatı boyunca neredeyse her gününü dakika dakika büyük disipline adamış.**

Bugünlerin ve dakikaların bilançosu hâlâ ajandalarında duruyor.

Aynı şekilde yazdığı ve aldığı mektuplar da özenle saklanıyor. Bunun ötesinde yaptığı hemen tüm önemli görüşmelerin tutanakları da arşivlenmiş durumda. (...) Şaşırtıcı belki ama, aile bireyleriyle bile yazışarak haberleşen, şirketinde çalışanların arşiv için birer fotoğraflarını isteyen, yani tarihe not düşmeyi ádeta görev bilen bir insanla karşı karşıyayız."

Doğan HIZLAN

Gerçekten de biz sözlü bir ülkeyiz, dinleriz ama yazmayız veya kaydetmeyiz. Hatırlatıldığında da, unutmam deyip karşımızdakini geri püskürtürüz.

* * *

Eski üstatlarımızdan birçoğunun ne kadar bilgili olduğunu, yazılı kaynaklardan değil sözlü kaynaklardan öğreniyoruz. Benim de birçoğunu dinlediğim ustaların sözlerini ben başkasına iletiyorum, başkası da bir başkasına. Yıllar sonra unutulup gidecek.

Sevindirici bir gelişme. Artık anı kitapları yazılıyor, herkes ailesinin önemli kişilerinin söylediklerini, yaşadıklarını bize aktarıyor.

Yerel tarihe dair kitaplar yayımlanıyor, sözlü bilgiler kitaba dönüşüyor. Tarihimiz, özellikle Kurtuluş Mücadelesi yeniden yazılıyor.

Son yıllarda sözlü bilginin yazıya dönüştüğünü görmek beni çok sevindiriyor.Ben konuşmaların yazıya geçmesini salık veririm. Dünyadaki uygarlıklar bu alışkanlıktan çok şey kazanmıştır.

1 Etkinlik

1.Metne bakın. Aşağıdaki soruları yanıtlayın.

Okuduğunuz metin hangi gazetede yayınlanmış?

.....

Okuduğunuz metin ne zaman yayınlanmış?

.....

Metnin başlığı ne?

.....

Metnin yazarı kim?

.....

Sabun-Kavun-Koyun
Sözlüden Yazılıya Geçiş

2 Etkinlik

Metnin başlığı ilgini çekti mi? Gzetede bu başlığı gördüğünde bu köşe yazısını okumak ister miydin?

a) Evet isterdim. Çünkü; .....

.....

b) Hayız istemezdim. Çünkü; .....

.....

Sabun-Kavun-Koyun
Sözlüden Yazılıya Geçiş

3 Etkinlik

Yazarın metnin girişinde aktardığı reklamı izledin mi? Bu reklam nasıldı? Kısaca anlatın.

.....

.....

4 Etkinlik

Sabun-Kavun-Koyun
Sözlüden Yazılıya Geçiş

Metinde önemli bulduğunuz anahtar sözcükleri aşağıdaki tabloya yazınız.Sözcüklerin metinde yer aldığı tümceleri gözden geçirerek ne anlama geldiklerini tahmin edin ve sözlüktenkontrol edin.

Sözcükler	Benim Tahminim	Sözlükteki Anlamı

5 Etkinlik

Sabun-Kavun-Koyun
Sözlüden Yazılıya Geçiş

Metinde yazarın düşüncelerini aktaran önemli tümceleri yazınız.

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....

6 Etkinlik

Sabun-Kavun-Koyun
Sözlüden Yazılıya Geçiş

Yazarın metin boyunca üzerinde durduğu sorun nelerdir?

.....

Yazar çözmeye çalıştığı soruna nasıl bir çözüm getirmektedir?

.....

7 Etkinlik

Aşağıdaki soruları yanıtlayın.

a) Metnin konusu nedir? .....
Metnin konusunu metin hangi bölümünde yer almaktadır.

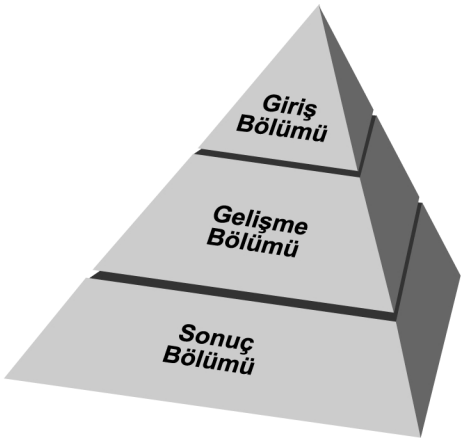
b) Metinde asıl vurgulanmak istenen temel düşünce nedir?

.....

Bu düşünce metnin hangi bölümünde yer almaktadır?

c) Metinde üzerinde durulan yadımcı düşünceler nelerdir?

.....

8 Etkinlik

Metin kaç paragaftan oluşuyor?.....
Yazar metni yazarken hangi düşünceyi geliştirme yollarına başvurmuş? Aşağıdaki tabloya yazınız.

	Hangi parağrafta
Örneklendirme	
Alıntı yapma	
Açıklama Yapma	
Karşılaştırma Yapma	

9 Etkinlik

Aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur? Doğru seçeneği yuvarlak içine alın.

I. Yazar metinde samimi bir dil kullnmıştır.

II. Yazar metinde resmi bir dil kullanmıştır.

FADİŞ, BEDİŞ, EDİŞ

Cahit Uçuk (1911-2004) Cumhuriyet'in ilk kadın yazarlarından biridir. Edebiyat dünyasına Hamid'den, Nazım Hikmet'ten aldığı teşvikler ve 1935 yılında *Yarım Ay* dergisinde yayınlanan "Bir Masal ki Herkes Okumalı" adlı öyküsü ile girer. Günümüzde yaşanan aşkların kendisine ilham vermediğini söyleyen yazar[1] hayatının son on-on beş yılında daha çok çocuk kitapları türünde eser vermeyi tercih etmiştir.

Yaşadığı dönem ve özellikle bu döneme ait anıları ile ilgi çeken Cahit Uçuk, edebiyatımızda *çocuklar için yazmış dikkate değer isimlerden biridir.*[2] *Türk İkizleri, İran İkizleri, Kırmızı Mantarlar, Üç Masal, Türk Çocuğuna Masallar, Ateş Gözlü Dev, Cepteki Yavrular, Kurnaz Tilki, Küçük Çoban Alim Kız, Alim Kız Büyüdü, Fadiş, Bediş, Ediş, Uzaydaki Mavi Bilye, Kocaman Sevgi Güneşi, Çevreci Minik Yunus, Ormanın Küçük Meleği, Rüzgarın Sesi, Açgözlü Tilki, Tavşan Kızla Sarı Ayaklı Horoz, Sumru Kız, Doğanın Armağanı, Gümüş Kanat...* adında çok sayıda çocuk kitabına imza atmıştır.

Cahit Uçuk, masal, hikaye, macera türündeki çocuk kitapları ile çocuklara ne kazandırmak istemiş, hemen neredeyse bir asra yakın hayatının tecrübelerinden çocuklara ne aktarmış gibi sorulara cevap arayan bu yazıda, yazardan seçilen bir örnek, *Fadiş, Bediş, Ediş*[3] serisi üzerinde durulacaktır. Kırk dizi masal içeren *Fadiş, Bediş, Ediş** serisi beş kitaptan oluşmaktadır. Masalların genelinde olduğu gibi bu masalda da kahramanlarından bazıları peridir, konular gerçek dışıdır, olaylar zaman zaman hayalî mekanlarda geçer. Kahramanlar olağanüstü durumlarla karşı karşıya gelirler. Yine diğer edebî masallarda olduğu gibi Fadiş, Bediş, Ediş'te de yazar bir takım ahlakî amaçlar güder veya bir takım düşüncelerin telkinine çalışır.[6]

Fadiş, Bediş, Ediş serisi öncelikle masal formunda yazılmış olması ile çocukların ilgisini çeker. Bilindiği gibi yetişkinler dünyayı, insanı, çevreyi, akıl ve mantık ölçülerinde kavramaya çalışırken çocuklar bu faaliyeti sevgi, duygu, şefkat ve çocukça korkularla gerçekleştirirler ve çocukların bu özelliği onları masala yaklaştırır.[7] Çocukluk düşle gerçeğin yan yana yürüdüğü bir çağ olduğu için özellikle peri masalları çocuklara düş kurma, hayal etme fırsatı sunması bakımından çocuklar tarafından ilgi görür. Günümüzde bile televizyonda çocuklara yönelik hazırlanan programlarda/dizilerde perilere, cinlere, sihir ve büyüye yoğun bir şekilde yer verilmesinde çocukluk çağının düşle, hayalle yoğrulmuş bir dönem olmasının etkisi vardır.

Çocukların hayal dünyasına hitap eden *Fadiş, Bediş, Ediş* serisi yine çocukların okurken eğlenmesini, hoşça vakit geçirmesini sağlayan öğeler de içermektedir. Sözgelimi Fadiş ve Bediş'in kız kardeşlerinin evinde gecenin karanlığında eniştelerinin ***başını helva zannedip kırmaya kalkışmaları,***

doğmamış yeğenlerine bir oda dolusu kumaşı kesip biçerek giysiler hazırlamaya çalışmaları çocukların eğlenmesini ve gülmesini sağlayan bölümlerdir.

Çocuklar hayatı keşfetmek için edebiyata muhtaçtırlar} **Bu sebeple onlara yönelik** yazılan eserlerde çocukların hayata dair bilgi edinmesini sağlayan unsurların çocuğa hissettirilmeden, kuru bilgi cümleleri ile değil, olayların ve konuların içine serpiştirilerek metnin doğal akışı içerisinde verilmesi gerekmektedir. Fadiş, Ediş, Bediş'te de çocuklara yer yer bazı bilgilerin verildiği görülür. Sözgelimi, kırlangıçların ottan değil killi toprak ve dere balçığından yuva yaptığını, ipek böceklerinin dut yaprakları yiyerek ipek ürettiğini, kırlangıçların göçmen kuşlar olduğu, bütün hayvanların yön bulmada çok usta olduğu, mürekkeple yazılmış bir yazının çabuk kurumasını sağlamak için kağıdın üzerine rıh denen bir maddenin döküldüğünü çocuk farkında olmadan bu seriyi okurken öğrenmektedir.

Öte yandan *masallar gerçek hayatın sihirli aynalarıdır*[9] ve masallarda ait oldukları toplumun gelenek, görenek ve inançlarını, sosyal, kültürel, ekonomik yapılarını yansıtan pek çok ileti/mesaj yer almaktadır.[10] Masallar çocuğun hayatı tanıması ve hayata hazırlanmasında son derece etkin bir role sahiptirler. *Fadiş, Bediş, Ediş* içerdiği bu iletiler açısından ele alındığında gayet zengin bir malzeme ile karşılaşılır. Türk toplumunun gelenek, göreneklerine, yaşayış tarzına, kız ve erkek çocuklarının toplum içindeki rollerine, insanı insan yapan bir takım temel özelliklere, hayatın gayesinin ne olduğuna dair pek çok ileti bu masallarda yer almaktadır.

İçerdiği iletiler açısından genel olarak değerlendirildiğinde *Fadiş, Bediş, Ediş* serisinde büyüklere saygı, misafire hürmet, insanlara karşı sevgiyle, hoşgörüyle, alçak gönüllülükle yaklaşma gibi Türk toplumunun karakteristik yapısına, gelenek ve göreneklerine ait özelliklerin yoğun bir şekilde işlendiği görülür. "Sevelim sevilelim, bu dünya kimseye kalmaz" diyen Yunus'un sevgi felsefesi ve hoşgörüsü, *Benden Selam Yunus'a* adlı bir de şiir kitabı bulunan Cahit Uçuk tarafından bu masallar aracılığıyla çocuklara ulaştırılmış; sevgi, hayatın, yaradılışın özü, kaynağı, herşeyin başı olarak gösterilmiştir.

Fadiş, Bediş, Ediş, içerdiği iletilerin yanı sıra ele aldığı konu açısından da dikkat çeker. Sözgelimi masalda yer alan Atlıhan ile Bediş'in aşkı Leyla ile Mecnun aşkının basit bir versiyonudur adeta. Bu sebeple *Fadiş, Bediş, Ediş,* çocukları, *Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin* gibi klasiklere hazırlayan bir alt basamak olarak değerlendirilebilir.

Fadiş, Bediş, Ediş'te yer alan iletilerin bazılarının günümüz hayat tarzına ve çocuklarına ya da kitapevleri tarafından önerilen yaş gruplarına uygun olup olmadığı tartışılabilir. Fakat genel olarak bakıldığında eserde, bütün insanlık tarafından kabul görmüş, değişmez ve vazgeçilmez insanî değerlerin yüceltildiği ve savunulduğu dikkati çeker.

Çocukların gelişim özelliklerine, ilgi, beğeni ve gereksinimlerine sanatçı duyarlığı ile seslenen kitapların çocukların yaşamında önemli olduğu düşünülen bazı davranışları kazandırmada etkili olması beklenir.[11] Bu vasıflan taşıyan *Fadiş, Bediş, Ediş,* serisinin çocukların özellikle düş kurma becerilerini işletmede, onları düşsel serüvenlere çıkarmada; çocuklara gülme, eğlenme, oynama fırsatı yaratmada; çocuğa içinde yaşadığı toplumun insan ilişkilerini tanıtmada; toplumlarda kabul gören, daha çok benimsenen; kabul görmeyen, karşı çıkılan tutum ve davranışların sezilmesine yardımcı olmada[12] etkili bir masal serisi olduğu söylenebilir.

Şeyma BÜYÜKKAVAS KURAN

1 Etkinlik

Aşağıdaki soruları yanıtlayın.

a) Okuyacağınız metnin adı ne?

.....

b) Metnin yazarı kim?

.....

c) Metim nereden alınmış?

.....

d) Yazar metni yazarken kaç kaynaktan yararlanmış?

.....

2 Etkinlik

"Fadiş, Ediş ve Bediş" adlı metin bir eleştiri yazısıdır ve bu yazıda bir kitap eleştirilmiştir. Bı doğrultuda aşağıdaki soruları yanıtlaınız.

"Fadiş, Ediş ve Bediş" adlı metinde eleştirilen eserlerin adları nelerdir?

.....

Bu eserlerin yazarı imdir?

.....

Bu eserler ne ile ilgilidir?

.....

Aşağıda aktarılan bilgiler metinde hangi paragrafta yer almaktadır. Eşleştirin.

Eleştirilen yazarın diğer eserleri hakkında bilgi veriliyor

2. Metnin içerisinde iletilerin genellikle ne ile ilgili olduğu hakkında bilgi veriliyor.

3. Eleştiri yazısının yazılma amacı ortaya konuluyor.

4. Eserin olumlu yönleri özetlenerek incelenen kitabın neden iyi bir kitap olduğu özetleniyor.

5. Eleştirilen eserin içerisinde yer alan öğretici öğelerden bahsediliyor.

6. Eleştirilen eserde gelenek, görenek ve toplumsal yaşamla ilgili pek çok iletinin yer aldığı vurgulanıyor.

7. Eleştirilen kitabın yazarı hakkında bilgi veriliyor.

8. Eserdei iletilerin çocuklara uygunluğu tartışılıyor.

a) 1.Parağraf

b) 2.Parağraf

c) 3.Parağraf

d) 4.Parağraf

e) 5.Parağraf

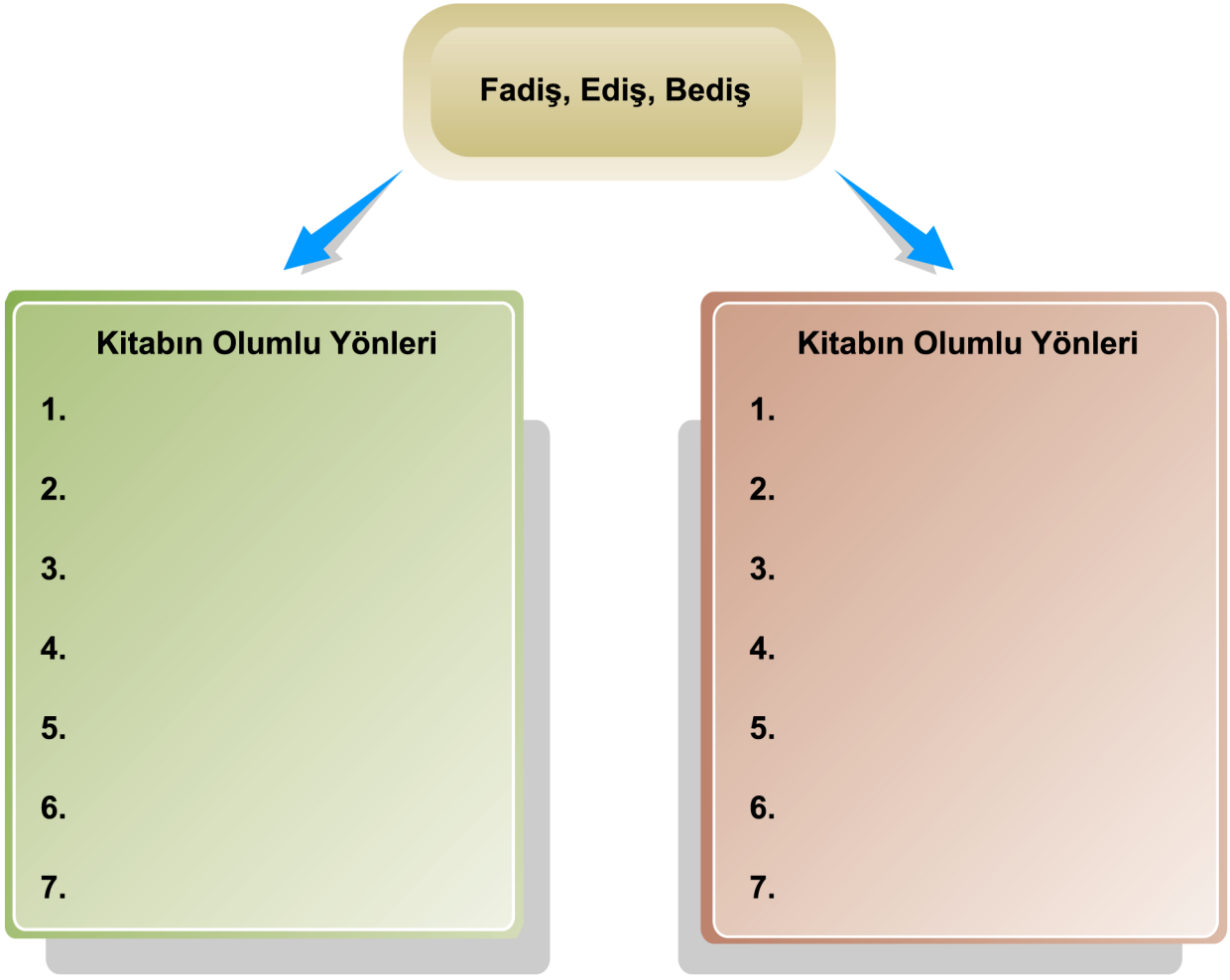
f) 6.Parağraf

g) 7.Parağraf

h) 8.Parağraf

4 Etkinlik

“Fadiş, Ediş, Bediş” adlı metnin yazarının incelediği kitapla ilgili olumlu ve olumsuz görüşleri nelerdir? Yazınız.

5 Etkinlik

Daha önce okuduğunuz bir kitapla ilgili eleştiri yazısı yazınız. Yazıyı yazmadan önce aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

a) Hangi kitapla ilgili yazı yazacağım?.....

b) Hang kaynakları kullanacağım?.....

c) Okuduğum kitabın olumlu yönleri neler?.....

d) Okuduğum kitabın olumsuz yönleri neler?.....